

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 23 снежня 1988 г. № 51 (3461) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

«ЗЯМЛЯ НАВАГРУДСКАЯ, КРАЮ МОЙ РОДНЫ...»

Адам Міцкевіч і Беларусь...
Перад замглым паглядом
міжволі паўстаюць вабныя над-
нямонскія кралявіды, старажыт-
ныя наваградскія мury, апетае
геніяльным паэтам возера Сві-
цязь з маляўнічымі ваналіца-
мі чароўнага кутка нашай зям-
лі. І светла трывожаць, кра-
наюць сэрца поўныя замілаван-
ня Міцкевічавы словы, пісанія
па-польску, але са шчырай бе-
ларускай туюго па роднай ста-
ронцы:

Неман, прытулак мой хатні!
Празрытай вадою
Ты абмывай мне калісьці
малому далоні...

На ўрачыстасці, прысвечаных
190-годдзю з дня нараджэння
Адама Міцкевіча, на ягоную ра-
дзіму, у Навагрудку, прыехалі
пісьменнікі і навукоўцы з Поль-
шчы і Украіны, з Мінска і Гро-
дзеншчыны. Госьці агледзелі
Дом-музей Адама Міцкевіча, на-
ведалі Курган неўміручасці, на-
сыпаны ў гонар геніяльнага
польскага паэта, усклалі кветкі
— даніну светлай пашаны да
яго памяці.

У гарадскім Доме культуры
адбыўся вялікі літаратурна-му-
зычны вечар. Шчырым беларус-
кім словам адрыў яго першы
сакратар Навагрудскага гарко-
ма партыі Р. І. Унучка.

Дэлегацыі Саюза пісьменні-
каў Беларусі былі паднесены
хлеб-солі.
Сакратар праўлення СП БССР
Васіль Зуёнак, які вёў літарату-
рную частку вечара, у сваім
выступленні падкрэсліў непер-
аходнае значэнне геніяльнай
асобы Адама Міцкевіча для

Вечар вядзе Васіль ЗУЁНАК.

польскай, беларускай і ўсе
славянскае культуры, глыбоку
народнасць, гуманізм і інтэрна-
цыянальны характар ягонай
творчасці, напоўненай вялікай
любоўю да простага людю, да
палына і да «ліцвіна» — гэта
значыць, беларуса.

Старшыня праўлення Бе-
ларускага фонду культуры пісь-
меннік Іван Чыгрынаў пад усе-
агульнае ўхваленне залы выка-
заў прапанову аб аднаўленні
хутара Завоссе, дзе нарадзіўся
А. Міцкевіч, аб неабходнасці
рэканструяваць у бліжэйшы
час памятны мясціны, звяз-
аныя з жыццём і творчым шля-
хам паэта.

А затым гучалі вершы, пры-
свечаныя вялікаму Адаму, пера-
клады ягоных твораў на бе-
ларускую мову. Іх чыталі адзі-
на са старэйшых нашых пераклад-
чыкаў і паэтаў Пятро Бітэль,
Вольга Іпатава, Ніна Загорская,
Юрна Голуб, госьць з братняй
Украіны, сакратар Валынскай
абласной пісьменніцкай аргані-
зацыі Пятро Мах, мясцовы па-
эт Самсон Пярловіч.

Цёплае слова сказаў у за-
ключэнне загадчык сентара ма-
стацкай літаратуры аддзела
культуры ЦК КПБ А. І. Бутэвіч.

На ўрачыстым вечары пры-
сутнічалі першы намеснік міні-

стра культуры БССР У. А. Гі-
леп, прадстаўнікі Генеральнага
консульства ПНР у Мінску —
консул па культуры, навуцы і
інфармацыі Зыгмунт Худзік, які
выступіў з прамоваю, консул
Станіслаў Арола, дырэктар Ежы
Сулёмірска.

Адбыўся вялікі канцэрт. Пра-
гучалі вершы, балады А. Міцке-
віча на польскай мове, творы
класічнай музыкі, беларускія
народныя песні і танцы ў выка-
нанні харавой капэлы Акадэміі
наук БССР, лепшых самадзей-
ных і фальклорных калектываў
Гродзеншчыны.

П. ЛІПАЙ.
Фота А. КАЛЯДЫ.

Мы з табой, Арменія!

Лаканічныя паведамленні
друку нагадваюць паведамлен-
ні з фронту... Так, бо тое, што
адбываецца сёння ў Арменіі,
сапраўды можна назваць
фронтам. Тылы яго надзейна
забяспечаны — гэта дружба і
братэрства савецкіх народаў-
братоў, іх гатоўнасць падзя-
ліць чужую бяду. Парэдні ж
край — расчышчэнне завалаў,
аднаўленне камунікацый і да-
рог, аказанне дапамогі пацяр-
пеўшым, эвакуацыя раненых і
дзяцей.

Шмат, вельмі шмат работы.
Поруч з працаўнікамі іншых
нацыянальнасцяў у Арменіі сё-
ня гераічна працуюць і паспа-
цы братняй Беларусі. І па-
нейшаму паступаюць грошы на
рахунак 700412. Рахунак, што
стаў рахункам спакування і са-
лідарнасці.

Больш за 9 тысяч рублёў на
рахунак 700412 паступіла ад кі-
настуды «Беларусьфільм». Збор
сродкаў працягваецца, свой
адназдзённы заробак пера-
водзяць супрацоўнікі гэтага
калектыву.

Паступаюць у фонд ліквіда-
цыі вынікаў стыхіі і грошы ад
калектыву Беларускай дзяржаў-
най філармоніі. Мяркуецца, што
яе супрацоўнікі пералічаць да
4 тысяч рублёў. У філармоніі
распрацаваны праграмы добра-
чынных канцэртаў, прыбытак
ад якіх будзе пераводзіцца на
рахунак 700412 на працягу знач-
нага часу.

10 тысяч рублёў паступіла на
гэты рахунак з фонду сацыяль-
нага развіцця выдавецтва «На-
родная асвета». Акрамя таго,
кожны супрацоўнік выдавецтва
пералічыў свой дзённы зароб-
ак.

Горача адгукнуліся на бяду
братняга народа мастакі рэс-
публікі. Беларускае аддзяленне
Мастацкага фонду СССР адпра-
віла на аднаўленне армянскіх
гарадоў і вёсак 20 тысяч руб-
лёў. Ад многіх членаў творча-
га саюза паступілі ўжо асабі-
стыя ўзносы. У гэтыя дні ў мін-
скім Палацы мастацтваў і са-
лоне-магазіне Мастацкага фон-
ду БССР працуе спецыяльная
выстаўка-продаж арыгінальных
твораў. Выручаныя грошы — на
рахунак 700412.

ПЕРШЫ ВОПЫТ

Творчыя саюзы рэспублікі распачалі кампанію
па выбарах народных дэпутатаў СССР

У сераду, 21 снежня, адбыўся чарговы пленум праўлення Саю-
за тэатральных дзеячаў БССР. Абмяркоўваліся на ім праблемы
творчай моладзі сцэнічных калектываў рэспублікі. Пленум прахо-
дзіў бурна, у нязвычайнай атмасферы — галоўным чынам, дзякуючы
досыць арыгінальнаму «рэжыму працы», які прапанаваў сваім ка-
легам дакладчык, старшыня камісіі СТД па рабоце з творчай мо-
ладдзю Валерый Маслюк... Зрэшты, у бліжэйшых нумарах «ЛіМа»
будзе змешчана падрабязная справаздача аб тэатральным плену-
ме. Я ж спышаюся па гарачых слядах расказаць, як адзіна з рэс-
публіканскіх творчых саюзаў выконваў новую для сябе, надзвы-
чай важную і адказную місію — вылучаў кандыдатаў у народныя
дэпутаты СССР.

Як вядома, у адпаведнасці з новымі законамі аб змяненнях і
дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў
СССР творчыя саюзы разам з іншымі грамадскімі арганізацыямі
атрымалі права на непасрэднае прадстаўніцтва сваіх дэпутатаў у
вышэйшым органе дзяржаўнай улады. На мінулым тыдні бюро
праўлення СТД СССР, у якое ўваходзяць старшыні праўленняў
СТД усіх саюзных рэспублік, вызначыла працэдуру ўдзелу тэат-
ральных дзеячаў у выбарчай кампаніі, утварыла выбарчую камі-
сію (у яе складзе сярод іншых і народная артыстка БССР Марыя
Захарэвіч). Было вырашана, што кандыдатаў спачатку вылучаюць
на сходах тэатральных калектываў і аддзяленняў СТД, пасля аб-
мяркоўваюць на пленумах праўленняў СТД саюзных рэспублік. 9
студзеня 1989 г. пленум праўлення СТД СССР зацвердзіць агуль-
ны спіс кандыдатаў, якія распачнуць барацьбу за дэпутацкія ман-

даты (мяркуецца, што іх будзе 8—10). Выбары народных дэпута-
таў СССР ад тэатральнага саюза краіны адбудуцца на Усесаюзнай
канферэнцыі, дата правядзення якой пакуль што не названа.

Такім чынам, на парадак дня чарговага пленума СТД Беларусі
трапіла «нечарговае» пытанне. Можна, вядома, пашкадаваць, што
вылучэнне кандыдатаў у тэатры і пярвічных арганізацыяў саюза
праходзіла ў вельмі сціплым тэрмін. Разам з тым, сходы паўсюль
адбыліся своечасова, і на разгляд пленума быў прадстаўлены
спіс з 44 прозвішчаў, якія і былі ўнесены ў бюлетэні для тайнага
галасавання.

Далей усё ішло паводле звычайнай працэдуры. Члены праўлення
«паваражылі» над бюлетэнамі, апусцілі іх у урну. Праз пэўны час
старшыня падліковай камісіі Геральд Асвяцінскі назваў кандыда-
туры, якія набралі большасць галасоў (дарэчы, усе — больш пала-
віны): Аляксей Дудароў, Валянцін Елізар'еў, Марк Захараў, Кірыл
Лаўроў, Эймунтас Някрошус, Барыс Пакроўскі, Мікалай Яроменка,
Алег Яфрэмаў, Міхаіл Ульянаў.

Невялікі каментарый. Мяркую, што маю на яго права — і як
удзельнік з правам голасу («па матывах галасавання»), і як жур-
наліст (паводле службовых абавязкаў). Многіх чытачоў, напэўна,
здзівіць той факт, што з дзевяці кандыдатур, вылучаных творчым
саюзам рэспублікі, толькі чатыры — прадстаўнікі тэатральнага
мастацтва Беларусі. Ці не залішне літаральна зразумелі ў нас па-
раду бюро праўлення СТД СССР не прытрымлівацца «нацыяналь-
на-тэрытарыяльнага» прынцыпу? Пытанне слушнае, хоць адназнач-
на на яго наўрад ці адкажаш. З аднаго боку, і спіс з 44 прозві-
шчаў (найцікавейшы, лічу, дакумент), і вынікі галасавання дазва-
ляюць высветліць, хто ёсць хто ў тэатральным свеце. З другога —
вынікі гэтыя сведчаць, на жаль, пра нестабільнасць тэатральнай
сітуацыі ў рэспубліцы. Апошняе, на маю думку, не спрыяе згур-
таванасці, кансалідацыі нашага творчага саюза.

Што будзе далей? Паглядзім, паўдзельнічаем. Усё ж толькі па-
чынаецца...

А. ГАНЧАРОВ.

● АДУЦЬ СВАЕ КАРАНІ...

● УНІКАЛЬНЫ ПМНІК-ВОПЫТНЫ ПАЛІГОН?..

● І МУЗЕЙ РЭВАЛЮЦЫІ, І МУЗЕЙ ГІСТАРЫЧНЫ!

Жаданне напісаць у мяне узнікла адразу пасля прачытання зборніка «Замежны дэтэктыў» (творы трох замежных майстроў дэтэктыву ў перакладзе на беларускую мову). Перш за ўсё хачу сказаць вялікае дзякуй за кнігу. Складальніку і аўтару прадмовы Максіму Лужаніну (добра, што вопытны майстра прыклаў руку да гэтай справы!), перакладчыкам, выдавецтву «Мастацкая літаратура».

Хачу таксама падзяліцца некаторымі думкамі, прама ці ўскосна звязанымі з новай выдавецкай серыяй.

Па-першае, лічу прыныпова важным адкрыццё на беларускай мове папулярных серый, накіраваных «Дэтэктыў», «Фантастыка», «Сучасны псіхалагічны раман», «Гістарычны раман», «Прыгоды» і да т. п. Важным з пункту гледжання аднаўлення беларускай мовы, нацыянальна-культурнага адраджэння. Сёння мы ўсё больш пагаджаемся з тым, што трэба не проста захаваць мову як помнік, а зрабіць яе жывой, дзеючай і раўнапраўнай ва ўсіх сферах жыцця рэспублікі. А як гэта зрабіць, якім чынам паправіць становішча — тут адзінай думкі няма. Ды, відаць, і не можа быць. Я асабіста, напрыклад, далёкі ад думкі, што гэта можна ажыццявіць толькі адміністрацыйна-дзяржаўнымі мерамі, хаця і тут, думаю, адпаведныя меры павінны быць прыняты. Самае важнае — паказаць людзям характэрнае роднай мовы, яе скарбы і гісторыю, гісторыю нацыі, паказаць, каб людзі ўбачылі свае карані, адчулі паўнацэннасць, сваю самабытнасць, сваю раўнасць сярод іншых народаў.

Прызнаюся, я ў свае дваццаць сем гадоў упершыню зведаў пачуццё нацыянальнай годнасці, калі прачытаў апавесць Э. Ялугіна «Пасля небыблікі», надрукаваную ў часопісе «Нёман». Аказваецца — рабіў я для сябе адкрыццё — была такая нацыя! Аказваецца, былі ў нас свае вучоныя з сусветным імем. Раней я нават такога ўявіць сабе не мог. А тут даведаюся, што за манграфію «Беларусы» Я. Ф. Карскі становіцца яшчэ ў дарэвалюцыйны час сусветна вядомым вучоным, атрымлівае званне акадэміка. Сёння я даведаюся, таксама не без здзіўлення, што некаторым нашым сімвалам — сем вякоў, што кнігадрукаванне ў нас было пачата

намнога раней, чым у некаторых іншых народаў краіны, што... А калі гэта так, дык што ж з намі адбылося? Чаму і як мы растрацілі тое, што накоплівалася стагоддзямі? Ці даруюць нам гэта нашы нашчадкі?..

Але вярнуся да выдавецкіх серый. Для таго, каб падняць прэстыж беларускамоўнага выдання, яны, на маю думку, павінны будавацца па прынцыпе «лепш менш, ды лепш», выходзіць раней за адпаведны рускамоўны выданні, мець высокую паліграфічнае выкананне (прадуманнае серыйнае афармленне, добрая папера, добрыя шрыфты, высака якасныя ілюстрацыі). Я лічу, што для ажыццяўлення такой праграмы ў нас ёсць як паліграфічныя магчымасці, так і сродкі, у тым ліку валютныя: прадае ж рэспубліка за мяжу кнігі, станкі, машыны.

Настойваю на неабходнасці быць нашым выдавецтвам больш аператыўнымі на некалькі парадкаў. Прыклад такі прыклад. Газета «Звязда» апублікавала кнігу Р. Мядзведзева «Хрушчоў». Чаму б яе тут жа, раней за рускамоўны варыянт, не выдаць асобным выданнем? А адначасова і некаторыя другія творы гэтага гісторыка. Праз два-тры гады іх будзе шмат на рускай мове, а вось цяпер іх прачыталі б у рэспубліцы па-беларуску і, апроча вартасці кнігі, ацанілі б і багацце роднай мовы.

Не кажу ўжо пра тое, што наспела неабходнасць сістэматызаваць і выдаваць усё тое каштоўнае, што назапасіла беларуская культура за сваё шматвяковае існаванне.

А. ДОУГІ,
інжынер.

г. Жодзіна.

Горка, балюча ўсведамляць, што частка гарадоў і сёлаў старажытнай Арменіі ляжыць у руінах. Гэтая бяда ўскалыхнула ўвесь свет. Бадай, няма сёння на зямлі краіны, якая б не працягнула руку брацкай дапамогі, не ўзяла хоць маленькую часцінку твайго болю, Арменія, на сябе. І ўжо сёння, праз тры тыдні з дня трагедыі, няма сумнення ў тым, што ты, рэспубліка-сястра ўзімішся, нібы птушка Фенікс з попелу: завінаць дзіцячымі галасамі адбудаваныя школы, паўстануць новыя жылыя кварталы, запрацуюць фабрыкі і заводы. Але, на вялікі жаль, нічым не змераць страту чалавечага жыцця, скалечаных лёсаў...

І тым больш жудасна ўсведамляць сёння, што на гэтай шматпакутнай зямлі знаходзяцца нелюды, якія сваімі нацыяналістычнымі лозунгамі, заклікамі сеюць варожасць у народзе і гэтым самым могуць павялічыць колькасць ахвяр. Ці можна дараваць гэтым дэмагогам і духоўным жабракам за іх антынародныя, антыгуманныя дзеянні і ўчынкi? Не! Я, рады бы настаўнік, як і ўсе сумленныя людзі краіны, упэўнены, што яны застаюцца ў меншасці. Не з імі, а з армянскім народам, мы, яго браты і сёстры з іншых рэспублік, партыя, якая не на словах, а на справе першая прыйшла на дапамогу Арменіі. Мы ўсе ведаем, як працавала камісія Палібіюро ЦК КПСС на чале са Старшынёй Савета Міністраў СССР М. І. Рыжковым. Мы ўсе ведаем, колькі бяссонных напружаных начэй правялі каля аперацыйных сталаў медыкі, колькі нечалавечых намаганняў прыклалі выратавальнікі, вайскоўцы, — ды хіба можна ўсіх пералічыць! Менавіта яны — сапраўдныя сябры армянскай нацыі.

В. ЛАУРЫНОВІЧ,
інвалід Вялікай Айчыннай вайны, ветэран народнай асветы БССР.

г. п. Глуск.
Магілёўская вобл.

Мірскі замак... Калі да яго пад'язджаеш, адразу бачыш фасадныя вежы ў рыштваннях. Здавалася б, навідавоку клопат аб захаванні жамчужны беларускага доўліства. Але няхай вас не ўводзяць у зман гэтыя пакарнальныя дзесьці галоўныя рыштванні (пастанова Савета Міністраў БССР аб аднаўленні замка прынята яшчэ ў 1978 годзе). Абыдзіце вакол замка, зайдзіце ў яго дворык, палюбуецца «маляўнічымі» руінамі і кучамі бітай цэглы, абваленымі перакрыццямі паміж паверхамі ў палацы...

У Міры адкрылася вучылішча, якое рыхтуе рабочых-рэстаўратораў па некалькіх прафесіях. Для іх, як паведамліў з аптымізмам рэспубліканскі друк, замак стане «своасаблівым палігонам». Але ці можа унікальны помнік служыць месцам для праверкі прафесійнага ўзроўню будучых выпускнікоў вучылішча?

У Літве, Латвіі, Эстоніі, РСФСР не адзін ужо год працуюць польскія рэстаўратары, якія добра сябе зарэкамендава-

лі. Дык што перашкаджае запраسیць іх да нас у рэспубліку? Няхватка сродкаў? Упэўненасць у тым, што можна танней абысціся ўласнымі сіламі? Але, як гаворыцца, «скупы плаціць двойчы». Калі такое становішча з рэстаўрацыяй Мірскага замка, што і казаць пра дзсяткі, сотні іншых помнікаў архітэктуры Беларусі, узятых пад ахову дзяржавай, але якія разбураюцца ў чаканні свайго сапраўднага гаспадара.

М. УРУБЛЕЎСКІ.

г. Мінск.

23 кастрычніка 1988 г. у «Советской Белоруссии» было надрукавана паведамленне аб рашэнні стварыць у Мінску ў рэстаўрацыйна-Верхнім горадзе — музей гісторыі Беларусі і Кампартыі Беларусі. Гэта, аднак, выклікала заклапочанасць у калектыве Дзяржаўнага музея БССР, бо была зусім нечаканна для яго супрацоўнікаў. Справа ў тым, што да нядаўняга часу ў складзе прадстаўнікоў трох устаноў — Інстытута гісторыі АН БССР, Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ і Міністэрства культуры БССР — працавала група, якая падрыхтавала праграму развіцця музейнай справы ў рэспубліцы да 2000 года. З праграмы вынікала, што ў Мінску неабходна стварыць музей рэвалюцыі (у яго экспазіцыі мелася паказаць гісторыю партыі ад узнікнення першых сацыял-дэмакратычных гурткоў да цяперашняга часу); музей прыроды; музей г. Мінска; Дзяржаўны гістарычны музей (з аглядам гістарычнага мінулага ад старажытных часоў да XIX ст.). Раптам уся гэтая праграма, на нашу думку, грунтоўна распрацаваная, знікае з парадку дня.

У сувязі з гэтым узнікае шэраг пытанняў.

Чаму праблема развіцця музейнай справы ў рэспубліцы вырашаюцца сёння келейна? Чаму ігнаруюцца не толькі прапановы вядомых спецыялістаў, але і думкі супрацоўнікаў Дзяржаўнага музея, праінфармаваных, як кажуць, «задным числом» аб нечаканым перагледзе праграмы іх будучай працы? Чацвёрты год мы жывём ва ўмовах галоснасці і дэмакратызцыі, аднак жа грамадскія важкія пытанні ніяк не навучыліся вырашаць супольна, раючыся з людзьмі.

У адрозненне ад іншых рэспублік (сорамна і балюча ў гэтым прызнавацца) на Беларусі так і не створаны яшчэ нацыянальны гістарычны музей. Адкрыты ў 1968 годзе Дзяржмузей БССР, на жаль, нельга лічыць такім. Яго экспазіцыя складзена вельмі нераўнамерна (калі на першым паверсе адлюстроўваецца гісторыя ў некалькі тысяч гадоў, дык на другім і трэцім прадстаўлены перыяд у некалькі дзесяцігоддзяў). У выніку такога размяшчэння экспазіцыі Дзяржаўнага музея застаецца вельмі беднай, бо ў ёй не дэманструюцца шмат калекцый (старадрукава-

ныя кнігі, манеты, вырабы ткацтва, зброя і інш.), без якіх амаль нельга ўявіць гісторыю народа.

З новага рашэння аб стварэнні музея гісторыі Беларусі і яе Кампартыі вынікае, што становішча з экспазіцыямі «першага паверх» не палепшыцца. Затое стан экспазіцыі другога і трэцяга паверху раптам захваляваў усіх. Безумоўна, у сувязі са шквалам публікацый у перыядычным друку аб часах сталіншчыны і брэннейшчыны, экспазіцыю савецкага перыяду неабходна сур'ёзна перагледзець, бо па ёй стала немагчыма сумленна вадзіць экскурсіі. Аднак жа навошта рабіць адну справу за кошт другой? Чаму, як гэта меркавалася раней, не стварыць на матэрыялах Дзяржмузея БССР два асобныя музеі: рэвалюцый (фактычна гісторыі партыі) і гістарычнага музея Беларусі? Такая рэарганізацыя дазволіла б цалкам, без аніякіх скарачэнняў, расказаць і аб гісторыі нашай партыі, і аб дарэвалюцыйнай гісторыі беларусаў. Існуюць жа ў Маскве абодва музеі: рэвалюцый і гістарычны. Калі мы не пойдзем гэтым шляхам, зноў атрымаецца так, што шмат фондавых матэрыялаў застацца схаванымі.

Ю. ГАЛАЎКО,
Ю. ВАШКЕВІЧ,
Ф. КРЫВАНОС,
М. МАТРУНЧЫК,
супрацоўнікі
Дзяржаўнага музея БССР.

Дзяржаўнага музея БССР.

Дзеля перабудовы беларускай гістарычнай навукі, шырокага распаўсюджвання гістарычных ведаў, на маю думку, патрэбен спецыяльны часопіс.

Ён можа мець назву «Гісторыя БССР» або «Пытанні гісторыі БССР». Заснавальнікамі такога часопіса маглі б стаць Інстытут гісторыі АН БССР, гістарычны факультэт БДУ імя У. І. Леніна, гістарычны факультэт МДП імя А. М. Горкага. Аднак асноўнай базай часопіса павінны з'явіцца, хутчэй за ўсё, Інстытут гісторыі АН БССР.

Акрамя толькі навуковых, акадэмічных артыкулаў, будучы часопіс, відаць, павінен асвятляць «белыя плямы» беларускай гісторыі, асабліва 30-х гадоў XX стагоддзя. Асаблівую ўвагу варта было б надаць публікацыі матэрыялаў па сацыяльна-эканамічнай гісторыі Заходняй Беларусі з 1921 па 1939 гады, г. зн. часу, калі гэты рэгіён знаходзіўся ў складзе буржуазна-панскай Польшчы.

І яшчэ. У кожным нумары часопіса можна было б адвесці месца для публікацый навуковых артыкулаў і паведамленняў маладых вучоных па пытаннях гісторыі рэспублікі. Гэта дало б ім магчымасць актыўна ўдзельнічаць у навуковым жыцці.

С. ТАЛЯРОНАК,
студэнт V курса гістарычнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна.

НА ТЭМУ ДНЯ

ВАМ НЕ ЧУВАЦЬ?

Замест пасляслоўя да дыскусіі аб правах чалавека

...У ДOME культуры Мінскага швейнага аб'яднання ішла дыскусія, прысвечаная 40-годдзю Усеагульнай Дэкларацыі правоў чалавека. На фоне ўрачыстасцей, семінараў і брыфінгаў, якія праходзілі з гэтай нагоды на пачатку снежня ў Нью-Йорку, Парыжы і Маскве, на фоне таго міжнароднага рэзанансу, які выклікала гістарычнае выступленне кіраўніка Савецкай дзяржавы ў ААН, падзея ў мясцовым ДOME культуры выглядае не вельмі значнай.

Улічым, аднак, што за апошнія сорак гадоў савецкага грамадскасць упершыню адзначае

юбілей Дэкларацыі правоў, прынятай Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый. А значыць выраслі ўжо два пакаленні, якія, мякка кажучы, не зусім ясна ўяўляюць, што гэта за дакумент і ў чым яго значэнне.

Улічым і той факт, што дыскусія была арганізавана маладзёжным палітычным клубам «Сучаснік». Вельмі важна, што аўдыторыя на гэты раз была гатовая не толькі спрачацца, даваць адпор і «кляймоць», як гэта было аднойчы ў гарадскім ДOME палітасветы, але і выслухоўваць розныя думкі і аргументы. Дапамагалі «Сучасніку»

ў правядзенні дыскусіі маладыя вучоныя з Акадэміі навук. Вялі пасяджэнне член клуба, работнік ВА «Гарызонт» А. Галькевіч і старшы навукова супрацоўнік Інстытута філасофіі і права АН БССР А. Матусевіч.

Пачалася дыскусія, як і патрабуе традыцыя, з даклада. Супрацоўнік Міністэрства замежных спраў БССР С. С. Агурцоў у лаканічнай форме расказаў пра Дэкларацыю, а таксама пра Пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах, пад якім стаяць подпісы членаў ААН — СССР і Беларускай ССР, адказаў на некаторыя пытанні. Наступныя некалькі выступленняў маглі б надаць дыскусіі амаль акадэмічны характар. Аднак варта было перанесці пытанне аб грамадзянскіх і палітычных правах з тэарэтычнай у практычную плоскасць, як абстаноўка ў зале

змянілася. Для многіх прысутных аказалася нечаканым, што, напрыклад, вядомы падзеі ў Мінску ў кастрычніку гэтага года можна вымераць не толькі праваахоўнымі меркамі і пунктамі вядомага ўказа аб мітынггах і дэманстрацыях, але і палажэннямі міжнародных пактаў аб правах чалавека. У выступленнях члена калегіі Вярхоўнага суда БССР Л. А. Дашука, некаторых іншых прамоўцаў галоўны ўпор рабіў на тое, што высновы рашэння дзяржаўнай камісіі адносна падзей 30 кастрычніка пацвердзілі законнасць прынятых уладамі мер. У ходзе дыскусіі, аднак, прагучала думка (і яе не адмаўлялі юрысты) аб тым, што ўказ аб правядзенні мітынгаў і дэманстрацый ужо сам па сабе недасканалы. Хоць бы таму, што ў савецкай юрыспрудэнцыі няма яшчэ вызначэння, што

такое мітынг. Ці мае наогул дзяржава права абмяжоўваць неадэмныя, неаддужальныя і непадзелныя правы грамадзян — свабоду слова, сходаў, асацыяцыі, збору інфармацыі і г. д.? Дацэнт юрфака Белдзяржуніверсітэта Л. В. Паўлава, нагадавала, што Пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах і Пакт аб сацыяльных, эканамічных і культурных правах ААН недыхчэнсоўна гавораць аб правах дзяржавы падтрымліваць правапарадак і дзяржаўную бяспеку. Так што рашэнне павінна ісці толькі пра тое, наколькі правамернае і законнае рашэнне прадстаўнікоў дзяржаўнай улады ў кожным канкрэтным выпадку. І перш за ўсё — наколькі яно канстытуцыйнае? У ходзе дыскусіі прагучала прапанова аб стварэнні і ў нашай рэспубліцы камісіі па правах чалавека.

У ПАСТАЯННЫХ КАМІСІЯХ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

На прайшоўшым першым пасяджэнні камісіі па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных адносінах Вярхоўнага Савета БССР абмеркаваны праблемы, звязаныя з павышэннем ролі беларускай мовы і культуры ў грамадскім жыцці.

Адзначалася, што ў рэспубліцы распрацаваны мерапрыемствы, якія прадугледжваюць адзіццё беларускамоўных дзіцячых садоў, школ, класаў. Плануецца расшырыць маштабы вывучэння роднай мовы ў вышэйшых навучальных установах, павялічыць тыражы выданняў на беларускай мове, узбагаціць творами беларускіх аўтараў рэпертуар творчых прафесійных і самадзейных калектываў. Абмеркаваны шляхі палепшэння падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў для выкладання беларускай мовы і літаратуры.

Падкрэслівалася, што чаканецца таксама вялікая работа па

павышэнню ўзроўню беларускай культуры і мастацтва, захаванню помнікаў гісторыі. Асабліва ўвага ўдзелена далейшаму ўдасканаленню патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання ўсіх пластоў насельніцтва, асабліва моладзі. Адна часова ўказвалася, што, апіраючыся на сілу пераканання і аўтарытэт закону, важна процідейнічаць любым спробам перавесці натуральныя нацыянальныя пачуцці ў разбуральны напрамак нацыяналізму, імкненню некаторых асоб выкарыстоўваць расшырэнне дэмакратыі і публічнасці ў антыдэмакратычных мэтах.

Зацверджан план работы камісіі на першае паўгоддзе 1989 года.

На пасяджэнні выступіў намеснік старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР У. А. Мікуліч.

БЕЛТА.

«ПЯТАЯ ПАРА ГОДА»

І зноў зіма, зноў Масква, канцэртная зала «Расія». Тое самае было тры гады назад: хваляванне за кулісамі, перапоўненая зала... «Пятая пара года» — так называліся аўтарскія вечары народнага артыста СССР Ігара Лучанка, што праходзілі ў Маскве. Нязвыкла назва? Але, прыгадаўшы імклівы рытм жыцця кампазітара і ўсё, што ім створана, разумееш, што сцэна гэта менавіта пра ягоныя «ні».

Канцэртах гучалі песні, якія ўно палюбілі слухачы («Вераніка», «Я харджу, закаханы», «Майскі вальс», «Рабінавы гай»), і тыя, што толькі ўваходзяць у жыццё («Ціхі куток», «Забіва-

юць каханне», «Сівізна»). Зала цёпла прымала іх вынаўцаў Я. Еўданімава, Я. Паплаўскага, Я. Ціхановіча, В. Талкунова, Т. Гвердцыцэлі, І. Кабзона, ансамблі «Песняры», «Сябры». Назначены ўдзельнікам праграмы быў Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраваннем М. Фінберга. Канцэрт аздаблялі вершы беларускіх паэтаў (чытала З. Бандарэнка) і харэаграфічныя кампазіцыі ансамбля «Чараўніцы».

Пяць вечараў у Дзяржаўнай канцэртнай зале поўніліся мелодыямі і Лучанка. Гэта была і сапраўды асабліва, песенная пара года...

Л. СЯРГЕЙЧЫК.

МІНСК ПРЫМАЕ ЭСТАФЕТУ

Заначваюцца Дні паказу дасягненняў народнай творчасці, прысвечаныя 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. Апошнімі фестывальную эстафету прынялі народныя майстры Мінска. У праграме дзён — II гарадскі фестываль аматарскіх аб'яднанняў і клубаў па інтарэсах, сустрэча з клубамі самадзейнай песні, малядзжыня вечары.

У палацах культуры горада праходзяць фальклорныя святы. У Выставачнай зале УНДІТІ на праспекце Машэрава разме-

шчана экспазіцыя твораў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. У заключныя дні фестывалю — 24 і 25 снежня — у Палацы культуры тэкстыльшчыкаў адбудзецца вялікая свята бальнай харэаграфіі «Мінскі баль-88», у якім, акрамя мінчан, прымуць удзел вынаўцы з Балгарыі, Масквы, Рыгі, Таліна, Кіева.

Заключны канцэрт лепшых мастацкіх калектываў горада адбудзецца 25 снежня ў Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавада.

ШЛЯХ БАРАЦЬБЫ І ПЕРАМОГ

«Па волі народа» — так называецца зборнік матэрыялаў, дакументаў, сабраных супрацоўнікамі Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, які выпускае выдавецтва «Беларусь» да 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі. Яны даюць магчымасць прасачыць той шлях, які прайшоў беларускі народ, згуртаваўшыся вакол партыі большавікоў, змагаючыся за Савецкую ўладу.

Сярод 162 дакументаў нямаюць тых, якія на шырокі суд грамадскасці выносяцца ўпершыню. Яны надаюць выяўлены ў партыйным архіве Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, а таксама ў адпаведных архівах Брэсцкага, Віцебскага, Магілёўскага абкомаў партыі. Сюды ж ўвайшлі і новыя дакументы з Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР.

Кніга «Па волі народа» — адно з новых выданняў, прадстаўленых на рэспубліканскай выстаўцы кніг, прысвечаных 70-

годдзю ўтварэння Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі. Выстаўка арганізавана Дзяржаўным камітэтам па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю Беларускай ССР і Рэспубліканскім праўленнем добраахвотнага таварыства аматараў кнігі. Яна адкрылася ўчора ў Доме кнігі па праспекце Машэрава ў Мінску.

Усяго да знамянальнай даты ў рэспубліцы выйшла больш за сто новых кніг. Гэта раманы і апавесці, зборнікі вершаў і паэм, альбомы, публіцыстычныя выданні. Большасць з іх і можна ўбачыць на выстаўцы.

Усяго ў экспазіцыі 1000 кніг, выпушчаных выдавецтвамі рэспублікі ў асноўным за пасляваенны перыяд. Трапілі на выстаўку і ўнікальныя выданні. Яны датаваны першымі паслярэвалюцыйнымі гадамі і перадаюць саму атмасферу змагання за новы свет.

Выстаўка будзе працаваць да 6 студзеня 1989 года.

НАШ КАР.

Беларускі спектакль у Нідэрландах

Дванаццаць дзён працягвалася гастрольная паездка Дзяржаўнага тэатра лялек БССР па Нідэрландах. За гэты час калектыву наведваў чатырнаццаць

гарадоў, дзе паказаў пятнаццаць разоў спектакль «Дзед і Жора» па казцы Віталія Вольскага.

Зразумела, нельга было чакаць, што ўдасца разблытаць за адзін вечар складаны клуб прававых праблем, якія назапасіліся ў нас у выніку дэфармацыі і адступленняў ад сацыялізму на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. Збянтэжыла, аднак, яўна неадэкватная рэакцыя некаторых прысутных на крытычныя, дыскусійныя выступленні. Нават антысталінскія, антыкультурыскія выказванні выклікалі ў асобных удзельнікаў нешта нахалталь нервовага ціку. У нейкі момант пачала адчувацца яўная канфрантацыя паміж рознымі групамі людзей у зале. Гучалі абвінавачванні ледзь не ў «дысідэнцтве».

Трэба сказаць, што ў дыскусіі паставіла кропкі над «і» выступленне доктара філасофскіх навук Л. Ф. Яўменава. Ён нагадаў пра выступленне М. С. Гарбачова на Генеральнай

Асамблеі ААН і яго рашучыя прапановы ў галіне правоў чалавека. Стварэнне прававой дзяржавы — гэта не імгненны акт, а працэс, сказаў вучоны. Пачатак гэтаму працэсу паклала XIX Усесаюзная партканфэрэнцыя. Мы ўсе яшчэ толькі вучымся аднак неслава, элементарным прававым асновам. І навушца гэтаму можам толькі ўсе разам.

На пачатку дыскусіі доўга, як гэта водзіцца, не маглі наладзіць гукаапаратуру. То не было чуваць слоў аратара, то яны гучалі надта гучна, то наогул з калонак неслася нейкае сіпенне, шоргат і завыванне. І гэтая сітуацыя падалася ў той момант у нечым сімвалічнай. Мы ўсе хочам нешта сказаць, хочам, каб нас пачулі. Дык не будзем перашкаджаць у гэтым натуральным жаданні астатнім. Давайце вучыцца дэмакратыі.

Віталь ТАРАС.

Да 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі

ПАКАЗВАЮЦЬ УМЕЛЬЦЫ МАГІЛЁЎШЧЫНЫ

...Шчыра кажучы, умению разьбіра па дрэве Р. Іванчанкі з Магілёва можна дзівіцца доўга, калі стаіш наля куфраў, вырабленых яго рукамі. Якое трэба мець зайздроснае цярпенне, каб стварыць такі цуд!

Варыянты на гэты прастыясны сюжэт працягваюць работы І. Кірыенкава. Думцы горацкага разьбіра па дрэве харантэрны дасціпны гу-

мар, які чытаецца ў кожнай драўлянай скульптуры, якая выйшла з-пад руці майстра.

З экспанатаў разьбіраў па дрэве таксама можна адзначыць шэраг работ В. Давыдзенкі з Магілёва, навушцаў СПТВ-15 г. Бабруйска, драўляныя шахматы бабручаніна К. Маскалёва.

Вялікі раздзел экспазіцыі быў аддадзены жывапісу самадзей-

ных мастакоў Магілёўшчыны, дзе вылучаліся творы П. Букасава, Г. Капусціна, Ю. Камісарова.

Убачылі мы поспілікі з Глускага, Клічаўскага і Бабруйскага раёнаў, работы абласнога фотаклуба «Магілёў» і майстроў па пляценню з саломкі.

Асобна на выстаўцы былі прадстаўлены старадаўнія абразы ў разьбярных рамках, драўляныя скульптуры святых, старадрукі — своеасабліва спадчына народных майстроў Магілёўшчыны, якая дайшла да нас праз стагоддзі.

Л. ВЯЧАС.

І. КІРЫЕНКАУ. «Весёлые бондары» (разьба па дрэве).

Выразы з саломкі.

Фота Ул. КРУКА.

ГЕРОЙ, ЯКОГА ЧАКАЕ СЦЭНА

Наш карэспандэнт гутарыць з рэжысёрам народнага тэатра Краснапольскага РДК, заслужаным работнікам культуры БССР Валянцінам ЕРМАЛОВІЧАМ

— Валянцін Іванавіч, самадзейны тэатры ўвагай друку, як правіла, не спешчаны...

— Яно так, хоць мы суцяшам сябе думкай, што робім справу, патрэбную людзям. Мяркуюць самі, нягледзячы на слабую прапаганду тэатральнага аматарства, жыхары вёсак пішуць у газету: «Дапамажыце прыехаць да нас народнаму тэатру, даўно чакаем...»

— Некалькі слоў, калі ласка, пра ваш калектыв.

— У нас працуе 60 чалавек. У год звычайна ставім чатыры спектаклі, у асноўным арыентаваны на беларускую драматургію. У рэпертуары тэатра «Партызаны» і «Хто смеяцца апошнім» К. Крапівы, «Таблетку пад язык» і «Трыбунал» А. Макаёнка, «Вечар», «Парог» і «Радавыя» А. Дударова, «Раскіданае гнездо» і «Паўлінка» Я. Купалы (дарэчы, Купалаву камедыю я ставіў ужо 5 разоў). Такія п'есы, як «Адкуль грэх» А. Петрашкевіча, «Гаўрошы Брэсцкай крэпасці» А. Махначы, «Твой заўтрашні дзень» П. Васілеўскага, мы паставілі першымі.

КОРАТКА АБ НАБАЛЕЛЫМ

А. КУКШЫНСКІ, дырэктар Магілёўскага абласнога навукова-метадычнага цэнтры:

— Варта было б Мінскаму інстытуту культуры паклапаціцца пра падрыхтоўку спецыялістаў па народных промыслах. Сёння ў вобласці працуюць толькі два знаўцы такога плана. І мы з гэтым змірыліся, маўляў, няма ў раёне ганчара або разьбіра па дрэве — нічога страшнага, абы былі калектывы мастацкай самадзейнасці, якія неабходна час ад часу выводзіць на сцэну. Катастрафічна не халае матэрыялаў для ўмельцаў, тут трэба тэрмінова шукаць нейкае выйсце.

— Мінае 1988-ы... Чым ён быў знамянальным для Краснапольскага тэатра?

— Гэты год выдаўся шчаслівым для нас. У сакавіку мы адзначылі сваё 70-годдзе: правялі ў раёне тыдзень тэатра, паказаўшы 5 спектакляў. У маі ў Гродне на фестывалі самадзейных тэатраў «Рампа дружбы» наш калектыв атрымаў прыз за лепшую мужчынскую ролю, а пасля фестывалю мы былі ўзнагароджаны ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР...

— Валянцін Іванавіч, нагадаем тут, што фестывальным прызам за лепшую мужчынскую ролю адзначана ваша выкананне ролі Мульціна ў спектаклі «Вечар» А. Дударова. А пасля «Рампы дружбы» вам было прысвоена ганаровае званне заслужанага работніка культуры БССР...

— Так, я ж казаў, што гэты год быў багаты на падзеі.

— Цяпер некаторыя самадзейныя тэатральныя калектывы пераходзяць на газэралік. Як вы ставіцеся да гэтых працаў?

— Кожны паступае так, як лічыць патрэбным. Усім акцё-

рам заплаціць нельга, таму што няма столькі ставак. А хіба ж можна адным плаціць, а другім — не? Магчымасць «надзяліць» стаўкамі мінімальную колькасць акцёраў да добрага ў калектыве не прывядзе: такое ў тэатры пасее недавер і нязгоду.

— З якімі яшчэ праблемамі вам даводзіцца сутыкацца?

— Галоўная з іх — кадравая. Мінскі інстытут культуры рыхтуе спецыялістаў для народных тэатраў, але дзіву даешся, як там набіраюць людзей і хто туды трапляе. Пасля інстытута, як паказвае практыка, такія выпускнікі ідуць на любую работу, часцей за ўсё метадычную, але не ў народныя тэатры.

— Валянцін Іванавіч, многім запомнілася ваша яркае выступленне на з'ездзе СТД БССР, дзе гучала шчырая заклапочанасць лёсам нацыянальнай культуры, у тым ліку і тэатральнай. Што вы маглі б сёння дадаць у працяг таго выступлення?

— На жаль, мала што змянілася. У рэпертуары прафесійных драматычных тэатраў рэспублікі па-ранейшаму вельмі рэдка сустракаюцца творы беларускіх класікаў. У тэатрах, чамусьці, няж рукі не даходзяць да беларускай літаратурнай спадчыны. На маю думку, п'еса «Антон» М. Гарэцкага — непераўздзёная трагедыя ў нашай літаратуры, але хто яе ўвасобіць? А некалі ж Максім Гарэцкі марыў убачыць беларуса на сцэне такім, якім ён быў, які ён ёсць і якім ён павінен быць. Марым пакуль што і мы...

В. ПАПОЎ, мастацкі кіраўнік харэаграфічнага ансамбля «Рунь» ДК Магілёўскага вытворчага аб'яднання шаўковых тканін:

— Наш калектыв — вялікі, у дарослым харэаграфічным ансамблі 45 чалавек, у рэзерве — дзіцячым харэаграфічным ансамблі «Зярнітка» займаецца 110 чалавек. Калектыву не халае адзення і абутку. Вытворчыя майстэрні СТД БССР могуць пашыць не надта дасканалы адзенне, цэх тэатра оперы і балета БССР загрузаны па горла заказамі для свайго калектыву. Восі і прыходзіцца ў пошуках адзення выпраўляцца ў Маскву, Рыгу, Краснадарскі край.

Пра Дзмітрыя Фёдаравіча Жылуновіча (Цішка Гартнага), выдатнага рэвалюцыйнага дзеяча, які стаў ля вытокаў беларускай савецкай дзяржаўнасці, «Літаратура і мастацтва» неаднойчы пісала (А. Клячко, «Пела бура табе лесні»; А. Званак, «Дзве сустрэчы» — 30 кастрычніка 1987 г.; «Трэцяя спроба», рэцэнзія А. Сідаравіча на аповесць Э. Ялугіна «Пасля нябыту» — 25 сакавіка 1988 г.; «У парты аднавіць», інтэрв'ю старшыні камісіі парткантролю пры ЦК КПБ В. Галавана — 14 кастрычніка 1988 г.)

Артыкул В. Круталевіча «Мужнасць рэвалюцыянера», які мы прапануем увазе чытача, дапаўняе чалавечы і палітычны партрэт Д. Ф. Жылуновіча новымі цікавымі дэталімі.

Усерасійскага з'езда Саветаў (студзень 1918 года) аб аб'яўленні Расійскай Рэспублікі федэрацыяй, адкрывалі перспектыву стварэння беларускай нацыянальнай дзяржаўнасці на базе Савецкай улады. У дакументах III Усерасійскага з'езда Саветаў гаворка ішла ўжо

мэта — стварэнне сусветнай рэспублікі Саветаў.

Іншыя прызнавалі права нацыі на самавызначэнне, але яго рэалізацыю прымалі ва ўрэзанні выглядзе. Гэтым грашыў сам нарком па справах нацыянальнасцей Сталін, які ў 1920 годзе выступіў з праграмным

да па прамым провадзе Сталін па даручэнні ЦК партыі павесці ў Смаленск А. Мяснікова: «ЦК партыі па многіх меркаваннях, пра якія зараз гаварыць не выпадае, пагадзіўся з беларускімі таварышамі ўтварыць Беларускі савецкі ўрад. Пытанне гэта вырашана і больш яго абмяркоўваць не даводзіцца».

ЦК партыі лічыў, што ўрад рэспублікі павінен быць створаны з прадстаўнікоў Заходняй вобласці і беларускіх камуністычных секцый. Гэтым самым была становіцца ацэнена пазіцыя беларускіх камуністычных секцый, «Белнацкома», «Дзяніцы» ў пытанні самавызначэння Беларусі. Трэба меркаваць, што кандыдатура Д. Жылуновіча на пост кіраўніка ўрада рэспублікі была таксама ўхвалена ЦК партыі. Д. Жылуновіч — аўтар гістарычнага дакумента Маніфеста Часовага рабоча-сялянскага ўрада аб абвешчэнні БССР.

Такім чынам, як бачым, абвінавачванні Д. Жылуновіча ў нацыяналізме не маюць пад сабой падставы.

У больш канкрэтным плане яму ставілася ў віну «супраціўленне большавіцкім меркам» пры стварэнні ўрада. Пры крайнім напружанні адносін паміж Д. Жылуновічам — з аднаго боку, і А. Мясніковым — з другога, спрэчкі аб персанальным складзе ўрада рэспублікі былі непазбежныя. Натуральна, што Д. Жылуновіч імкнуўся ўключыць ва ўрад як мага больш «белнацкомаўцаў».

Захаваліся дакументальныя сведчання, якія дазваляюць меркаваць аб адносінках У. І. Леніна да «Белнацкома», беларускіх камуністычных секцый і, у прыватнасці, да Д. Жылуновіча. Лічыўся вядома сітуацыя, якая складалася напярэдадні абвешчэння БССР, а таксама пазіцыя ў гэтым пытанні А. Мяснікова і В. Кнорына. 29 снежня 1918 года, за дзень да адкрыцця VI Паўночна-Заходняй канферэнцыі, на якой павінен быў вырашацца пытанне аб утварэнні БССР і Кампартыі Беларусі, А. Мяснікоў атрымаў з Масквы тэлеграму наступнага зместу: «Сёння выздзяюць у Смаленск беларусы. Вязуць з сабой Маніфест. Просьба ЦК партыі і Леніна прыняць іх як малодшых братоў, можа, яшчэ нявостных, але гатовых аддаць сваё жыццё партыйнай, савецкай рабоце».

І яшчэ адзін штырх да ацэнкі Д. Жылуновіча. Як вынікае з тэлеграмы Я. М. Сярдлова ў Вільню ад 8 лютага 1919 года ў сувязі з падрыхтоўчымі мерапрыемствамі да зліцця Беларускай і Літоўскай рэспублік у адну дзяржаўную адзінку, меркавалася, што Д. Жылуновіч зойме пост намесніка старшыні ўрада аб'яднанай рэспублікі (старшыня В. Мішкевіч-Капускас). «Мяснікова нікуды не пераводзьце», — даваў дырэктыву старшыня УЦВК, — мы яго пераводзім, пакуль яшчэ не магу ўказаць куды». Пазіцыя А. Мяснікова ў нацыянальным пытанні яўна ішла на суперак ходу дзяржаўнага будаўніцтва, які разгарнуўся ў вызваленых ад нямецкай акупацыі нацыянальных раёнах.

У пастанове аб выключэнні Жылуновіча з партыі рабіўся акцэнт на яго «процідзяненне» большавіцкаму кіраўніцтву. Але ж гэтае кіраўніцтва само не было пазбаўлена ад грубых памылак, якія выявіліся ў ігнараванні нацыянальных асаблівасцей, супрацьдзейні нацыянальна-дзяржаўнаму будаўніцтву ў Беларусі. Нават пасля абвешчэння БССР гэты сапраўды гістарычны акт у жыцці народа тлумачыўся як з'ява, абумоўленая чыста тактычнымі меркаваннямі, кан'юктурнай моманту, міжнароднай абстаноўкай.

(Працяг на стар. 13).

В. КРУТАЛЕВІЧ,

донтар юрыдычных навук, прафесар

МУЖНАСЦЬ РЭВАЛЮЦЫЯНЕРА

У векапомныя рэвалюцыйныя гады, у час сацыялістычных пераўтварэнняў імя гэтага чалавека было шырока вядома на Беларусі. Палітычны і грамадскі дзеяч, акадэмік АН БССР, таленавіты пісьменнік, ён на пачатку стварэння БССР быў першым старшынёй часовага рабоча-сялянскага ўрада рэспублікі.

Здавалася, яму быў наканаваны шчаслівы лёс. Наканаваны... У 1931 годзе Дзмітрыя Фёдаравіча выключылі з партыі, у друку супраць яго пачынаецца паклёпніцкая кампанія. У якіх толькі грахах не абвінавачвалі Жылуновіча! Яго называюць ворагам народа, які пралез у партыю, здраднікам, беларускім нацыяналістам, і да ўсяго гэтага... польскім шпіёнам.

16 лістапада 1936 года Жылуновіча арыштоўваюць, каб ужо фізічнымі катаваннямі прымусяць прызнацца ў «актыўным удзеле ў контррэвалюцыйнай фашысцкай арганізацыі», якая быццам бы дзейнічае ў Мінску. Праз некалькі месяцаў ён памёр у бальніцы ў Магілёве.

Якія ж «дзьяніцы» Д. Ф. Жылуновіча перакрэслілі ўсю яго работу на адказных пасадах? Звернемся да пастановы Прэзідыума і Парткамісіі ЦК КП(б)Б ад 16 студзеня 1931 года. У ёй стандартныя на тым часе абвінавачванні ў нацыяналі-дэмакратызме, правядзенні нацыяналі-апартуністычнай лініі, прапагандае нацыяналі-стычных ідэй, сувязі з анты-савецкімі элементамі і да т. п. З такіх жа пазіцый была ахарактарызавана дзейнасць Жылуновіча ў 1917—1918 гадах, яго роля ў стварэнні БССР.

Яго абвінавачвалі, што ён уступіў у партыю большавікоў «з дробна-буржуазных і нацыяналістычных арганізацый», калі на самай справе ён уступіў у партыю, займаючы пасаду сакратара Беларускага нацыянальнага камісарыята пры Наркамаше нацыянальнасцей і рэдактара першай савецкай беларускай газеты «Дзяніца», якая выдавалася спачатку ў Петраградзе, а потым у Маскве.

Гэта было добра вядома тым, хто збіраў адпаведнае дасье. Але справа ў тым, што ў 30-я гады і пазней бордзкія выкрывальнікі ворагаў народа называлі нацыяналістычным гняздом і створаны па ленынскім дэкрэце Беларускі нацыянальны камісарыят. Нацыяналістычнай была аб'яўлена і газета «Дзяніца». Дарэчы, сапраўдныя, а не выдуманія нацыяналісты, якія імкнуліся з дапамогай Германіі стварыць марыянэтную беларускую

рэспубліку, называлі «Дзяніцу» большавіцкай газетай, якая выступае ў стылі савецкай «Правды», а Д. Жылуновіча і А. Чарыкова клямілі, як здраднікаў «беларускай справы».

«Дзяніца», якую рэдагаваў Д. Жылуновіч, адыграла вялікую ролю ў прапагандае ідэй Савецкай улады сярод беларускіх бежанцаў, у растлумачэнні нацыянальнай палітыкі Камуністычнай партыі, выкрывіці беларускай нацыяналістычнай контррэвалюцыі. Зарукі перамогі новага ладу ў Беларусі газета лічыла непарушную сувязь беларускага і рускага народаў.

Адным словам, стаўшы рэдактарам «Дзяніцы», Д. Жылуновіч зрабіў свой адказны выбар на карысць сацыялістычнай рэвалюцыі, Савецкай улады, пралетарыяту. Былы рабочы, Д. Жылуновіч не пайшоў з тымі, хто з-за сваіх класавых перакананняў не разумееў задач сацыялістычнай рэвалюцыі і апынуўся ў лагеры ворагаў Савецкай улады.

Хваля нацыянальна-вызваленчага руху, што паднялася пасля звяржэння самаўладдзя, уцягнула ў сваю плынь і Д. Жылуновіча. Ён стаў адным з лідэраў Беларускай сацыялістычнай грамады (БСГ) арганізацыі, якая трымалася ідэй аўтаноміі Беларусі ў складзе Расіі. Размежаванне ў асяроддзі грамадоўцаў над уплывам супрацьборства палітычных сіл прывяло да стварэння левага крыла, якое пасля перамогі Кастрычніцкага ўзброенага паўстання стала перад дылемай прызнання ці не прызнання ўлады Саветаў. У ходзе палітычнай эвалюцыі мяняліся погляды на ўзаемасувязь нацыянальнага і класавога, на сацыяльную аснову нацыянальнай дзяржаўнасці. Акты III

не толькі аб праве нацыі былой Расійскай імперыі на самавызначэнне, а і пра мэтазгоднасць, аб'ектыўную неабходнасць рэалізацыі гэтага права, пра самыя формы нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва.

На III Усерасійскім з'ездзе Саветаў Д. Жылуновіч яшчэ палемізуе з прадстаўнікамі выканкома Саветаў Заходняй вобласці аб разгоне ў снежні 1918 года так званага Беларускага з'езда ў Мінску, які не прызнаў стварэння ў Беларусі органаў народнай улады. Дарэчы, і на думку А. Мяснікова таксама магчымым было і іншае рашэнне: удзел у з'ездзе прадстаўнікоў Саўнаркома Заходняй вобласці з тым, каб павесці за сабой яго левую частку, якая стаяла за саюз Беларусі і Расіі, прызнавала Кастрычніцкі пераворот. У такой сітуацыі перад з'ездам можна было паставіць пытанне аб прызнанні ўлады Саветаў у Заходняй вобласці і самавызначэнні Беларусі, а затым ужо, у залежнасці ад рэакцыі дэлегатаў з'езда, ужыць і крайнюю меру — распусціць яго.

Як вядома, У. І. Ленін, Савецкі ўрад падтрымлівалі ідэю самавызначэння Беларусі, якая ўжо ў 1917 годзе магла перайсці прыклад Украіны, дзе 12 снежня 1917 года была абвешчана Украінская Савецкая Рэспубліка.

Хутка пасля III Усерасійскага з'езда Саветаў, 31 студзеня 1918 года У. І. Ленін падпісаў дэкрэт аб стварэнні пры Наркамаше нацыянальнасцей Камісарыята па справах беларусаў.

Захоп Германіяй у лютым — сакавіку 1917 года новых тэрыторый Беларусі да Дняпра, акупацыя Украіны, Прыбалтыкі, Закаўказзя карэнным чынам змяніла сітуацыю. Цэнтрам Заходняй вобласці стаў Смаленск. Тэрыторыю яе складалі Смаленская губерня і неакупіраваныя часткі Магілёўскай і Віцебскай губерняў.

Перад абласным выканаўчым Камітэтам паўсталі адказныя задачы ў галіне абароны, гаспадарчага, сацыяльнага і культурнага будаўніцтва, забеспячэнне гарадскога насельніцтва харчовымі таварамі. Вялікай увагі патрабавала да сябе і сфера нацыянальных адносін. Але тут з самага пачатку выявіліся рашучыя разыходжанні з Белнацкомам.

І пасля ўзяцця дзяржаўнай улады пэўная частка савецкіх і партыйных работнікаў у цэнтры і на месцах выступала супраць права нацыі на самавызначэнне, спасылаючыся на тое, што гэты прынцып супярэчыць мэтам сусветнай рэвалюцыі, якая змяла на сваім шляху нацыянальны перагародкі. Нацыянальная дзяржава — гэта, быццам бы, пройдзены этап сусветнай гісторыі. Вышэйшая

публіцы кожная сям'я атрымлівае 4-5 перыядычных выданняў, штогадовы разавы тыраж падліскі і розніцы складае звыш 19 мільянаў экзэмпляраў газет і часопісаў.

Г. І. Панфіловіч уручае граматы начальніку экспедыцыйнага аддзела аб'яднання М. Дубоўскаму.

Фота. Ул. КРУКА.

Урачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю з дня прыняцця Дэкрэта аб распаўсюджванні і экспедыраванні перыядычнага друку, адбыўся ў тэатры імя Янкі Купалы. З прававой выступіла начальнік Беларускага рэспубліканскага аб'яднання «Саюздруку» Г. І. Панфіловіч. Адзначыўшы важнасць гэтага гістарычнага дакумента, яна падкрэсліла, што сёлета ў рэс-

СТАРТ нашай сённяшняй маладой змены пачаўся ў змянальна-час рэвалюцыйнай перабудовы, аднаўлення ленынскіх норм ва ўсіх сферах грамадскага, эканамічнага і культурнага жыцця краіны, сказаў, адкрываючы пленум, **Максім Танк**. Гэта ў многім праясніла перспектывы нашага развіцця, але і ўсклала нямаля абавязкаў на плечы літаратуры. Перадусім гэта нармалізацыя становішча з беларускай мовай у рэспубліцы. І найбольш дзейным было б. на думку М. Танка, каб беларуская мова заняла свой пачэсны дзяржаўны пасада. Прамоўца падкрэсліў, што невыпадкова спыніўся на пытанні мовы, бо для таго, каб стаць пісьменнікам, у першую чаргу неабходна мова, з яе пачынаюцца дарогі да праўды, любові, прыгажосці — дарогі да людскіх сэрцаў. Працываўшы выказванне вядомага польскага пісьменніка Тадэвуша Бароўскага: «Няма прыгажосці, калі на ёй ляжыць крыўда, няма праўды, каторая гэту крыўду абыходзіць, няма добра, калі яно з крыўдай пагаджаецца», М. Танк зазначыў, што пісьменніку, акрамя таленту, неабходна і біяграфія, якая гарыла б аб сувязі яго з жыццём. І, відаць, не трэба спяшацца ставіць новыя помнікі і зносіць старыя, спяшацца каранавыць і асуджаць, бо гісторыя літаратуры і мастацтва гаворыць, што асуджаныя часта жывуць даўжэй, як іх судзілі. Скідалі ж калісьці з парохода сучаснасці і Пушкіна, і Дастаеўскага, і Талстога. Разам з тым, гаворачы аб выхаванні моладзі, прадаўжаў народны паэт, мы часта забываем, што гэта звязана і з перавыхаваннем нас саміх, не ўлічваем патрабаванні часу. А нам неабходна, каб не перарывалася сувязь паміж пакаленнямі, каб даражылі нашай нялёгкай, але слаўнай спадчынай, падкрэсліў М. Танк.

З дакладам аб укладзе маладых твораў у сучасны літаратурны працэс выступіў **Г. Далідовіч**. Сваё выступленне дакладчык распачаў вядомымі купалаўскімі радкамі:

**Стаім мы перад будучыняй нашай
І ўсё варожым, сочым ейны ход...
Ці ўскрэснем мы душою,
упаўшы, звяўшы,
Наб выйці ў свет, як нейкі
здольны род...**

І ў адпаведнасці з гэтым «трывожным сігналам у будучыню» дакладчык акрэсліў задачы пленума. Усім нам, старэйшым і маладзейшым, сказаў ён, сёння трэба ўдумліва асэнсаваць нашу супярэчлівую рэчаіснасць, згуртаваць сілы і яснай акрэсліць нашы сумесныя задачы па аздаравленні нашага грамадства, па адраджэнні беларускай мовы і далейшым развіцці нашай культуры, а гэтым самым унесці і сваю долю ў справу выратавання беларускага народа як народа, вызначыць больш прадуманыя і справядлівыя прапорцыі патрыятычнага і інтэрнацыянальнага, аглядаць і ацаніць наш актыўны рэзерв.

Заканчыўшы ўвагу на складаным і плённым шляху, які прайшла беларуская савецкая літаратура і пісьменнікі старэйшага пакалення, дакладчык перайшоў да разгляду творчасці маладых.

Здаецца, цяпер у нас не адзін, а два атрады літаратурнай моладзі, адзначыў **Г. Далідовіч**. У першым сабраліся тыя, хто ўжо наблізіўся альбо пераступіў 35-гадовую мяжу, мае адну, дзве, а то і тры кнігі, член Саюза пісьменнікаў. У другі атрад збіраюцца тыя, хто мінуў ужо адзнаку ў 25 гадоў, надрукаваў некалькі паэтычных ці празаічных падборак, падрыхтаваў сваю першую кніжку ці ўжо нават і абнародаваў яе. Гэтыя два літаратурныя касакі — маладыя і самыя маладыя — маюць шмат падабенства, маюць і свае адметнасці.

Гаворачы пра грамадзянскую актыўнасць і творчасць маладых, дакладчык запініў увагу на тых абставінах, пры якіх моладзь уступала ў літаратуру. У свой час па-маладому балюча адчуваючы цяжар застою, яна пакутвала, доўга прыстасоўвалася да існуючых умоў і, само па сабе зразумела, патраціла шмат марна дарагога часу, не стала як след на ногі. Відаць, і ў гэтым частка прычын таго, чаму ў многіх нашых маладых і самых маладых позні літаратурны выхад.

Вось у якіх няпростых умовах прыходзіцца нам сёння жыць і тварыць, пранягваў дакладчык. Нашы маладыя калегі, як гаварылася, шмат часу, энергіі аддаюць грамадскай дзейнасці, але таксама знаходзяць час і для творчасці.

— **З чаго пачаць?.. Пачну з Радзімы. Так абавязаны пачаць. Але ў яе ты не адзіны, Навошта пра любоў крычаць? — Што ж, пачынай. Сам выбраў долю...**

А побач з гэтым Станіслаў Валодзька нібы побытавому, але і ў той жа час неяк незвычайна пранікаеца прагадай, любоўю да простага працавітага чалавека, на якім калі не ўсе, то амаль усе трымаецца ў свеце.

Ад неразумнай чалавечай дзейнасці спрабуе адгаварыць **Адам Глобус** у вершы «Меліярацыя»:

**Дыназаўры-бульдозеры
высмачваюць нафту густую;
Здрыгануцца каўшы,
экскаватары залямантуюць.**

га, тактоўнага слова пра творчасць **Анатоль Сербантовіч**, ад **Язэпа Янушкевіча**, які класіфікаваў падрыхтаваў выданне твораў **Дуніна-Марцінкевіча**, ад **Галіны Тычкі**, **Ігара Жука**, кожны з якіх умее напісаць і рэцэнзію, і артыкул, але чамусьці, паўтараю, не ў меру выкарыстоўвае свае магчымасці.

Што датычыць нашых маладзейшых празаікаў, то атрад іх таксама не дужа шматлікі, і дэбютуюць яны даволі пазнавата. За рэдкім выключэннем, у 30, а то і ў 35—40 гадоў. З тых, каму набліжаецца 30 гадоў, да слова, асобную кніжку мае толькі **Алесь Наварыч**.

З тых равеснікаў **Алесь Наварыч**, хто падаў голас ці некалькі гадоў назад, ці ў самы апошні час, дакладчык адзначыў **Уладзіміра Калкоўскага**, **Андрэя Федарэнку**, **Галіну Ланеўскую**, **Віктара Праўдзіна**, **Сяргея Тарасава**. **Максіма Клімковіча**, **Віктара Чаропку**. Час ад часу прыходзяць сюды на дапамогу маладыя паэты **Адам Глобус**, **Уладзімір Сцяпан**, **Уладзімір Сіўчыкаў**, **Міраслаў Шайбак**, крытыкі **Сяргей Дубавец** і **Сяргей Кавалёў**, а цяпер вольна, на семінары, што праходзіць у «Іслачы», мы ўбачылі, што неўзабаве могуць прыйсці ў прозу цікавыя аўтары з **Брэста** і **Гродна** — **Валянціна Кукса** і **Сяргей Астравіцкі**.

ПЕРАД БУДУЧЫНЯЙ НАШАЙ...

3 пленума праўлення СП БССР

Як мы паведамлялі, 8 снежня адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, прысвечаны стану і праблемам маладой літаратуры. З дакладам «Сучасны літаратурны працэс і малады пісьменнік» выступіў **Г. Далідовіч. Садаклады зрабілі **Т. Грамадчанка** і **Т. Чабан**. З трыбуны пленума прарэчыла больш за дваццаць выступленняў. Ніжэй друкуюм у скарачэнні матэрыялы пленума (садаклады будуць надрукаваны, па дамоўленасці з аўтарамі, пазней, як асобныя артыкулы).**

празмернае тапанне на той дзяляцы, якую ўжо добра-такі распрацавалі папярэднікі, перасцярога і не ў меру для сваіх гадоў абачлівасць, шмат дэкларацый і малавата ўвасабленняў іх. Тым не менш мы маем ужо сфарміраванае пакаленне маладых у асобе **Уладзіслава Рубанава**, **Міколы Мятліцкага**, **Уладзіміра Арлова**, **Алесь Письмянкова**, **Уладзіміра Ягоўдзіка**, **Леаніда Галубовіча**, **Хрысціны Лялько**, **Уладзіміра Марука**, **Алесь Кажадуба**, **Леаніда Дранько-Майсюка**, **Валянціны Аколавай**, **Ірыны Жарнасек**, **Алесь Жыгунова**, **Ірыны Багдановіч**, **Уладзіміра Мазго**, **Змітрака Марозава**, **Паўла Шрубца**, **Міхася Барэйшы** і іншых. Пажадаем яму новых поспехаў, а ўвагу сканцэнтруем на маладзейшым пакаленні, якое ведаем менш і якому ёсць усе шанцы рэалізаваць свае творчыя магчымасці. За апошні год нашы маладыя змусілі загаварыць пра сябе ў самых розных сляхах нашага грамадства — ад студэнцкіх аўдыторый да міліцыі. Павяршышы лозунгам перабудовы, яны пайшлі ёй насустрач. Калі раней асуджалі моладзь за інфантылізм, то ўжо цяпер папікаюць за экстрэмізм.

«Талака», «Паходня», а таксама і «Тутэйшыя», дзе сабраліся самыя маладыя літаратары, — гэтыя і іншыя нефармальныя суполкі смела схпіліся з усім закасянелым. Бой атрымаўся няроўны. На маладзёжны рух рэзка выявіліся два погляды — афіцыйны і неафіцыйны. Афіцыйная думка, думка сфарміраванага і змацаванага ўладай апарату лічыць: Беларусь — стабільны эканамічны рэгіён, вялікіх скрыўленняў сацыялізму, маралі ў нас не было, мы па-сапраўднаму інтэрнацыяналізаваныя, добра выконваем планы, можам яшчэ больш даць дзяржаве бульбы, мяса, малака, трактароў і машын — карацей, усё ў нас на месцы, усе мы таксама на месцы, то шмат мяняць чагосьці нам не трэба. Хіба толькі, можа, актывізаваць фізкультурна-масавы рух. У той жа час шырыцца ў шырокіх сляхах грамадскай іншай думка: стабільнасць наша падтрымліваецца ўжо і за кошт здароўя нашай зямлі, людзей, неўзабаве можа абярнуцца вялікай бядой, кіраўнічы апарат дэнацыяналізаваны, беларуская мова, не абароненая дзяржаўным актывам, на мяжы пагібельці.

й нядоля знойдзеца сама. Перад табою поле бою — тут не адзін паэт сканаў.

Так, на першы погляд, дэкларацыйна, а на справе выпактавана пачынае сваю першую паэтычную кніжку «Армень» **Анатоль Сыс** — дваццацідзесяцігадовы малады чалавек, выпускнік гісторыка-філалагічнага факультэта **Гомельскага ўніверсітэта**, па натуре рэзкі, у жыцці і творчасці ранімы, адзін з прыкметных паэтаў свайго пакалення, выяўляючы адну з характэрных рыс творчасці сваіх равеснікаў — калі можна так сказаць, мастацкі гістарызм.

Мастацкі гістарызм па-свойму — у яго знешне спакойны, у яго ўзрыўны, па-бытавому ці ў спробе алегарычна-філасофскай канцэптуальнасці — трансфармуецца, праецыруецца ў наш дзень у вершах **Э. Акуліна**, **Л. Рублёўскай**, **А. Жамойціна**, **С. Сокалава-Воўша**, **П. Дзмітрука**, **Л. Баршчэўскага**, **А. Мінкіна** і іншых. А малады паэт **Юрась Пацюпа** спрабуе звярнуцца да фальклору і спяжыць у мадэрнізаваным выглядзе яго паўзабытыя формы на сучасным матэрыяле, робячы свядомыя акцэнты на інтэлектуальны пачатак.

Але мы не мелі б рацыі, каб не ўбачылі ў творчасці самых маладых паэтаў і іншых накірункі, абсягі, што выявіліся ўжо досыць прыкметна.

Вось нядаўні выпускнік інстытута культуры **Анатоль Дзбіш** пасля наведвання **Асвеніма** піша: «І мне прысянеча чаравікі, лянных сукенак палатно. І цень халодны, без'языкі пастукае ў маё акно». А **Янусь Малец** піша: «Мы не ў ціхіх веках жывём, век наш пераломны. Мы паміж добром і злом, як па вітачцы ідзем тонкай, недыхтоўнай».

Эдуард Акулін намагаецца па-свойму асэнсаваць такую характэрную з'яву нашага стагоддзя, як магутнае наступленне навукова-тэхнічнага прагрэсу і побач з ім рэгрэс духоўнасці, без якой і навукова-тэхнічны прагрэс становіцца бездухоўным.

Па-свойму лёс міру, людскога жыцця асэнсоўвае **Васіль Сахарчук**, бачачы, «Як птушкі, стагоддзі на дрэве паселі. Арлы з груганамі драпежна за голунам сочаць. Шакалы чакаюць здабычы. Ільсцяную поўсьць іх варушыць нейтронны

спруцняюць ад зайздрасці ведзьмы, працуючы пра дзіва: Палашучна на долю ліхую дачку нарадзіла.

Прыкладна пра тое ж гаворыць і **Віктар Шніп**, былы рабочы, аўтар дзвюх кніг паэзіі: «Столькі лесу насаджалі, што няма паленца дроў». Ці: «Асфальтам сціснулі зямлю, што ўжо не вырвацца на волю». Або пра лёс нашых асірацелых без людзей, асабліва без дзяцей, так званых непerspектыўных вёсак:

**Хата анямелая, сівая,
З шэраю, буслянкай, бы
вянном,
Вокнамі задумна пазірае,
Скляшы рукі на дзвярах
замком.**

Сваёй сцяжынай ідуць у паэзію іншыя маладыя паэты. Па маіх назіраннях, адны з іх, як **Тацяна Зіненка**, **Славамір Адамовіч**, **Павел Бурдыка**, **Міхась Скобла**, **Алена Танана**, **Алесь Бадак**, **Юрась Жалезка**, **Галіна Булыка**, **Жанна Пахадня**, **Сяргей Амяльчук**, **Ігар Пракаповіч**, **Сяргей Сыс** і іншыя, пішуць у асноўным у традыцыйнай манеры, а, напрыклад, **Галіна Дубянецкая**, **Алесь Аркуш**, **Тацяна Сапач**, **Лера Сом**, **Ігар Бабкоў**, **Хведар Кашкурэвіч** і іншыя, сярод якіх шмат так званых дзяцей горада, аддаюць перавагу розным накірункам авангардызму. Сярод тых маладых паэтаў, хто піша па-руску, увагу на сябе звярнуў **Артур Кляніцкі**. А ўжо ступаюцца ў дзверы новай парасткі, тыя, хто летась ці сёлета закончыў сярэдняю школу ці яшчэ вучыцца ў ёй, як **Юльяна Бармута**, **Алена Якаўлева**, **Георгій Кутас** і іншыя.

Што датычыць тых нашых самых маладых, якія пішуць творы для дзяцей, публіцыстыку, п'есы, прызнаюся, асабіста я на гэты конт, — гаварыў **Г. Далідовіч**, — у разгубленасці. Па-першае, іх аўтарскі актыўны невялічкі, а па-другое, тое, што часам трапляе на старонкі перыядычных выданняў, не дае асабліва падстаў лічыць, што ёсць ужо з'ява.

Некалькі слоў пра маладых крытыкаў. Яны ёсць, але, на вялікі жаль, ці яны не зусім актыўныя, ці некаторыя з іх залішне паддаліся групавым, часамі неаб'ектыўным, нецярпымым да розных стыляў і накірункаў. Можна, думаю, чакаць значна большага ад **Сяргея Дубаўца**, які, скажам, хораша пісаў пра культуру мовы ў артыкуле «Інструмент складаны, тонкі», ад **Сяргея Кавалёва** — аўтара ўдумліва-

Ідуць няпростыя працэсы ў маладой паэзіі, ідуць няпростыя працэсы і ў маладой прозе. Тут таксама пачынаюць абазначыцца дзве тэндэнцыі: традыцыйная, альбо вясковая проза і новая, альбо гарадская проза.

Г. Далідовіч падрабязна запініўся на апавяданнях **А. Федарэнкі**, **У. Калкоўскага**, **В. Праўдзіна**, **С. Астравіцка** і кніжцы **А. Наварыча** «Рабкова ноч», якога назваў адным з самых таленавітых з таго пакалення, пра якое ішла гаворка. Гэта ўсё прадстаўнікі так званай традыцыйнай прозы. Але, як гаварылася, нашы маладыя паэты, празаікі прыйшлі да высновы, што нарэшце варта як след далучыць да працэсу стварэння беларускай культуры і наш горад, — працываў **Г. Далідовіч**. — **Адам Глобус** у «Капелюшы пажарнага колеру», **Уладзімір Сцяпан** у «Чаканні цягніка», **Уладзімір Сіўчыкаў** «У святле і цемры», а таксама ў асобных апавяданнях **Галіна Ланеўская** паспрабавалі акунуцца ў гарадскую стыхію, найперш у яе інтэлектуальнае, мастакоўскае і артыстычнае, асяроддзе. Хто чытаў гэтыя, а таксама і іншыя творы іншых маладых аўтараў, то заўважыў: ёсць у іх убачанне цікавай рыскі, пункцірам абазначаныя героі-гараджане, але яшчэ яркай карціны, яркіх вобразавых няма. Відаць, варта акунуцца ва ўсе сферы жыцця горада, па-другое, трэба болей шукаць, як да рацыяналізму, інфармацыйнасці альбо пэўных пратакольных хранікальных запісаў дадаць эмацыянальны пачатак, жывапіс, псіхалагізм — тыя рысы, якімі была і ёсць моцная вясковая проза.

Як ужо гаварылі, час, сітуацыя цяпер нялёгка, але, з другога боку, і спрыяльныя для выяўлення сваіх грамадзянскіх і творчых магчымасцей. У тым ліку і для маладых і самых маладых. Як вядома, у нас, дзякуючы намаганням дзяржаў культуры і пры падтрымцы партыі і ўрада, пачаў выходзіць новы часопіс «Крыніца» на беларускай і рускай мовах, з'явілася «Бібліятэка часопіса «Маладосць», пашыраны магчымасці для выдання калектыўных і асобных кніг у выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», кожны наш часопіс, «ЛІМ» заўсёды гатовы вітаць таленавіты твор маладога аўтара. У гэтай сувязі лічу, што «Тутэйшыя» не зусім

(Працяг на стар. 6—7).

У Доме літаратара адбылося сумеснае пасяджэнне секцыі крытыкі і літаратуразнаўства СП БССР і Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, прысвечанае праблемам стварэння новай навуковай гісторыі беларускай савецкай літаратуры.

Неабходнасць напісання новай, поўнай, аб'ектыўнай і канцэптуальнай гісторыі беларускай літаратуры не выклікае сумненняў, сказаў, адкрываючы пасяджэнне, старшыня секцыі крытыкі і літаратуразнаўства Н. Пашкевіч. Ёсць многа вузлавых пытанняў, якія мы павінны сёння калі не вырашыць, дык сур'ёзна абмеркаваць. Перш за ўсё вызначыць прынцыпы, на якіх будзе будавацца даследаванне. Вельмі важным уяўляецца пытанне перыядызацыі — ці трэба падкрэсліваць азначэнне «беларуская савецкая літаратура», пачынаць перыядызацыю з 1917 г.? Можна, вярта, як ва ўсім цывілізаваным свеце, вылучыць перыяд «літаратура XX ст.»?

Канцэпцыю стварэння новай гісторыі беларускай літаратуры акрэсліў у грунтоўным і цікавым дакладзе доктар філалагічных навук М. Мушыньскі. Яе агульнай ідэяй, на думку дакладчыка, павінны стаць узровень гуманістычнай скіраванасці літаратуры, яе мастацкая глыбіня, дыялектыка фарміравання нацыянальнага аблічча. Істотная метадалагічная памылка ранейшых даследаванняў — раздзяленне перадакастрычніцкай і паслякастрычніцкай літаратуры, у выніку чаго застаецца па-за ўвагай пераемнасць нацыянальна-гуманістычных традыцый, рассяяюцца напалам і дэфармуецца творчыя індывідуальнасці Купалы, Коласа, Гарэцкага і інш. Даследчык прапануе смялей уводзіць паняцце «Гісторыя літаратуры XX ст.» і прапануе сваю перыядызацыю: I перыяд — з 1905 па 1932 г., II — з 1933 па 1955 г., III — з 1956 г. да нашых дзён. Настаў пра сказашч усю праўду па беларускіх пісьменнікаў — пра рэпрэсіравана-

ных, абылганых, пра эміграцыю, пазбавіўшыся ад гіпнозу вульгарызатарскіх трактовак, разгледзець спадчыну А. Гаруна, «Тутэйшыя» Купалы і апублікаваныя нядаўна вершы паэта, «Дзве душы» М. Гарэцкага і іншыя творы. У новай гісторыі патрэбен раздзел пра літаратуру Заходняй Беларусі, беларускую эмігранцкую літаратуру, пра дзіцячую літаратуру, белару-

— другое. На аснове творчасці Зарэцкага, Чордага, Кавалая, Дудара і іншых дакладчык паказаў, як палітычныя ўстаноўкі і прадпісанні сустракалі ўнутранае супраціўленне мастака, як вымушаныя ўступкі вульгарызатарам нярэдка становіліся творчай драмай аўтара. Спыйняючыся на суадносінах літаратурнага працэсу і творчай індывідуальнасці, даследчык адзначыў небяспеку уніфікацыі непаўторных творчых асоб, калі манаграфічныя раздзелы нагадваюць лісткі па ўліку кадраў. Дбаючы пра аб'ектыўнасць, зазначыў ён,

першы ўзяў слова кандыдат філалагічных навук М. Няхай, які паставіў праблему: якое месца зойме ў гісторыі літаратуры тэма Кастрычніка, Леніна, партыі. Аднак аўтар не стаў заглыбляцца ў канцэптуальныя, метадалагічныя аспекты гэтай праблемы, што было б карысна, а пачаў чытаць лекцыю пра гісторыю рэвалюцыйнага раману і вобраз камуніста. Кандыдат філалагічных навук У. Казьбярк, даўшы высокую ацэнку дакладу, спыніўся на праблеме перыядызацыі літаратуры. Далучаючыся да думкі дакладчыка аб «уз'яд-

цыянальнай самабытнасці. Складанасць у тым, што нам трэба даваць ацэнку не толькі гісторыі літаратуры, але і даследаваць, даваць ацэнку ўласна гісторыі, бо самі гісторыкі з гэтым не спяшаюцца, а ў многіх выпадках, аб чым сведчыць кніга «Дары данайцаў», выпадкі супраць Грамады, іншыя «беларускіх нацыяналістаў», упарта адстойваюць вульгарна-сацыялагічныя трактоўкі.

Акадэмічная, «узорная» гісторыя літаратуры вельмі патрэбна, сказала крытык А. Сямёнава. Але не менш патрэбна і «неакадэмічная», да прыкладу, «Нарысы гісторыі», пажадана двухмоўная, для папулярнага чытачоў. Не трэба баіцца розных падыходаў, ацэнак. У калектыўнай працы павінна прысутнічаць індывідуальнасць не толькі пісьменнікаў, але і аўтараў даследаванняў. Адзін У. Калеснік, як у свой час А. Лойка, мог бы напісаць «Нарысы гісторыі літаратуры». Шмат мог бы зрабіць для гісторыі літаратуры А. Сідарэвіч. На думку А. Сямёнавай, у «Гісторыі» павінны быць раздзел «Погляд на беларускую літаратуру збоку», які маглі б напісаць, да прыкладу, А. Барскі, В. Жыдліцкі, нехта з балгар. Патрэбны раздзел «Кнігавыдавецкая справа», аналіз чытацкага попыту. Для папулярнага гісторыі літаратуры мог бы больш зрабіць часопіс «Нёман», дзе ёсць раздзел «Спадчына».

Праблемнасць і глыбіня даклада, адзначыў доктар філосафскіх навук У. Конан, сведчыць аб тым, што мы вяртаемся да метадалогіі гісторыка-літаратурнай навукі, якая была заснавана ў 20-я гады.

У перыядызацыі літаратуры ён прапануе вылучыць «злучальны перыяд» — 1917—1920 гг., а таксама падкрэслівае, што негатывыя працэсы 30-х гадоў, калі былі адкінуты і падменены сацыяльным інстынктам асновы этыкі, гума-

Яго Вялікасць Якой быць гісторыі беларускай літаратуры

ФАКТ

скае мастацтва.

Патрэбна пераадолець культаўскае «генеральскае літаратуразнаўства», з яго параднасцю, узорнасцю, калі ўся ўвага засяроджвалася на вяршынных з'явах літаратуры, і «другарадныя» пісьменнікі ў лепшым выпадку называліся ў пераліку. Трэба разглядаць, на думку дакладчыка, сам працэс развіцця літаратуры, яго глыбінныя мастацкія заканамернасці, а не толькі канчатковыя вынікі развіцця.

З вялікай увагай, тонкасцю і далікатнасцю трэба разглядаць літаратуру, лёсы пісьменнікаў у суадносінах з гісторыяй, палітычнай атмасферай, асабліва гэта адносіцца да 30-х гадоў, бо палітычная гісторыя — адно, а літаратура

неабходна пераадолець недаацэнкі і завышаныя ацэнкі пэўных імён і твораў, і праілюстраваць сваю думку прыкладамі літаратуры ваенных і пасляваенных гадоў, творамі Зарэцкага, раманам П. Галавача «Спалох на загонах», п'есай Я. Коласа «У пушчах Палесся».

Патрэбна вялікая падрыхтоўчая работа да напісання гісторыі — распрацоўка першакрыніц, хронікі, апрабаванне матэрыялаў, дыскусійная пастаноўка пытанняў. Але няма дзе друкаваць такія матэрыялы. Каторы ўжо год мы гаворым пра неабходнасць літаратуразнаўчага часопіса, а справа не зрушваецца з месца.

Пры абмеркаванні даклада

нанны» дакастрычніцкай і паслякастрычніцкай беларускай літаратуры, ён зазначыў, што сталінскі «вялікі пералом», які падарваў асновы літаратуры, знішчыў многіх твораў, пачаўся не ў 1933, а ў 1929 г. Працэс галоснасці і дэмакратызацыі, вяртанне імён, падкрэсліў ён, змянілі атмасферу ў літаратуры, ва ўспрыманні твораў: мы можам у духу часу ўспрымаць крытычныя, антысталінісцкія працы А. Луцкевіча, а працы вульгарызатараў 30-х гадоў успрымаюцца як антылітаратурныя, антыгуманістычныя. Трэба аб'ектыўна даследаваць эміграцыйную літаратуру, а таксама звярнуць большую ўвагу на літаратуру Беластоцчыны, якая змагаецца за захаванне беларускай на-

Перад будучыняй нашай...

(Пачатак на стар. 5).

справядлівы, калі скардзяцца, што і цяпер маладым цяжка прабіцца ў друк. Да слова, у «Бібліятэцы часопіса «Малодосць» за гэты год з шасці кніг чатыры аддадзены «Тутэйшым», а з чатырох кніг 1989 года — дзве, а ў самім часопісе, згодна падлікам «Тутэйшых», было 22 падборкі твораў маладых аўтараў. Ці так ужо гэта мала, калі ўлічыць, што «Малодосць», як і кожнае выданне, «абслугоўвае» не толькі нашых «Тутэйшых», але дбае пра ўсіх літаратараў рэспублікі.

Ну, а наконт таго, што нашым неформальным аб'яднаннем вярта было 6 мець сваё выданне, дзе яны маглі б накопліваць пэўны банк сваіх ідэй, то да гэтага вярта прыслухацца. Але, паўтараю, час, сітуацыя спрыяюць, каб шмат рабіць і цяпер, толькі трэба менш гучных заяў, фанабэры, а трэба больш напружанай працы не ў канфрантацыі з тымі, хто і ўжо тое-сёе зрабіў і яшчэ можа зрабіць, а ў цесным саюзе, — падкрэсліў Г. Далідовіч.

Пасля даклада Г. Далідовіча слова было прадастаўлена крытыкам Т. Грамадчанца і Т. Чабан, якія падрабязна прааналі-

завалі стан сучаснай маладой прозы і паэзіі. (Як ужо зазначалася, гэтыя выступленні будуць змешчаны асобна на старонках штотыднёвіка.)

Што ж да выступленняў у спрэчках, то яны тычыліся не толькі маладых. Нездарма ж у адным з выступленняў прагучала хрэстаматыёзная цытата з Някрасава: «Поэтом можешь ты не быть, но гражданином быть обязан».

Пакуль беларуская мова не стала дзяржаўнай, пакуль яе статус не падмацоўваецца эканамічнымі, юрыдычнымі, маральнымі і іншымі стымуламі, да таго часу адраджэнне беларускай культуры застаецца блакітнай марай, гаварыў у сваім выступленні М. Пракаповіч. Прамоўца спыніўся на нядаўна прынятых мерапрыемствах па развіцці асветы, дзе ёсць і такі пункт: вывучыць пытанне аб выпуску часткі тыражу брэсцкай і гродзенскай абласных газет на беларускай мове. Ён раскажаў, як бярозаўская раёнка «вывучае» гэтае пытанне, збіраючы на прадпрыемствах подпісы за тое, каб газета была... рускамоўнай. Не менш важна, хто будзе ажыццяўляць гэтыя мерапрыемствы, гаварыў М. Пракаповіч. Скажам, у нас на Брэстчыне адзін адказны партыйны работнік, філосаф, як ён сам сябе называе, лічыць, што нацыянальная культура можа свабодна развівацца без нацы-

янальнай мовы. І не толькі лічыць, але і прапагандуе гэта пры кожным зручным выпадку, прыводзячы ў прыклад Лацінскую Амерыку.

Сітуацыя, прынамсі, у нашай вобласці, складваецца трывожная, працягваў М. Пракаповіч. На прадпрыемствах, у навучальных установах, школах праведзена такая масіраваная апрацоўка людзей, такога нагаварылі пра пісьменнікаў і нефармалаў, сталічных і мясцовых, што пачынаеш заўважаць, як азіраюцца, убачыўшы цябе на вуліцы, знаёмыя людзі.

У выступленні У. Паўлава былі прыведзены лічбы, якія характарызуюць становішча беларускай мовы ў школе. У 1988/89 навучальным годзе колькасць дзяцей, што вучацца на беларускай мове, зменшылася яшчэ на 32 тысячы і складала ўсяго 20,6 працэнта ад агульнай колькасці школьнікаў. І гэта ў большасці вучні да 8 класа. Далей яны ідуць ужо ў рускія дзесяцігодкі. Значыць, праз колькі год і беларуская літаратура атрымае не стопрацэнтнае папаўненне, а толькі 20,6 працэнта. Хіба не агромністая страта, запраграмаваная ўжо сёння, для духоўнага жыцця народа, для адраджэння напauзабытай народнай культуры?

Далей прамоўца гаварыў пра нефармальныя аб'яднанні, най-

перш аб адносінах да іх, аб спробах сяго-таго, хто хацеў бы бачыць гэтыя арганізацыі не патрыятычнымі, а нацыяналістычнымі. У шмат якіх матэрыялах побач з абразлівымі ярлыкамі і недастойнымі прыёмамі ў дачыненні да нефармалаў праглядаецца амаль туга, чуецца ледзьве не плач: маўляў, як гэта «Талака» займаецца не толькі раскопкамі, упарадкаваннем Траецкага прадамесця, захаваннем помнікаў гісторыі, а яшчэ выказвае свае думкі?

Шмат каму хочацца, каб вы, маладыя, працягваў паэт, былі толькі з рыдлёўкай, толькі з кайлом, каб працавала ваша толькі мускульная энергія, а шэрае рэчыва спала, каб думалі вы толькі спінным мозгам. Правільна робіце, хлопцы, што, працуючы, яшчэ і думаеце. Думаеце, хоць гэта заўжды небяспечна. Дзіўна ў час перабудовы дэмакратыю разглядаюць як акварыум, у якім рыбкам дазваляецца плысці, куды яны хочунь, але ад гэтай сценкі і да гэтай, зазначыў У. Паўлаў. Закрануў у сваім выступленні паэт і пытанне нацыянальнай сімволікі.

Пра неабходнасць аб'ектыўнай ацэнкі падзей, якія адбыліся 30 кастрычніка, гаварылі ў сваіх выступленнях К. Шэрман, У. Дамашэвіч, А. Асташонак, С. Грахоўскі, А. Емяльянаў і іншыя.

С. Шушкевіч спыніўся на тым, што ў прававой дзяржаве трэба маральна ці юрыдычна пакараць асоб, якія заплямлілі сябе ў часы сталіншчыны. Выступленне У. Якутава было прысвечана «белым плямам» не

надта далёкай нашай гісторыі. Э. Ялугін раскажаў, як у Магілёве быў забаронены сход па стварэнні абласнога аддзялення «Мартыралога Беларусі».

Мы ж савецкія людзі, мы любім гэтую зямлю, савецкую зямлю, наш лад, дык што ж нас падазьяе? — гаварыў С. Грахоўскі. Мы павінны рабіць агульную справу. Сённяшня моладзь стане сакратарамі ЦК, міністрамі. Дык ці можам мы яе адштурхоўваць ад сябе.

Э. Скобелеў на пачатку свайго выступлення зазначыў, што прамову, якую ён рыхтаваў да пленума, зараз чытаць не будзе, бо ўзніклі больш важныя пытанні, чым пытанне арганізацыйнага ўдасканалення работы з маладымі. Я не збіраюся вас вучыць, але ўсё ж мы не палітыкі, гаварыў пісьменнік. Зараз усе накінуліся на партыйна-адміністрацыйны апарат, быццам там сабраліся антыперабудоўшчыкі. Я даўно працую ў партыйным апарце і думаю, што таварышы, якія так думаюць, памыляюцца. Мне здаецца, што зараз як ніколі патрэбна дыялог, падкрэсліў Э. Скобелеў.

Аб тым, што немагчыма вырашыць набалелыя пытанні шляхам канфрантацыі, гаварыў і В. Дашкевіч. Ён выказаў меркаванне, што моладзі патрэбна дзейсная дапамога з боку старэйшых, у першую чаргу пры вызначэнні светапоглядных арыентацый.

Цяпер яшчэ нельга адгадаць, якія вынікі будуць ад нашага грамадскага руху, гаварыў у сваім выступленні І. Чыгрынаў. Дрэнна, калі жыццятворны працэс скончыцца без таго пос-

Дом прасторны і светлы

Добра помню гады, калі Эдуард Скобелеў публікаваў свае першыя кнігі. Цяпер гэта аўтар больш дваццаці кніг пазіі і прозы, перакладаў, мноства публіцыстычных і літаратурна-крытычных артыкулаў. Кнігі Эдуарда Скобелева, як кажуць, не залежваюць ні ў магазінах, ні ў бібліятэках.

Э. Скобелеў усёй душой прыняў перабудову, прысвяціў дзесяткі артыкулаў розным аспектам абнаўлення жыцця савецкага грамадства. Тэма абнаўлення прысвечана яго апавесць «Гладытар», якая пакуль што, на жаль, не прачытана сур'ёзным даследчыкам.

Хацеў бы пасля гэтай прэамбулы сказаць, наколькі дазваляе газетная паласа, пра апошнюю работу Э. Скобелева — пазітыўную кнігу «Мой дом».

Вызначальны пачатак кнігі — маральная пазіцыя аўтара, яго адказнасць перад словам і тым самым — перад чытачом і часам.

Але гэта адказнасць не фанатыка, які гатовы спаліць сябе ў агні ўласнай ідэі, а адказнасць мудраца, які запрашае кожнага чалавека да саследвання і самапазнання свету і самастойнага набывання яго праўды.

Шагні навстречу людям, доверя, У всех проблемы те же, та же жизнь, И так же трудно молодость Другому сердцу шепчет: «Отворись!»

Адштурхоўваючыся ад свайго асабістага вопыту, аўтар сцвярджае, што праўду жыцця немагчыма засвоіць, падзяляючы жыццё на адвольныя часткі, не бачычы пастаянна таго вызначальнага, што звязвае ўсё

Э. Скобелеў. Мой дом. Вершы. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1988.

ў адзіны «безадыходны» працэс. І сярод вызначальных велічыняў Эдуард Скобелеў асабліва вылучае Радзіму, сям'ю, дом. Ён шчыра верыць у магчымасці кожнага чалавека:

Каждый из нас — человечество, скатое в почку. Каждый, держай — обернешся зеленым листочком!

У верхах Эдуарда Скобелева рассыпаны зярняты той горкай, а часам і трагічнай праўды, не перажыўшы якую, не «перахварэўшы» ёю, нельга набывць той чалавечнасці, якая ўмеє ўспрыняць галоўнае ў чалавеку і аддаць яму належнае («Чаканне», «Манак», «Памяць»).

Улоўліваючы токі гэтай чалавечнасці ў сваім часе, паэт нязмушана прагназіруе будучыню.

А время требует подвижника без удач, удач и должностей, который бы за правду высшую пожертвовал судьбою всей!

А время требует старателя, неукротимого бойца, не демагога и стяжателя без совести и без лица!..

Кніга пакарае адкрытасцю, тым, што паэт не хавае ніякіх душэўных перажыванняў ад свайго чытача, поўнацю давяраючы яму.

У кнізе асабліва выразна прасочваецца непарыўная духоўная павязь паэта са сваймі бацькаўшчынай. «Вот мои предки — пахари, бойцы, не сложенные горем мудрецы», — падкрэслівае паэт. Ён бярэцца за прыгожы дзеля таго, каб расказаць пра родную зямлю і гісторыю народа, які «дождал нас свой горный глас». І, трэба прызнаць, што яго расказ атрымаўся змястоўным і ёмістым.

Моцны бок Эдуарда Скобелева — арыгінальная, глыбокая думка, якая сведчыць пра арыгінальнасць і глыбокае пачуццё. Але не менш цікавы

паэт як тонкі і назіральны лірык. Так пыль стирают с тусклого трюма, чтобы увидеть не лицо, а старость, не платье, но ушедшую любовь, не блеклый взгляд, но страшную потерю, не комнату, но отшумевший век...

Даволі цікавая, свежая па задуме і грунтоўная па філасофскай насычанасці паэма «Праметэй», якая заклучае кнігу. Паэма напісана, верагодна, даўно, бо цэнтральныя яе сцэны друкаваліся яшчэ ў рамане «Маятник надзеи» (1978 г.). Хаця — гэта і не дзіўна. Паэт вельмі нетаропкі ў публікацыі сваіх работ, хоць яго плёнасць стварае адваротнае ўражанне. Мне вядома, напрыклад, што ў Эдуарда Скобелева ёсць да дзесятка закончаных рукапісаў, якія ён многія гады не прапаўвае выдаваць, — факт, пагадзіцеся, рэдкі ў цяперашняй літаратурнай практыцы.

У прыгаданай паэме «Праметэй» спрачаюцца дзве праўды: праўда звычайнага, будзённага жыцця і праўда вечнасці, якую адстойвае Зеўс. Зеўс, перамагаючы, праіграе спрэчку, таму што яго праўда пазбаўлена стваральных пачаткаў.

Мы прывыклі да «тым не менш» у крытычных работах. І я мог бы папракнуць Эдуарда Скобелева ў залішняй зашыфраванасці асобных радкоў ці недагаворак, але лічу гэта асаблівасцямі стылю паэта: ён заахочвае чытача да самастойнага аналізу.

Мы не заўважаем, як хутка змяняецца час, таму што самі змяняемся разам з ім. Але «тайна чалавека», праўда яго жыцця, схаваны пад напластаваннямі сацыяльнага і жыццёвага вопыту, заўсёды хвалюе. Мне думаецца, менавіта тут трэба шукаць «загадку» вершаў Эдуарда Скобелева: яны абуджаюць свядомасць, яны заклікаюць да сумленнасці.

С. ЛАКІШЫК,
кандыдат філалагічных навук.

нізму, а вярышыня нацыянальна-грамадскай думкі пачатку XX ст. — нацыянальная дэмакратыя — ахрышчана «нацэмаўшчынай», былі тэарэтычна падрыхтаваны яшчэ ў першай палове 20-х гадоў.

Каб стварыць гісторыю не толькі навуковую, але і папулярную, чытальную, трэба пазбаўляцца ад дэперсоналізацыі, безаблічнасці яе. Лёс пісьменніка, яго жыццё і смерць субстанцыяльна звязаны з яго творчасцю, таму трэба паказваць гісторыю літаратуры праз раскрыццё духоўнага свету, лёс пісьменнікаў.

Вельмі вострая праблема крыніцазнаўства — знікаюць не толькі рукапісы, але і перыядычны друк. Да прыкладу, нават поўнага комплекта «Нашай Нівы» няма нідзе, апроч Ленінграда. Патрэбна, на думку У. Конана, факсімільнае выданне «Нашай Нівы» і грунтоўнае яе даследаванне.

Ці гатовы мы да новага напісання гісторыі літаратуры? — паставіў пытанне доктар філалагічных навук А. Мальдзіс. Не, бо доўгі час у нас не ў пашане была аснова гісторыі — яго вялікасць факт. Важныя былі толькі канцэпцыі, агульныя разважання, але ж яны не могуць грунтавацца на пустым месцы. Работа над «Бібліяграфічным слоўнікам» паказала, як мала мы ведаем пра сваіх пісьменнікаў, часам не ведаем нават імён, толькі псеўданімы. Слоўнік — важная ступенька для напісання гісторыі, для крыніцазнаўства.

Патрэбна дакладнае высвятленне лёсаў рэпрэсаваных, стварэнне даведнікаў рэпрэсаваных пісьменнікаў. У Маскве працуюць камісія па рэабілітацыі пісьменнікаў, і мы — адзіная рэспубліка, якая не дала звестак.

У аснове канцэпцыі новай гісторыі літаратуры, уключыўся ў размову доктар філалагічных навук В. Івашын, павінна ляжаць праблема пераёмнасці і развіцця. Не варта

крытыкаваць 20—30-я гады з пазіцыі нашага часу. Трэба асэнсаваць, чаму літаратура была сацыяльнай, класавай, не ўлічвала гуманістычных ідэй. Сталінская дэфармацыя — не аснова для перыядызацыі літаратуры, у аснову павінен быць накладзен эстэтычны прынцып, прынцып, які б цэласна раскрываў працэс развіцця літаратуры.

Кандыдат філалагічных навук І. Жук падтрымаў думку А. Сямёнавай аб тым, што, акрамя «эталонаў», акадэмічнай гісторыі, павінны стварацца нарысы гісторыі, адным аўтарам або калектывам, і прапанаваў аб'явіць конкурс для напісання гісторыі літаратуры. Ён унёс прапанову звярнуцца ў Міністэрства чытанне курса лекцыі «Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.», стварыць дапаможнікі для ВНУ. Гэта папярэдзвала б вульгарызатарскія скажэнні творчасці пісьменнікаў. Так, гісторык І. Коўкель, чытаючы ў Гродне лекцыі ў інстытуце ўдасканалення настаўнікаў, 400 вершаў Купалы аб'явіў нацыяналістычнымі, В. Быкава называе «дальнабойнай артылерыяй беларускага нацыяналізму» і г. д.

Конкурс на напісанне гісторыі літаратуры, запырачыў А. Жуку В. Ярац, справа добрая, але нерэальная, для яе нестасе літаратурнаўчых сіл. Пры напісанні гісторыі, зазначаў ён, трэба менш захапляцца пераказам, ацэнкамі, а больш увагі ўдзяляць генезісу, структурнаму, жанравому, мастацкаму багаццю літаратуры. У абмеркаванні прынялі ўдзел таксама А. Петрашкевіч, які даў інфармацыю аб стварэнні Энцыклапедыі незаконна рэпрэсаваных грамадзян БССР, Л. Савік, І. Чыгрын і Ю. Канэ. Вынікі абмеркавання падвёў дырэктар Інстытута літаратуры В. Каваленка, які выказаў падзяку за цікавыя думкі і прапановы.

Наш спецкар. Т. ЧАБАН.

пеху, на які мы разлічваем. І мне будзе найбольш тады шкода маладых. Я баюся, каб не настала дэпрэсія, каб не настала зноў нявер'е, бо яно можа прыйсці вельмі на доўга, на цэлыя пакаленні... Мяне моцна бянтэжыць тая акалічнасць, што мы не ўмеем адзіна аднаго вучыць. Увогуле ў літаратуры — вучоба рэч даволі далікатная. Яна не кожнаму па сіле.

У літаратуры настаўнікам з'яўляецца ўся літаратура. Ці ж гэта першае пакаленне супрацьпастаўляе сябе папярэднім? Некалі і нас дужа займала гэтае пытанне. Але адно бясспрэчна — хацелася б, каб гэтае бясспрэчнае зразумелі цяперашнія маладыя — яна, тая наша літаратура, з асаблівай, упартай і нейкай цяжкай сілай гаварыла пра самае глыбокае ў чалавеку. Якраз вольна гэтае і склала галоўны пафас часу. Мы шукалі тады праўду. Цяпер яна, здаецца, сама выйшла насустрач...

Аб праблеме «некантактнасці» пакаленняў гаварыў у сваёй прамове празаік, прадстаўнік Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі А. Папцоў. На яго думку, гэта вельмі важная праблема, бо прыход у літаратуру маладых успрымаюць з цяжкасцю не старэйшыя, а часцей пакаленне, якое знаходзіцца побач. Таму вельмі важна, каб маладыя прыходзілі ў літаратуру са сваёй крытыкай, падкрэсліў прамоўца.

Пачынаючы паэт А. Аркуш гаварыў пра сёлетнюю нараду маладых у «Іслачы», адзначаўшы, што многія таленавітыя творцы чамусьці не трапілі на яе. Ён таксама прывёў і іншы прыклад, які, на яго думку, сведчыць аб адносінах да маладых літаратараў: выдадзеная ў 1985 годзе кніжка Алега Мінкіна «Сурма» стала

з'явай, а ў члены Саюза пісьменнікаў паэт не прыняты і сёння. Згадаў А. Аркуш і лёс А. Бембеля — ссвіелага «маладога» паэта, творы якога дагэтуль не друкуюцца ў нас.

На маладой літаратуры для дзяцей і юнацтва спыніўся А. Вольскі. Апроч усяго іншага, ён зазначыў, што на семінар у «Іслачы» не трапіў ні адзін прадстаўнік маладой дзіцячай літаратуры, што гэты факт адлюстроўвае ў нейкай ступені сённяшні стан прыгожага пісьменства для дзяцей.

Пра маладых пісьменнікаў-фантастаў гаварыў Э. Ялугін. На працягу апошніх пяці гадоў было апублікавана звыш 230 твораў маладых пісьменнікаў. З іх на беларускай мове — 70. Сярод аўтараў, якія падаюць надзею, С. Трусаў, Н. Новаш, Б. Зяленскі. Аднак многія з маладых, адначасна прамоўца, не ведаюць беларускай мовы настолькі, каб напісаць паўнацэнны твор, а руская мова ў іх рафінаваная, уніфікаваная. Добра, што нашу фантастыку падтрымлівае, працягваў Э. Ялугін, выдавецтва «Полымя», часопісы «Нёман», «Парус», «Крыніца». Можна было б зрабіць вельмі цікавы штогоднік «Прыгоды і фантастыка», які можа ператварыцца з часам у альманах. Гэта было б добрым трамплінам для маладых фантастаў.

Пра неабходнасць падтрымкі і ўвагі з боку СП да маладых літаратараў, якія пішуць на рускай мове, гаварыў у сваім выступленні А. Маісеў.

К. Шэрман пазнаёміў прысутных з дзейнасцю клуба маладога перакладчыка «Вавілон». З 15 чалавек, якія складаюць творчае ядро клуба, друкуюцца ўжо 10—12 мала-

дых твораў. Бюро секцыі перакладу рэкамендавала некалькіх «вавілонцаў» да паступлення ў Літаратурны інстытут. К. Шэрман крытыкаваў Мінскі інстытут замежных моў, кіраўніцтва якога адмовілася ад падрыхтоўкі нацыянальных кадраў і сур'ёзнага выкладання беларускай мовы, ігнаруе папрукі і «Літаратурной газеты», і рэспубліканскага тэлебачання.

Пра цяжкасці маладога чалавека на шляху ў літаратуру гаварыў А. Асташонак. Не заўсёды на гэтым шляху губляюцца толькі эфемерныя таленты і кволяы душы. Есць людзі з надзвычай рапімай душой, з самабытным бачаннем свету, здольныя на неардынарныя ўчынкі. Згадаў А. Асташонак і пра рэспубліканскую нараду маладых твораў. Пасля кожнай нарады, лічыць ён, варта выдаваць кніжку пазіі і прозы.

Канкрэтныя прапановы, якія маглі б, на думку прамоўца, рэальна паспрыяць сучаснаму літаратурнаму працэсу, выказаў А. Лойка. У агульнакультурнай атмасферы нашага часу з аднаго боку назіраецца рэнесансная ўвага да філалогіі як навукі навук, а з другога — пэўны заняпад культуры ведаў, кнігі. Дабнее не толькі прага ўсезнаўства, але увогуле вузее кола творчай моладзі. У цэлым не бяда, што творчас асяроддзе ў нас не пераважна філалагічна, што маладая інтэлігенцыя — і тэхнакратная. Але ў тым, што творчая моладзь не так ахвотна ідзе сёння на філалогію, бачыцца і пэўнае падзенне прэстыжу філалагічнага факультэта. На думку А. Лойкі, для далейшага развіцця культуры рэспублікі неабходна пераўтварыць філфак БДУ імя У. І. Леніна ў

адзіны факультэт беларусістыкі, на якім побач з аддзяленнямі рускай, класічных, славянскіх і рамана-германскіх моў былі б творчае аддзяленне і аддзяленне прыкладной філалогіі, што рыхтавалі б патрэбных рэспубліцы спецыялістаў.

На пленуме выступіў і прадстаўнік Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыі Я. Кутузаў. Нідзе, акрамя нашай краіны, няма літаратурнага інстытута, вышэйшых літаратурных курсаў, гаварыў ён. Але ці не шкоду яны прыносяць? Калі я, да прыкладу, студэнт, то абавязкова буду падладжацца пад свайго кіраўніка. А ўсім жа навучальным працэсам кіруюць адны сталічныя літаратары. Ці не робіцца наша літаратура сярэднемаскоўскай? У Расіі заўсёды была правінцыйная літаратура, і яна была вялікай літаратурай. А што мы пакінем сваім нашчадкам?

Пра неабходнасць сацыяльнай актыўнасці маладых аўтараў, пра тую няпростыя надзённая задачы, якія стаяць перад імі, гаварыў загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. Бутэвіч. Ён, у прыватнасці, заклікаў пачаткоўцаў выступаць у галіне публіцыстыкі. Наша публіцыстыка пакуль што не набрала належнага разгону. А праблем шмат: і па адраджэнню роднай мовы, і па наданню ёй шырокіх паўнамоцтваў — у кожнай сляянскай і гарадскай кватэры, і па вучучэнню «белых плямаў» у нашай гісторыі і культуры. Спыніўшыся на пытанні аб далейшым лёсе беларускай мовы, А. Бутэвіч зазначыў, што сітуацыя мяняецца. Абвешчана стварэнне доўгатэрміновай праграмы «Родная мова». Давайце разам выпрацуем такую праграму, каб яна магла вырашыць моўную праб-

лему, пачынаючы з дзіцячага сада да вышэйшай навучальнай установы, і будзем сумесна ажыццяўляць яе. Прамоўца спыніўся на мікраклімаце ў творчым асяроддзі, заклікаў да ўзаемаузямлення і супрацоўніцтва дзеля карысці роднай літаратуры. А яшчэ ён адзначыў, што прынятае рашэнне: там, дзе ёсць дастатковая колькасць матэрыялу, абласныя газеты маюць права выдаваць свае альманахі. Прамоўца паведаміў таксама, што з наступнага года беларуская мова ў рускамоўных школах будзе вывучацца з першага класа.

Даўно настаў час па прыкладзе Украіны мець у рэспубліцы сваё маладзёжнае выдавецтва, паставіў пытанне сакратар ЦК ЛКСМБ М. Падгайны. І пажадана са сваёй паліграфічнай базай. Сюды маглі б увайсці ўсе маладзёжныя перыядычныя выданні. М. Падгайны сказаў, што камсамол падтрымлівае ідэю стварэння ў рэспубліцы новага часопіса «Спадчына», плануе ўжо ў бліжэйшы час наладзіць творчыя паездкі як па краіне, так і за мяжу.

З адказамі на пытанні, што прагучалі з трыбуны і тычыліся дзейнасці СП, выступіў першы сакратар праўлення Н. Гілевіч.

На пленуме прысутнічаў і выступіў інструктар Аддзела культуры ЦК КПСС А. Філін.

На пленуме было разгледжана і арганізацыйнае пытанне. Вырашана ўвесці ў склад прэзідыума праўлення СП БССР С. Грахоўскага і Ф. Даліловіча.

Наш кар.

**ДЗЕД ЛУКАШ
БАБА МАТРУНА
ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР
ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР**

На сцэне з левага боку — вясковая хата. Знадворку яе, на прасценку, што паміж вокнамі, стаіць, уторкнутая ў зямлю накілінам, каца. Навонал усё здзічала, парасло дзядамі, іншай дурной травой. Па двары блукае кошна, адзіная жывая істота. Пасяродзіне сцэны — агароджа з дроту. Па правы бок ад яе — дарога, па якой брыдзе дзед Лукаш і баба Матруна. Дзед у ботах, у суконным гарнітуры, у капелюшы. Баба таксама надзета збоўшага па-гарадскому.

ЛУКАШ. Ну от, здаецца, датулалі. (Абапіраецца на дубец. Да старой.) Хіба не пазнаеш, вунь наша вёска?

МАТРУНА. Ага, сяло... (Раптам укленьвае, жагнае сябе.)

ЛУКАШ. Але ж і плот узвялі! (Бярэцца за плот, хістае.)

МАТРУНА. Навошта ета яны?

ЛУКАШ. А то не здагадваешся, дурніца? Каб людзей не пусцілі! Але няхай, у вайну не такія загароды пераадоўвалі. Немцы ставілі іх перад сваім пярэднім краем, як нераты. А то яшчэ і ток прапускалі.

МАТРУНА. То ў вайну. А навошта цяпер перагароджаць добрую дарогу?

ЛУКАШ. Навошта, навошта?!.. (Азіраецца.) Дарога зарастае ўжо. А лес? Вачыш, які пажоўклы?

МАТРУНА. Ага, пажоўклы... Ажно страшна. Быццам атручаны.

ЛУКАШ. А ён і ёсць атручаны. Эхма! (Чухае патыліцу.) Ад газу такое бывае.

МАТРУНА. Дзе ты яго бачыў, той газ?

ЛУКАШ. У першую імперыялістычную, казалі, немцы пускалі, дык якраз во так дрэвы жаўцелі.

МАТРУНА. Ета калі было!..

ЛУКАШ. Ну так, у ету вайну ні немцы, ні мы газы не пускалі. Кажуць, дамоўленасць такая была.

МАТРУНА. А цяпер во дык і горай.

ЛУКАШ. Мож, перакусім, а тады ўжо рашаць будзем — фарсіраваць ету перашкоду, ці не. (Ківае галавой на дрот.) Нешта як паглядзеў я на еты пажоўклы лес, дык і ахвота прападаць стала ў мяне ісці далей.

МАТРУНА. А птушкі, чуеш, пяюць! Казалі, птушкі прапалі тут. А яны і тут пяюць. Лес пажоўк, а птушкі жывуць. Значыць, і чалавеку недзе жыць можна ў етай!..

ЛУКАШ. Радыяцыя, маць яе так!..

МАТРУНА. Ага, радзівацыі, халера яе.

ЛУКАШ. Дык яна, кажучь, такая, што ніякай халеры не баіцца. Навекі тут апала.

МАТРУНА. Пісалі ж у старых кніжках, што некалі ўпадзе на зямлю палын-зорка, каб усё атруціць на зямлі. Дык яно так і выйшла, як у бібліі. Яно ж адно — што белы палын, што чорны.

ЛУКАШ. Ага, Чарнабыль, маць яго так!..

МАТРУНА. Што ета ты раптам ляяцца пачаў?..

ЛУКАШ. Станеш тут ляяцца, халера!.. Ну то будзем перакусваць ці як?

МАТРУНА. Лепей бы ў сваёй хаце!..

ЛУКАШ. Твая праўда. Ета яно заўсёды лепей так, калі ўжо дома. (Зноў бярэцца за агароджу з дроту.) От бы кусачкі сюды!

МАТРУНА. Што?

ЛУКАШ. Кусачкі, кажу. Ну каб дрот гэты... А можа, ад слупа аддзерці? (Падыходзіць да агароджы ў тым месцы, дзе дрот прымацаваны да слупа. Моцна торгае абедзвюма рукамі.) Эйш, халера!.. Ета табе не калгасная работа. Ніяйначай, тут Чырвоная Армія працавала. (Пастаў, пачухаў галаву пад капелюшом.) Ета ж каб знаць, што перашкода на дарозе будзе, то ў горадзе ў магазін трэба было зайсці, кусачкі купіць.

МАТРУНА. А мы зараз пад плот.

ЛУКАШ. Нізка павесілі.

МАТРУНА. Хіба ўжо нельга падкапацца?

ЛУКАШ. Як ета? Лапаты ж няма?

МАТРУНА. А рукамі! (Падбгае збоч дарогі да агароджы, пачынае грабаць зямлю.)

Чуецца, як аднекуль пад'язджае аўтамашына. Да агароджы неўзабаве падыходзіць міліцыянер.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Што вы тут робіце?

ЛУКАШ. Дык...
МАТРУНА (паказвае рукой). Вунь наша вёска!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Ну і што?

ЛУКАШ. Дык...
ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Адкуль вы?

ЛУКАШ. Дык...
ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Ніяйначай, з неба зваліліся? Мож, гэта вы прыляцелі сюды на «талерцы»?

Іван ЧЫГРЫНАУ

Знаёмыя пытаюцца, чаму гэтак раптоўна ад раману перайшоў да драм, дакладней, што стала прычынай жанравай змены. Тут іх некалькі, гэтых пры-

чычым. Па-першае, я ўжо займаўся інсцэнізацыяй сваіх твораў. У Купалаўскім тэатры шмат гадоў ішоў спектакль «Плач перапёлкі». У Брасцкім — «Апраўданне крыві». У тэатры-студыі кінаакцёра пасляхова працягваецца спектакль па п'есе «Дзівак з Ганчарнай вуліцы», што зроблена па апаўданах. Створана п'еса таксама па раманах «Свае і чужыя». Валеры Радзюскі паставіў па ёй радыё-спектакль. Так што, драматургія я вучыўся, можна сказаць, настойліва і не адзін год. Па-другое, Ігар Дабралюбаў сёлета пачынае здымаць шматсерыйнага тэлевізійна-мастацкага фільма па трох маіх раманах, а мне давлося леташнюю восень і сёлетнюю вясну пісаць сцэнарыі. Зноў, бачыце, драматургія. Ужо кінадраматургія. Такім чынам, да арыгінальнай драматургіі падвела мяне сама практыка мастацкай творчасці. У выніку была напісана першая драма «Следчая справа Вашчылы», надрукаваная ў адзінаццатым нумары часопіса «Полымя»; рэдакцыя

часопіса «Маладосць» узяла да друку другую драму — «Звон» — не малітва». Яна таксама гістарычная: пра княгіню Рагнеду, Уладзіміра Кіеўскага і Усяслава Полацкага. Трэцяя драма — «Чалавек з мядзведжым тварам» друкуецца ў часопісе «Полымя», здаецца ў першым нумары 1989 года. Гэта сучасны твор, хоць гэтак, відаць, дарэмна казаць. Гістарычныя творы таксама сучасныя, бо навошта было б іх тады пісаць, калі б яны не прыносілі карысці сучаснаму чалавеку? А цяпер вось на рабочым сталі новае драма, якая мае назву «Толькі мёртвыя не вяртаюцца». Раней, усяго месяця які, яна мела ў мяне назву «Ішлі стары ды старая». Але цяпер назва ў яе іншая. Гэта драма пра чарнобыльскую трагедыю, пра зямлю, якая «захварэла» ў выніку той трагедыі... Не напісаць такой драмы я не мог — і мой Вялікі Бор, мая родная вёска засылана чарнобыльскай радыяцыяй, і колішнія светлыя воды бессядзі таксама замуціліся ад яе...

Ну а што ж раманы? Сапраўды, я меўся здаць гэты год у выдавецтва «Мастацкая літаратура» чэвэрты твор з ваеннага цыкла раману: «Кожны знаходзіць сябе». Але вымушаны быў павініцца перад чытачом, што не скончыў яго. Раптам адчуў, як у час нашай вялікай перабудовы, а найперш — галаснасці, сталі дзіўна паводзіць сябе на старонках рамана мае старыя і звыклія героі, верамайнуць і ўсе іншыя. Можце ўявіць сабе, што Зазыба пачаў... крычаць!.. Акурат міжволі адбывалася на вачах маіх гіпертрафізацыя, калі можна сказаць так, і іншых дзейных асоб. І мяне гэта напалохла. Таму давлося свядома аднесці раман трохі надалей.

І гэта вось і з'явілася галоўнай прычынай актыўнага далучэння да новага жанру. Але няхай. Было б толькі на карысць літаратуры!..

Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» пралог драмы «Толькі мёртвыя не вяртаюцца». АУТАР.

ТОЛЬКІ МЕРТВЫЯ НЕ ВЯРТАЮЦА

ПРАЛОГ

ЛУКАШ (ужо незадаволена). На якой «талерцы»?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (смяецца). На непазнаным аб'екце. Хіба не чулі, што такія цяпер таксама ў нас лётаюць?

МАТРУНА (падступаецца да міліцыянера). Ты, мілок, вось што... Ты, мілок... Нашы талеркі засталіся ў хаце, як ад'язджалі адсюль.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (яшчэ больш смяецца). З вамі сумна не стане!

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Вы што, рээвакуанты?

МАТРУНА. Што ты, мілок, вярзеш? Якія мы акупанты? Хіба мы немцы табе?

Міліцыянеры ўжо несхавана ржуць...

ЛУКАШ (тым часам да Матруны). Ты пачакай, дай мне пагаварыць з імі.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Ну, ну!..

ЛУКАШ (паказвае на хату). Ета наша вёска. Мы там жылі. А тады нас, пасля выбуху ў Чарнабылі, калі здарылася аварыя, вывезлі адсюль. Жылі пакуль у горадзе, цяпер вось вяртаемся. Дык пры чым тут эвакуанты ці акупанты?

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Дзе вы жылі?

ЛУКАШ. У горадзе.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Гарадоў многа.

ЛУКАШ. Ну і няхай.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. У Гомелі?

ЛУКАШ. Не.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. У Магілёве?

ЛУКАШ. Не.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Ніяйначай, у Маскве?

ЛУКАШ. Чаму ў Маскве? Спяраша пажылі ў Мінску ў сына, пасля з'ездзілі да дачкі ў Бранскую вобласць.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. І чаму не засталіся там?

ЛУКАШ. Там цяпер аднолькава — як тут, так і там. Паўсюды забурджана ад Чарнабыля радыяцыяй.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Так ды не так. Там жа, нябось, такой загароджы няма?

ЛУКАШ. Здаецца, няма.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. А тут, бачыш, ёсць. Так што, давайце, тупайце назад, даражэнькія. Тут не толькі жыць, тут і стаяць небяспечна.

Гэта трыццацікіламетровая зона. Чулі пра такую?

МАТРУНА. Ты, мілок, вось што!.. Ты не палохай нас зонай. Мы пажылі без зоны. Гэта табе не вайна. Гэта

тады палохалі зонамі. Пажывём цяпер і ў зоне. Нам ужо не багата засталася таго жыцця. Ета вы, маладыя, вам, можа, і трэба асцерагацца, а нам... (Махае рукой.) Нам — не раджаць. Мы ўжо, мілок, сабе нараджаем.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Гэта і відаць! Нездарма ж ад сваіх дзяцей уцякаеце сюды, у пекла.

МАТРУНА. Ну, ета, мілок, не табе меркаваць. Яшчэ невядома, якія твае будучы. А сваім дзецям мы самі судзілі.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Ты гэта ў горадзе навучылася такой гаварлівасці, ці тут ужо была такая?

ЛУКАШ. Ну, вы, грамадзяне міліцыянеры, на яе не дужа звяжайце. Давайце размаўляць паміж сабой, памуску.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Вось гэта голас!

ЛУКАШ. Дык я і хацеў... Жылі мы дасюль у горадзе, а цяпер вяртаемся назад. Вось наша вёска. А вось газета. (Дае з кішэні газету.) «Звязда», наша, беларуская, ад трэцяга жніўня. Таму чытайце. Напісана: «Людзі вярнуліся ў вёску». (Сам чытае.) «Гэтага дня людзі чакалі з вялікім нецярпеннем. Чакалі, як змуцаныя ў засуху палі чакаюць спорунага дажджу... Чакалі моманту, калі скажучь: «Таварышы вяскоўцы! Жывіце спакойна. Небяспека ліквідавана». І такі дзень настаў!... Так што...

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (бярэ газету, глядзіць). Ну, вярнуліся. А куды вярнуліся?

ЛУКАШ. У вёску, там жа напісана. Калі б небяспека была для чалавека, як вы кажаце, то, няйначай, не пісалі б.

МАТРУНА. Ага, вунь і птушкі пяюць...

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Нейкія дзівакі пшучь, а вы!..

ЛУКАШ. Ну, нельга ж так!.. Савецкая газета... Нябось, савецкія людзі ў ёй працуюць!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Газетныя правакатары, іначай іх назваць нават мне, міліцыянеру, цяжка. А вы!.. Пра вас дык і не ведаю што сказаць. Вось ужо колькі часу слухаю і не разумею — ці ты ўсё гэта гаворыш сур'эзна ці прыгварэся, ці ты дрымучы паляшук ці ты звычайны дэмагог?

ЛУКАШ (моршчыцца). Які я дэмагог?! (Уздыхае.) Проста хачу трапіць у вёску сваю. Чым па свеце бадзяцца, то лепей на сваёй прызбе гады дажываць.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Яна ўжо не твая, гэтая прызба. Табе дзяржава за яе заплаціла?

ЛУКАШ. Ну, за хату нам заплацілі. Але ж стаіць!..

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Бо нельга паліць і яе. Уся радыяцыя шугае ў гору. І закапаць таксама нельга. А вы!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. У цябе планкі на грудзях ад ваенных арданоў ды медалюў. Значыць, ваяваў?

ЛУКАШ. Ну, спярша на вайне быў, у сорок першым, пасля ў партызанах, а тады з сорок трэцяга зноў на вайне.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Словам, ваяваў. Адсюль — ведаць павінен, што такое вораг.

ЛУКАШ. Вядома.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР (жартам). Асабліва, мусіць, запомніў, што такое вораг, з партызанаў. Як у той прыказцы: забілі немца — не забілі, а груку многа нарабілі.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Мы не пра тое.

МАТРУНА. Вось і я кажу, мілок, не пра тое!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Памаўчы, цётка! (Да старога.) Тады вораг быў зразумелы — немец!..

ЛУКАШ. І паліцай!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Няхай. Я гэта к таму, што вораг тады быў бачны. Дапусцім, дакладваюць — наперадзе ўзвод нямецкай пяхоты!

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР (паціскае плячамі). Што ты ім тлумачыш?!

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (да яго). Пачакай. (Зноў да старога Лукаша.) А цяпер які вораг? Нябачны. Радыяцыя. Вось мы стайм зараз з табой, а радыяцыя нячутна і нябачна распаўзаецца пад нагамі.

ЛУКАШ. Ну, распаўзаецца!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Пад зямлёй. Разам з вадой.

ЛУКАШ. А хіба яе ў такім разе агароджай з дроту затрымаеш? Ета людзям можна перагародзіць дарогу, а радыяцыя!..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Вось, пачынаеш кумекаць. А прэсья ў забаронную зону. Ды яшчэ бабу з сабой вядзеш!

ЛУКАШ. А якая розніца? Сам жа кажаш, што радыяцыя пад зямлёй!

разам з вадой ушыркі распаўзаецца. Значыць, ад яе не ўратуешся. Хоць дзе цяпер спыніся, а яна цябе знойдзе, дагоніць. Эта ж дзе еты Чарнабыль, а паехалі мы з Матрунай у Бранскую вобласць да дачкі, дык і там радыяцыя. Так што...

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Адкуль там радыяцыя?

ЛУКАШ. Кажуць, воблака над той тэрыторыяй расстралялі, якое на Маскву плыло. Рука вятроў. Хіба не чуў? Дык якраз з Чарнабыля, напярэці на Маскву праз Браншчыну, Краснаполле, Касцюковічы...

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. А прычым тут Касцюковічы, Краснаполле? Яны ж не ў Бранскай вобласці. Гэта ж тут, у Беларусі.

ЛУКАШ. Ну так. Але ж якая розніца? І там, у іх, зямля хворая ад Чарнабыля, і тут, у нас.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР (глядзіць усё роўна як у здзіўленні на старога, тады адварочваецца). Канчайце, а то ехаць трэба. Людзі ў машыне чакаюць. Мілрэнтгены халаюць.

МАТРУНА (ледзь не кідаючыся на яго). Ты, мілок, будзь чалавечкам! Дай пагаварыць! Бачыш, як людзі ўмеюць разважыцца? А ты!..

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Чым даўжэй стаім, тым болей падвяргаемся небяспецы. Нам таксама здароўе шанавець трэба.

МАТРУНА. То і едзьце сабе на здароўе, куды ехалі.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Цямнота!..

ЛУКАШ. Але абражаць людзей таксама не трэба. Цяпер не такі час, каб трываць.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Значыць, ты газету ўзяў з сабой замест пропуску, так?

ЛУКАШ. Раз людзям можна вяртацца ў свае вёскі, чаму нам нельга?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Тут зона, разумееш? Тут ніводнай душы на цэлыя кіламетры вакол!

МАТРУНА. А нам казалі, што адна баба нібыта жыве.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Дзе гэта вам казалі?

МАТРУНА. Дык людзі ж нешта ведаюць!

ЛУКАШ. Ага, людзі ведаюць.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Часта на сваю галаву.

МАТРУНА. Няхай сабе, але ж ведаюць.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Нашы таварышы, пакуль той вашай бабе хлеб вазілі ў зону, каб з голаду не сканала, лшаёў набраліся, як тыя бяздомныя кошкі. Цяпер вы хочаце нарабіць нам клопату?

ЛУКАШ. Мы, сыноч... Эта ўжо наш клопат пасля будзе...

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. То-та што пасля!

ЛУКАШ. Але мы, сыноч, не будзем і знаку падаваць, калі ў вёску пусціце.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Кажаче, у вас і дзеці ёсць?

МАТРУНА. Есцёка і дзеці.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. І яны ведаюць, што вы сюды падаліся?

ЛУКАШ. Дык яны ж таксама газеты чытаюць.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (уздыхнуў). Бачу, з вамі гаварыць, што ў ступе вадзі таўчы. Але пусціць вас у зону мы не можам. Заедзем у бліжэйшы сельсавет, няхай там разбяруцца. Дарэчы, у іх пустых хат хапае. Нават новых, што цяпер збудавалі. Дык прасіцеся жыць, калі не можаце іначай, калі без сваёй вёскі не ўяўляеце сабе свету, а вашы ад вас адракліся.

ЛУКАШ. Нам, сыноч, туды трэба. (Паказвае на вёску.) Бо толькі мёртвыя дамоў не вяртаюцца.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР (паглядзеўшы загадкава на другога). Якраз наадварот. Мёртвым... што? Яны ўжо і так мёртвыя. (Да Лукаша.) А жывым нельга, бацька. Там жыць небяспечна.

ЛУКАШ. А тут, паблізу? (Паказвае ў адваротны бок.) Сам жа кажаш, жывуць людзі.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Каб мая воля, то я б і іх вывез адсюль.

ЛУКАШ. А чаму вас, міліцыю, тады трымаюць тут, калі нельга людзям жыць?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Мы вхаваным метадам. Адны з нас прыязджаюць, другія ад'язджаюць. Нахапаем мілрэнтгенаў і ўцякаем. Служба, бацька.

ЛУКАШ. Яно так... Але ж можна і на такой службе ўрэшце звесці во-

чы? Ну, не бачылі нас і ўсё тут! Бывае ж такое.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Ці не намякаеш ты на ўзятку?

ЛУКАШ (з прыкрасцю). Не лезы!.. (Да першага міліцыянера). Бывае ж такое?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Усё бывае, бацька. Але тым не менш — у зону нельга. Не хачу ўначы прачынацца ды думаць, што вас тут пасупова радыяцыя жарэ. Сумленне не дазваляе. Чалавечы сумленне, разумееш?

ЛУКАШ. Ды як не разумееш?..

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. А ў газетах можна што хочаш напісаць. Нават несусвецціцу. Нават глупства. Асабліва цяпер.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР (да першага). Паедзем, а то нябожчыца ў труне ад радыяцыі перавернецца.

ЛУКАШ (насяржана). Як эта?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Мы ў зону едзем...

ЛУКАШ. Ну вось, самі едзецце, а нас...

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Чуў жа, нябожчыцу вязем. Адзін грамадзянін маці сваю прывёз сюды, на радзіму, хаваць. У яго дазвол ёсць, а ў нас — прадпісанне. Так што, не можам узяць цяпер вас з сабой. Будзем вяртацца з зоны, тады забярэм вас, адвязем у сельсавет.

ЛУКАШ. Навошта ў сельсавет?

МАТРУНА. Ага, навошта?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Тады на чыгуначную станцыю.

МАТРУНА. І на станцыю не трэба!

ЛУКАШ. Ага, не трэба!..

МАТРУНА. Нам у сваю вёску край трэба!..

ЛУКАШ. Ага, у вёску!..

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Вы мне ўжо абрыдлі! (Да першага міліцыянера). Давай пасадым на труну ў кузаў ды пакатаем па зоне, калі гэтак хочучь?

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Не кажы абш-што.

МАТРУНА. Ага, абш-што!

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. А я б толькі так і зрабіў. Няхай бы паглядзелі на тутэйшы атол Мурароў.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Знайшоў, каго палохаць. Нічога ты ім не пакажаш, а тым больш — не дакажаш.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Тады я пайшоў. Даганяй. (Ідзе назад па дарозе.)

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Вось што, мае даражэнькія ахвотнікі ў рабінзонах. Вы ўсё-такі пачакайце нас тут, на гэтым месцы. Трэба ж урэшце даць вашай справе нейкае рады. А далей (паказвае на агароджу) — ні кроку, зразумелі?

ЛУКАШ. Ды ўжо ж...

Першы міліцыянер таксама адыходзіць. Даганяе другога міліцыянера.

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Усё некай перайначылася. Кажуць, толькі мёртвыя не вяртаюцца.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Куды?

ДРУГІ МІЛІЦЫЯНЕР. Гэта ўвогуле. Дапусцім, дамоў ці яшчэ куды. Але ж бачыш — вяртаюцца сюды і мёртвыя і жывыя.

ПЕРШЫ МІЛІЦЫЯНЕР. Жывыя, мусіць, хутчэй за ўсё таму, што недзе ім яшчэ горай жывецца.

Не паспяваюць яны схвацаць за пагоркам, як старая Матруна зноў кідаецца да агароджы, пачынае, быццам мышка, хуценька напачыць рукамі лаз па дротам. Лукаш нейкі час назірае за яе паспешлівымі рукамі.

ЛУКАШ. Можна, мы эта і праўда дарэмна, га Матруна?

Не дачакаўшыся адказу, Лукаш сыходзіць з дарогі, бярэ востры абломан дошкі, ступае з ім да агароджы.

ЛУКАШ (да жонкі). Давай-тка, а то... (Капае, а тады прыўзнямае ніжнюю ступку агароджы). Ну, цяпер лезы!..

Матруна шмыгнула ў дзірку. Лукаш. Патрымай дрот! (Таксама лезе пад агароджу). А цяпер, старая, хадзем на свой двор, дарма што даўно прададзены ўжо, куплены ў нас, можна сказаць, дзяржавай за немаля грошы, а грошы тыя паспелі разляцецца!..

Здзічалая кошка, убачыўшы колішніх гаспадароў, моцна фіркае, амаль пазмяінаму шыпіць. Лукаш адразу бярэ ў рукі касу, спрабуе вялікім пальцам правай рукі лязо на вастрэйшы. Матруна тым часам сядзе на ганак, кіліца кошку — «кыс-кыс-кыс», а тады пачынае ўголас плакаць, падбіраючы свае плачы, падобныя на галашэнне: «А людзечкі, што ж эта вы нарабілі тут?..»

На сцэне паступова гасне святло.

3 паэтычнай пошты

Васіль ЖУКОВІЧ

О, знікні ты, сумнення цень!

Яшчэ ўсё іншы раз не верыцца, што ўдасца абудзіць народ, што і абуджаны не вернецца у спячку ўжо на сотні год.

Сядзяць ва ўладзе (хто іх кратает?) палітыкамі і чыны, што і пад сцягам дэмакратыі умеюць свой разбой чыніць.

Ім аніякае галаснасці не трэба — ім вярні застой, дыхнуць ім дай паветрам коснасці, — і знойдзецца ў іх лідэр свой.

Спакойненькага ўзнімуць лідэра, а ты яго не выбірай — прагаласуй замест выбараў і будзе зноў эліце рай.

І зоймуцца хлуслівай крытыкай: маўляў, пара назад ісці, бо Гарбачоў сваёй палітыкай усю краіну распусціў.

Паўлюк ПРАНУЗА

Поле жыцця

Жыццё пражыць — не поле перайсці. Спэзнаеш цішу. Буру. Навальніцу. Я помню поле страшнае ў жыцці. Пад Курскам поле — у агні пшаніцу.

Яго не ўсе па мінах перайшлі. Мае сябры, салдаты-аднагодкі. Адчайныя, з гранатамі паўзлі На «тыгры», дзоты пад прамоў наводкай.

Іх маладосць скасіла градам куль, Знявечылі гарачыя асколкі. Над іх магілай сонца, як патруль, На іх магіле — ад вяноку вясёлкі.

Цяпер ідзеш сцяжынкай палявой, Пад жаўрукамі ніва каласіцца. З-пад вышыні, аблаленай вайной, Струменіць, б'е блакітная крыніца.

Дабрыня

Не, яна самохаць не даецца. Пэўна, трэба нарадзіцца з ёй. Непадкупна, як у грудзях, сэрца, Не прыкрыеш ранняй ківізной.

Уцечка сумлення

Знявечана пушча — Прыроды стварэнне. Цябе не краане? Уцечка сумлення.

Бульдозер падрэзаў У яблынь карэнне. Табе не балюча? Уцечка сумлення.

Віктар ХАУРАТОВІЧ

Яшчэ ручэй, яшчэ крыніца Яе ратуе між кустоў. — І недзе нават утапіцца, — Жартуе хтосьці з мужыкоў.

А пльнь цішэй, ніжэй карэння, Вадой аголеныя карчоў. І ўжо выразнай узрушэнне У каламуці печкуроў.

На правым беразе, высокім, Травай зарослым да вяды, Стаю ў трывозе, адзінока, Як за два крокі ад бяды.

Усё адступіцца паволі — І зло, і смутак, як туман.

І пад гарачыя авацы і чыйсьці гнеў, святы дакор сваёй сляпой знямай нацыі яны падпішуць прыговор. 01.11.88

Незвычайны сон

Прыснілася, нібыта ў нейкай зале ішоў адкрыты незвычайны суд, дзе быў падсудны Джугашвілі (Сталін), суддзя — народ, звычайны самы люд.

Народ ішоў бясконцаю калонай, дакор і гнеў кідаў у твар таму, хто адпраўляў на глум і смерць

міленьны, цаніў рэжым крывавай і турмы.

Абуджаныя існаю свабодай, судзілі людзі вырадка таго, шукаючы хто «ворагаў народа», быў самым жорсткім ворагам яго. 1986—87

Чую пра новую фазу нашай перабудовы. Зноўку прыгожую фразу нехта сказаць гатовы. 1987

Забруджаны рэкі, Змяніла цяжэнне. А дзе ж гаспадар? Уцечка сумлення.

Жыты і пшаніцы Прагнуць збавення Ад хімікаў. Уцечка сумлення.

Хай сонца усміхаецца Травам і рэчкам. На воблік бяздушша Накінем вуздэчку.

Пасля прагляду кінафільма «Халоднае лета 1953 года»

Заходзіць сонца. Даль цямнее — Плые паромам лёгкім ноч. Ля клуба — дыспут, асамблея, Хоць фільм закончаны даўно.

Дзядзькі смакуюць цыгарэты, У кожнага душа баліць Ад страшнай думкі, што планету Злы атам можа спапяліць.

Гавораць аб жыцці, знаёмых, Аб чысціні крыніц, ракі, Успамінаюць трыццаць сёмы, І Калыму, і Салаўкі.

Пад рунню, над лугамі зоркі. І выплыў месяц на папас. Падводзіць вынікі гаворкі Калгасны дыпламат — Панас:

— Мы ваявалі. Будавалі. Былі застылыя гады. А ў нашых душах, болей Сталін Страшней Чарнобыльскай бяды.

Душа, стамлёная да болю, Забудзе горыч і спадман.

І перажытае ўсё ў скрусе Уступіць сонечнаму дню. Тавай усмешцы я ўсміхнуся І зноўку радасць даганю.

Адлівае вясновым суквеццем Сырадой, што наліты ў гарлач. Мне даўно не ўсё роўна на свеце — Смех дзіцячы ці ўдовіны плач.

Усё прымаю — і цішу, і вецер, Прапуская праз сэрца сваё... Мне даўно не ўсё роўна на свеце — Твая радасць ці гора тваё.

Што ў вакно маё заўтра пасвеціць — Сонца, усмешка ці белы туман?.. Мне даўно не ўсё роўна на свеце — Чалавечы давер ці спадман.

А дзе ж узяць такую песню?

30 кастрычніка ў прасторным клубе г. Сморгоні — канцэрт артыстаў Белдзяржфілармоніі з удзелам Я. Еўдакімава. Яго мы ўпершыню ўбачылі (як артысты кінулі слова са сцэны — «жыўём») на гэтым канцэрце. Вобраз Еўдакімава як узыходзячага артыста для шырокага кола тэлеглядачоў удала стварылі тэлеаператары Беларускага тэлебачання. З імем гэтага чалавека, артыста, думалася, цудоўная песня нашай старонкі будзе і далей крочыць праз граніцы нашай рэспублікі і дзяржавы.

Адно на экране, а па-за экранам?.. Нудна цягнуцца час. Ізмаіл Капланаў даволі доўга паказваў японскія скрыначкі, з якіх ён будзе вышкіць мелодыю. Прадставілі артыстку, якая сваім рэпертуарам (мог бы быць і лепшы) лупіла па перапонках вушэй слухачоў і дэманстравала свае калені. Але гэта рабілася, магчыма, каб параўнаць з тым, які яшчэ будзе выступаць.

Канферансье велічна прадставіла: «Народны артыст Беларускай ССР Яраслаў Еўдакімаў!» Плыве адна песня, другая, трэцяя... Зачытвае Яраслаў першую запіску гледачоў: «Прыязджайце часцей да нас, мы вас любім...», а сваім напарніку Ізмаілу неяк з'едліва сказаў: «Чакайце, заўтра прыедзем!», а мікрафон тым часам гэту фразу выкідаваў ў залу. Далей гучаць рускія песні, чамусьці не называюцца кампазітары, паэты. Другая і апошняя запіска гледачоў: чаму ён не выконвае беларускіх песень, іх жа і прыйшлі паслухаць, і мы ў тым ліку. Гучыць адказ Еўдакімава: «Сёння ў Беларусі няма кампазітара, каб я мог узяць яго песню ў свой рэпертуар. Я даражу сваёй рэпутацыяй як спявак. Мне сорамна іх выконваць. І вы не прыйдзеце на мой канцэрт, калі я буду іх спяваць. А тыя беларускія песні, што я раней выконваў, — гэта прайзданы этап, гэта незваротнае мінулае». (Мы не ўпэўненыя ў дакладнасці гэтай цытаты: хіба што аўтары ліста стэнаграфавалі словы артыста або запісалі на магнітафон? — Рэд.).

Можа, не трэба было гэтак — больш як перад паўтысячнай аўдыторыяй?.. Шмат разоў прагучала фраза: «Выступае народны артыст Беларускай ССР». І хочаша спытаць, што ён дае сёння свайму народу, які яму стварае умовы для росту і выпесціў яго... Ці можна так ганіць беларускіх кампазітараў, што нібыта ніводзін з іх не можа напісаць такую песню, каб падышла для рэпертуару народнага артыста?

Б. ХІНЕВІЧ, Л. АЛЯШЭВІЧ і іншыя настаўнікі СШ № 4 — усяго шэсць подпісаў. г. Сморгонь.

Ад рэдакцыі. Хача мы падлі гэта ліст у скарочаным выглядзе, няцяжка зразумець, чым абурзіліся настаўнікі са Сморгоні. Здавалася б, каментарый не патрэбныя, але... Але дасюль такіх водгукаў на канцэрты Я. Еўдакімава, тым больш ад ягоных прыхільнікаў, чытаць не даводзілася. І на Беларускае радыё, дзе ён працуе, і ў «ЛІМ» прыходзіць пісьмы-падзякі, пісьмы-споведзі ад самых розных людзей, нават з-за межэй Беларусі, для якіх песні ў выкананні Я. Еўдакімава, пачуцця ці ў канцэртнай зале, ці ў эфіры, зрабіліся часцінкаю жыцця. Таму перад тым, як публікаваць уражанні сморгонскіх настаўнікаў, мы пазванілі Я. Еўдакімава.

Ён расказаў, што на канцэрце 30 кастрычніка адчуваўся добры настрой залы, цёплы прыём. Музычны кіраўнік І. Капланаў з самымі шчырымі, асветніцкімі намерамі паказваў слухачам унікальны японскі сінтэзатар, які займае цэлы інструментальны ансамбль і «жывцом» суправаджае канцэрт. Гэта было асабліва актуальна пасля выхаду «Пражэнтара перабудовы», у якім крытыкаваліся выпадкі неапраўданага скарывання артыстамі фанграм. Звычайна, заўважыў Я. Еўдакімаў, наведвальнікі канцэртаў з цікавасцю ўспрымаюць расказ пра сінтэзатар.

Што датычыць рэпертуару, дык у Я. Еўдакімава ён стабільны: тое, што гучыць у эфіры, выконваецца ім і са сцэны, і 30-га ён спяваў, як заўсёды, пераважна песні беларускіх кампазітараў І. Лучанка, Э. Зарыцкага... Чаму гэтыя большасці з іх рускамоўныя — пытанне, вядома, не да спевана. З мноства песень, якія пішуць сёння беларускія кампазітары (і беларускамоўныя, і рускамоўныя), яму вельмі рэдка удаецца знайсці «сваю». І гэта не віна спевана, а ягона праблема. Тое, што «кладзецца» на творчую індывідуальнасць аднаго выканаўцы, зусім неабавязкова супадае з унутранай тэмай, з мастацкім густам, з асаблівасцямі тэмпераменту, нарэшце, з узростам, з вакальнымі мажлівасцямі іншага. Шмат у чым вызначае аблічча песні аранжыроўка, ды ў гэтай справе нашы кампазітары, так бы мовіць, не надта спрыяюць.

Так што строга патрабавальнасць — абавязак, а не прыхаванне народнага артыста. А вось творчая непераборлівасць была б яму і сапраўды не да твару.

(Між іншым, яго здзівілі радкі пісьма пра тое, што фраза «выступае народны артыст Беларускай ССР» прагучала шмат разоў: «У канцэртах мяне аб'яўляюць проста: «Яраслаў Еўдакімаў».)

Наконт таго, «што ён дае сёння свайму народу», мусім заўважыць, нагадаць у Маскве, у Кабуле, Рэйк'явіку, у Берліне і г. д. яму апладзіравалі як пасланца Беларусі, які пле І. Лучанка, Л. Захлеўнага, Э. Зарыцкага, а яшчэ песні ўкраінскія, рускія. Ва ўсесаюзных тэлеперадачах і радыёпраграмах ён прадстаўляе Беларусь. Па ўсёй краіне развілася пласцінка народнага артыста БССР. Ён папулярны сярод слухачоў самой Беларусі... У сувязі з выступленнем у Сморгоні Я. Еўдакімаў усломніў расказ музычнага кіраўніка пра візіт за кулісы настаўніцкай сярэдняй школы. Яны хацелі пагаварыць з Я. Еўдакімавым, але той адпачываў пасля выступлення. Тады яны перадалі сваю просьбу музычнаму кіраўніку: ці не можа спявак прыехаць у Сморгонь на адкрыццё пятай школы. Пачуўшы ў адказ, што артыст у тым дні будзе заняты, у яго запланаваны выступленні, настаўнікі пакрыўдзіліся... Калі б ім не спадабаўся канцэрт, ці запрашалі б да сябе на сустрэчу?

Цікава, што са Сморгоні прыйшоў і зусім іншы ліст, які Я. Еўдакімаў прапанаваў нам пачытаць. З дазволу артыста мы гэты ліст друкуем:

«Паважаны Яраслаў Аляксандравіч! Піша Вам бібліятэкар з гор. Сморгоні. Амаль месяц мінуў пасля Вашых канцэртаў у нашым горадзе, але мы ўсё яшчэ пад уражаннем. Чытачы нашай бібліятэкі памятаюць і ранейшую сустрэчу з Вамі, наладжаную таварыствам кнігалюбаў. Мы шчаслівыя, што масем магчымацца дакрануцца да вялікага таленту, да майстра — выканаўцы любімых у народзе песень. Вялікі Вам за гэта дзякуй! Запомнілася нам і маладая выканаўца рамансаў Арлоўская, і акампаніатар-віртуоз Капланаў, і асабліва вядучая канцэрта Андрыянава. Зычым Вам і Вашаму калектыву далейшых творчых поспехаў. Спадзяёмся на сустрэчу з Вамі ў новым годзе. З неярліва-сцю чакаем Вашых канцэртаў у нашым горадзе.

Па даручэнні чытачоў бібліятэкі
ГУДЗІНА О. Д.

У ТРЫЦАТЫЯ — саракавыя гады яны былі шырока вядомыя як верныя і адданыя саратнікі «бацькі ўсіх народаў» — Сталіна. Першыя змагары з «ворагамі народа» — Ягода, Яжоў, Берыя, Вышыньскі і Ульрых. Трое з іх расстраляны, двое апошніх памерлі сваёй смерцю і пахаваны з ганаровымі ўшанаваннямі. Вышыньскага пахавалі нават у Крамлёўскай сцяне. З памянёных пяцёрых катэў я ведаў аднаго асабіста — Ульрыху. Пра яго і хачу расказаць.

Сваю альма-матэр кожны ўспамінае са шчыльным пацудоў. Гады вучобы — гэта час

катам марудным, не эфектыўным. Па прапанове Кагановіча быў уведзены пазасудовы разгляд спраў з прымяненнем расстрэлу, а Молатаў, улічваючы вялікую колькасць «ворагаў народа», увогуле прапанаваў «судзіць» і расстрэляваць па спісах. Такая практыка, прынятая ў трыццатых гадах, жыла і ў канцы саракавых, і ў пачатку пяцідзсятых.

Такі васьмь быў час, калі я вучыўся ў сваёй акадэміі.

СЛУХАЧАМІ акадэміі былі афіцэры — пераважна франтавікі, людзі маладыя, смелыя, з рамантычнымі марамі аб сваім прызванні і перакананнямі. Яны

суда ў лагеры, а то і расстрэляваць. Як іх судзілі, гаворыць такі прыклад.

- Нарком НКВС Яжоў піша Сталіну:
- «Пасылаю на зацверджанне спісы асоб, якія падлягаюць суду ваеннай калегіі.
 - 1. Спіс № 1 (агульны).
 - 2. Спіс № 2 (былыя работнікі НКВС).
 - 3. Спіс № 3 (былыя ваеннаслужачыя).
 - 4. Спіс № 4 (жонкі ворагаў народа).

Прашу санкцыі асудзіць усіх па першай катэгорыі. Яжоў».

Спіс зацвердзіў Сталін і разам з ім паставілі свае подпісы Ваўшылаў, Кагановіч, Малайкоў.

Васіль ХОМЧАНКА

АРМВАЕНЮРЫСТ

малодасці, час надзей, сяброўства, час адкрыццяў, навуковага пазнання. Час, які фарміруе характар і светапогляд. Вядома, не ўсё і не заўсёды бывае добрае ў той альма-матэры, хапае і горычы, няўдач. Але ж наша памяць надзелена адметнай якасцю: забываць горкае і зберагаць добрае.

Маёй альма-матэр была Ваенна-юрыдычная акадэмія ў Маскве. Размяшчалася яна на Смаленскім бульвары, 19. Там я вучыўся з сорак сёмага па пяцьдзсят першы год. Гады нялёгка, і не толькі па прычыне пасляваенных нястач. Зноў пачыналі набіраць разгон сталінскія рэпрэсіі, зноў людзей пачаў ахопліваць страх перад дэспатызмам, боязь не тое сказаць, не так зрабіць. Ажывіліся даносчыкі, ішла на ўздых хваля арыштаў. Сотні тысяч няшчасных людзей, што аднаруктавалі ў лагеры па дзесяці і больш гадоў, згодна сталінска-берыяўскаму загаду зноў былі вернуты ў турмы і этапамі загнаны ў ссылку з прысудам: навечна.

Злавесна прагрэмела так званая ленынградская справа, па якой былі расстраляны вядомыя партыйныя і савецкія дзеячы на чале з такімі сумленнымі камуністамі, як М. А. Вазнясенскі, А. А. Кузняцоў, П. С. Папкоў, М. І. Радзіёнаў, Я. Ф. Капусцін і іншыя.

Пачаўся тэрор і ў ідэалогіі, культуры, навуцы. Грамілі генетыкаў, мовазнаўцаў, пісьменнікаў — такіх, як Ганна Ахматава, Міхаіл Зощанка, дзесяці музычнай культуры. Верны паслугач Сталіна Жданай назваў іх дзейнасць варожай і чужой народу.

Адной з самых ганебных праяў таго часу стала барацьба з «бязродным касмапалітызмам». Каго толькі не залічалі ў касмапаліты! Усё рускае пачало раптам узнімацца да завоблачна шавіністычных вышыняў. Усё, што не рускае, — лічылася варожым, небяспечным.

Не страціла сілы і пастанова ЦВК СССР ад 1 снежня 1934 года, уласнаручна напісаная Сталіным у дзень забойства С. М. Кірава. Згодна з гэтай пастановай устанаўліваўся нязнаны дагэтуль цывілізаванаму грамадству «рэгламент»: тэрмін следства — да дзесяці сутак, уручэнне абвінавачага заключэння — за суткі да суда, суд без удзелу пракурора і адваката, адмена касацыі і нават просьбы аб памілаванні, прыговор да расстрэлу прыводзіцца ў выкананне ў той жа дзень.

За дзесяць дзён, адведзеных на следства, следчыя-інквізітары стараліся зламаць любога, і ламалі. Чаму не стараша, калі «вялікі правадар» сам публічна выказаўся за прымяненне фізічных удзеянняў да падследных.

Дарэчы, нават такі спрощаны парадак справы здаўся

думалі, што, заняўшы ў будучым пасады следчых, пракурораў, суддзяў, будучы сумленна служыць правасуддзю. Мы, канечне, чулі, што робіцца ў сталінскіх засценках і лагеры, але рашуча адгароджвалі юрыспрудэнцыю ад таго страшняга беззаконня, што ўчынялі эмгэбісты.

Нашым самым любімым прафесарам быў Міхаіл Саламонавіч Страговіч, які чытаў курс крымінальнага працэсу і логікі. Па яго падручніках мы вывучалі гэтыя навукі. У яго кансультаваліся многія суддзі, следчыя (за выключэннем, вядома, следчых эмгэбістаў) — па розных юрыдычных казусах. Гэтыя казусы ён потым ставіў на вырашэнне і перад намі, слухачамі, на лекцыях і семінарах. Мы вельмі паважа-лі свайго прафесара і лічылі за гонар здаваць экзамены яму, хоць М. С. Страговіч і не быў паблаглівы. Я здаваў яму логіку і атрымаў, заблытаўшыся на лагічным квадраце, тройку, аднак зусім не пакрыўдзіўся за такую адзнаку. У Міхаіла Саламонавіча было шмат прыхільнікаў сярод вучоных, асабліва сярод маладых.

Але ў прафесара Страговіча былі і непрыйцелі, і даволі сур'езныя. Яго падручнік «Крымінальны працэс» і іншыя навуковыя працы падвяргаліся крытыцы за тое, што аўтар нібы падыходзіць да прыწყнаў правасуддзя з някласавых пазіцый, хваліць дэмакратызм працэсуальных законаў буржуазных краін і, такім чынам, праяўляе нізкапаклонства перад буржуазным правам. Галоўным яго апанентам быў акадэмік А. Я. Вышыньскі, многія пазіцыі якога Страговіч не прызнаваў.

Прафесар Страговіч вучыў нас строгаму выкананню норм закона. Дробязей, гаварыў ён, у судатворчасці не бывае, любая дробязь можа з'явіцца прычынай неправасуднага прыговора. «У сапраўдны закон, — вучыў ён нас, асабліва падкрэсліваючы слова сапраўдным, — не можа быць значнага і нязначнага пункту. Закон ёсць закон і суддзя ёсць суддзя, якому часам трэба станавіцца вышэй закону». Мы разумелі, якія законы ён меў на ўвазе і што азначала ў той час стаць вышэй закону. Гэта азначала, што дзея справядлівасці трэба часам абйсці ці парушыць афіцыйна існуючую несправядлівасць.

Дарэчы, у той час забойцаў, зладзеяў, бандытаў, хуліганаў судзілі пры строгім захаванні працэсуальных норм, з удзелам бакоў, з выклікам сведак. Скаргі гэтых асуджаных на прыговары разглядаліся вышэйшымі судовымі інстанцыямі.

У адносінах жа да «ворагаў народа» існавала зусім іншае «правасуддзе». Іх можна было і не судзіць, заганяючы без

Першая катэгорыя — расстрэл. Значыць, усіх, хто быў у тых спісах, расстралялі. Фактычна без следства і суда.

Падобных спісаў у 1937—38 гадах Сталін падпісаў 393 на дзесяткі тысяч невінаватых.

Паступалі да Сталіна на зацверджанне і так званыя «альбомныя» справы, дзе на кожнай старонцы пасля анкетных дадзеных «ворагаў народа» ў некалькі радкоў была апісана «сутнасць справы» — ішпьянаж, дыверсія, здрада Радзіме, тэрор... Унізе тры подпісы: Вышыньскі, Ульрых, Яжоў. Сталіну толькі застава-лася паставіць у левым ражку старонкі лічбу 1—расстрэл, ці 11—дзесяць гадоў. Ён ставіў толькі 1.

Далей гэтыя справы паступалі да армваенюрста Ульрыху, які быў тады старшынёй ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР.

ГЭТАК ажыццяўлялі так званое «правасуддзе» практыкі. А хто ж гэтыя расправы абгрунтаваў тэарэтычна? Тагачасны пракурор СССР акадэмік права А. Я. Вышыньскі, галоўны «апанент» нашага прафесара М. С. Страговіча. Праведзеныя Вышыньскім фальсіфікаваныя судовыя працэсы паказалі свету прыклад дзікага беззаконня. Яго «працы», такія, як «Тэорыя судовых доказаў» у савецкіх права-павіны былі быць абавязковымі настольнымі кнігамі для ўсіх прававедаў. Вышыньскі лічыў пастанову ЦВК ад 1 снежня 1934 года неабходнай для «эфектыўнай барацьбы з ворагамі народа». У законах усяго свету прызнанне сваёй віны яшчэ не можа лічыцца доказам, калі яно аб'ектыўна не пацверджана іншымі матэрыяламі справы. Вышыньскі згаджаўся з гэтым прыწყнапам, але рабіў адну агаворку, прапраўку: за выключэннем прызнання віны за контррэвалюцыйную дзейнасць. Вось так. Каты-энквэдзісты выбівалі ў чалавека прызнанне, прымушалі падпісаць пратакол, пасля чаго аддавалі няшчасных на расправу ў так званы суд або «тройка». Гэты «судовы» парадак пераўзыходзіў па жорсткасці нават суд інквізіцыі, дзе, каб засудзіць чалавека, патрабавалася не менш двух сведак.

Была яшчэ «тэорыя» Вышыньскага аб злучанай групе. Згодна з яго тэарэтычнымі сцвярджэннямі, кожны член групы павінен адказваць не толькі за тую дзеянні, якія ён сам учыніў асабіста, а ўвогуле за дзеянні любога члена групы, нават калі той іх ажыццявіў без ведама ўсёй групы і ўвогуле насуперак іншым членам. Такая «тэорыя» дала права энквэдзістам аб'ядноўваць у «тэарэтычныя» групы нават незнаёмых паміж сабою людзей.

Амаль усім арыштаваным «контррэвалюцыйным» групам прад'яўляліся абвінавачванні ў тэрарыстычных дзеяннях. Трэба было стварыць уражанне, што ў краіне існуе разгалінаваная тэрарыстычная арганізацыя, да якой належаць усе, хто трапіў у рукі энкэвэдзістаў.

Як вядома, пры арышце галавы сям'і арыштоўвалі і іх жонкаў, бацькоў, дарослых дзяцей. У спісах, што пасылалі Сталіну, былі і члены сем'яў арыштаваных. Для іх і назва была прыдуманая — члены сям'і здраднікаў радзімы (ЧСЗР). Іх напатак трагічны лёс — расстрэлы, шматгадовыя катаргі ў сталінскіх лагерах.

А. Вышыньскі, апраўдваючы такія бесчалавечныя дзеянні, даказваў, што, маўляў, дарослы член сям'і ворага не мог не ведаць аб варожай дзейнасці бацькі, маці, і таму павінен быць пакараны, як памагаты.

У сувязі з гэтым не магу не расказаць аб адной навуковай нарадзе юрыстаў, на якой я прысутнічаў і дзе ішла дыскусія аб саўдзельніках злачынства, памагатых і ўкрывальніках злачынцаў. На гэтай нарадзе выступіў прафесар М. С. Страговіч. Ён смела даказваў (і гэта ў той час!), што члены сям'і злачынцы за ўкрывальніцтва і недаясенне на свайго блізкага ўвогуле не павінны несці крмінальную адказнасць, і што трэба замацаваць гэта ў законе. Такі закон, глумачыў ён, дзейнічаў у Расіі з 1864 па 1917-ы і, на жаль, скасаваны нашымі заканадаўчымі органамі.

І вось, калі М. С. Страговіч скончыў, выступіў генерал-палкоўнік юстыцыі Ульрых.

«Ого, — усклікнуў ён, — чаго прафесар захачеў — не чапаць «чэсэзіраў»! Не, хай усе бяруць прыклад з Паўліка Марозава. Той не пабаяўся данесці органам пра варожыя дзеянні свайго бацькі...»

Што ж, такое выступленне Ульрыха не магло нікога здзівіць, ведалі, колькі ён асабіста адправіў людзей на смерць.

А цяпер больш падрабязна пра Ульрыха — таксама аднаго з выкладчыкаў нашай акадэміі.

ХТО Ж ЁН ТАКІ, чыё прозвішча стаіць пад тысячамі і тысячамі смяротных прыгавораў? Каля дваццаці гадоў узначальваў Ульрых — армваенюрыст, а потым генерал-палкоўнік юстыцыі — ваенную калегію Вярхоўнага суда СССР. У гады самага высокага прыліву сталінскага тэрору ён разглядаў у дзень па некалькі дзесяткаў спраў. На кожную справу адводзіў не больш 15—20 мінут. На практыцы гэта выглядала наступным чынам. Заводзяць падсуднага, Ульрых, пацікавіўшыся прозвішчам, пытаецца: ці прызнае той сябе вінаватым. Падсудны, у якога катаваннямі выбілі прызнанне і які ўскладаў усю надзею на суд, на савецкі суд, гаворыць, што не прызнае сябе вінаватым і адмаўляецца ад паказанняў, дадзеных на следстве. Ульрых: «Але ж вы на следстве прызнаваліся». — «Там мяне катавалі, білі, не давалі па тры сукат спаць». — гаворыць падсудны. Ульрых: «Ну вось, вы яшчэ і паклёпнічаеце на нашы органы бяспекі». Падсуднага выводзяць, папярэдняе абвясціўшы прысуд, часцей за ўсё смяротны.

У 1967—68 гадах я двойчы камандзіраваўся ў Ваенную калегію і бачыў многія справы, разгледжаныя Ульрыхам. У тым ліку і судовую справу наркома юстыцыі СССР Крыленкі. Суд над ім працягваўся ўсяго дваццаць хвілін, а працяком судовага пасаджэння змясціўся ў дзевятнаццаці радках. Прыгавор — расстрэл. За некалькі хвілін быў асуджаны і акадэмік-генетик М. І. Вавілаў. Прыгаворы, каб за-

няць больш месца, пісаліся размашчана, буйнымі літарамі, але ўсё роўна ўмяшчаліся на адной старонцы. Вось рэзальцыйная частка прыгавора:

«Ваенная калегія прыгаварыла (прозвішча) да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу з канфіскацыяй усёй маёмасці. Прыгавор канчатковы і на аснове Пастановы ЦВК СССР ад 1 снежня 1934 года падлягае неадкладнаму выкананню».

Калі гаварыць пра ўстаноўчаную частку прыгавора, дык яна выглядала менавіта так: «Падсудны праводзіў шпіёнска-дыверсійную дзейнасць, рыхтаваў тэрарыстычныя акты супраць кіраўнікоў партыі і ўрада, з'яўляўся агентам буржуазнай краіны».

Багата, вельмі багата напісаў такіх прыгавораў Ульрых. А яшчэ трэба дадаць, што ён уваходзіў у склад троек, якія ўжо цэлымі спісамі адпраўлялі людзей на расстрэл і ў лагеры. Пад кожным такім спісам таксама красуецца подпіс Ульрыха.

Ён старшыняваў на ўсіх адкрытых працэсах: Зіноўева і Каменева, Бухарына, Рыкава і іншых. Ён першым паставіў свой подпіс пад прыгаворам военачальнікам Тухачэўскаму, Якіру, Убарэвічу, членам палітбюро Касіёру, Постышаву, Эйхе, генеральнаму сакратару ЦК камсамола Косараву, дзесяцім Кастрычніцкай рэвалюцыі Дыбенку і Антанаву - Аўсеенку. Асудзіў ён на расстрэл і свайго былога начальніка, старшыню ваеннай калегіі ў дваццаці гадах В. Трыфанава, бацьку вядомага пісьменніка Юрыя Трыфанава. Асудзіўшы ў складзе спецыяльнай судовай прысутнасці Тухачэўскага і іншых вайскоўцаў, праз нядоўгі час Ульрых асудзіў да расстрэлу і чатырох членаў гэтай прысутнасці маршалаў Ягорава, Блюхера, камандармаў Бялова, Алксніса...

Ульрых адпраўляў на расстрэл не толькі вядомых у краіне дзеячаў, а і блізкіх сваіх саслужыўцаў, суседзяў, з якімі некалькі дзён назад разам абедаў, піў, спяваў.

Па яго прыгаворах было расстраляна шмат вядомых дзеячаў культуры і літаратуры, такіх, як Міхаіл Кальцоў, Ісак Бабель, Аріем Вясёлы, Павел Васільеў, Усевалад Мейерхольд і іншыя.

Што думаў ён, калі іх судзіў, ці было яму цяжка? Ведаў жа, добра ведаў, што судзіць невінаватых. Асабіста я ўпэўнены, што было яму і не цяжка, і не сорамна, і спалася добра, і не шкамутаў страх яго душу. Жыў ён спакойна, вольны час весела праводзіў у тэатры або на канцэрце, слухаў там музыку, заўзятая аплаздыраваў. А ў гэты час у зацэнках Ляфортаўскай і Бутырскай турмаў выконвалі яго смяротныя прыгаворы. Кажуць, Ульрых не прапусцаў ніводнай тэатральнай прэм'еры. Сачыў і за навінкамі літаратуры, што не перашкаджала яму паслаць на расстрэл пісьменнікаў, чые кнігі ён чытаў, аддаваў катом артыстаў, якім пляскаў у ладкі.

Верным халум і катом у Сталіна служыў ён аж да канца саракавых гадоў. Яго, як некаторых іншых паслугачоў, не арыштавалі, не расстралілі, нават не звольнілі з арміі на пенсію, паслалі ў нашу акадэмію начальнікам курсаў. Пасада для генерал-палкоўніка юстыцыі даволі нізкая, але ён згадзіўся на яе і акуратна кожны дзень з'яўляўся на службу. Вось тады я і пазнаёміўся з ім.

РОСТУ ён быў невысокага, з кароткімі пышнымі вусікамі, вялікай лысінай, з глыбока пасаджанымі вачамі. Твар—чырвоны, нібы чалавек з парылкі выйшаў. У сваім кабінце Ульрых сядзеў мала. У час перапынкаў выходзіў у калідор, дзе вакол яго адразу ж збіраліся курсанты.

Толькі і было чуваць: «Васіль Васільевіч, а гэтага вы таксама судзілі?»

«А каго з пісьменнікаў судзілі?»

«А як на судзе паводзіў сябе Крыленка?»

Ён адказваў спакойна, роўным голасам пералічваючы прозвішчы сваіх ахвяр.

З тых разоў мы даведаліся, што Ульрых па паходжанні латыш, нарадзіўся ў Рызе ў сям'і інтэлігентаў. Маці — пісьменніца, музыкант, добра малявала. Вучыла і сына музыцы і паззіі. Сын у маладосці і сам пісаў вершы, іграў на піяніна, але не стаў ні музыкантам, ні паэтам, а стаў Ульрыхам-катам.

Апошнія дзесяці гадоў ён меў кватэры, жыў у гасцініцы «Метраполь», займаючы двухпакаёвы нумар. І кватэру не прасіў, не нажываў маёмасці, абыходзіўся гасцінічнай мэбляй, сталовымі прыборамі і посудам. Чаму яму падабалася жыць у гасцініцы? Відаць, таму, што адчуваў сябе на гэтай зямлі і на сваёй пасадзе часовым чалавекам, гатовым скончыць свой шлях у любы час. Дзяцей у яго, Кажуць, не было, шчырых сяброў і блізкіх родзічаў—таксама. Не заводзіў ён песнай дружбы ні з кім. Нікому не давяраў. У гэтым сэнсе ён, Ульрых, быў падобны на Сталіна, хоць па характары і знешніх паводзінах палярна ад яго адрозніваўся. Не ў прыклад свайму патрону, Ульрых здаваўся жыццярадасным, вясёлым, даступным, любіў слухаць і раскажваць анекдоты. Нават на судовых пасяджэннях не крычаў, не злавяўся, часам жартаваў. Свае вусікі ён старанна даглядаў, увесь час паглядваў іх. Адзін знаёмы афіцэр, які некалі прысутнічаў на працэсе над Бухарыным, раскажваў, што Ульрых за судзейскім сталом раз-пораз даставаў расчоску з кішні гімнасцёркі і пачэсваў свае вусікі.

Пазайздросціш такому спакою і вытрымцы!

Ягоная даступнасць — кожнаму слухачу акадэміі, які заходзіў да яго ў кабінет з нейкай просьбай, ён падаваў руку першы — выклікала да яго давер і нават сімпатыю: генерал-палкоўнік, а такі просты. І не верылася, што гэты працяк-добразмычлівец мог адправіць чалавека на смерць, ведаючы, што той невінаваты.

Аднойчы пасля заняткаў я дагнаў Ульрыха на двары акадэміі і напрасіўся паднесці яго нечым туга напакаваны партфель. Ульрых мне яго з ахвотай даў. Ён спытаў, з якіх я іду лекцыяў і, пачуўшы, што з лекцыяў прафесара М. С. Страговіча, вымавіў: «А, гэты працэсуаліст... Дзьме ён у вашы вушы тэорыі правільныя. Толькі як гэтыя тэорыі будуць сыходзіцца з практыкай?»

Нёс я тады партфель Ульрыха да станцыі «Смаленская». Па дарозе я ўсё ж сее-тое выпытаў у яго пра суд над Тухачэўскім і іншымі. Спытаў, як здарылася, што маршалаў Блюхера, Ягораў, камандармы Бялоў і Алксніс, якія ўваходзілі ў склад Спецыяльнай судовай прысутнасці і падпісалі прыгавор Тухачэўскаму і іншым, былі потым самі асуджаны да расстрэлу. Ці верылі гэтыя члены прысутнасці ў віну падсудных? І я пачуў адказ, думаю, шчыры, якога я не чакаў пачуць.

«А якая розніца, верылі яны ў віну Тухачэўскага, Якіра і іншых? Ім быў загад асудзіць. Усе члены судовай прысутнасці, у тым ліку і Будзёны, справу Тухачэўскага нават і не гарталі». — «А вы самі чыталі гэту справу?» — «Чытаў, ну і што? За нас было ўсё вырашана да суда. Сталін, Варашылаў далі загад асудзіць іх па першай катэгорыі».

Што ж, як і ўсе суды таго часу, і гэты суд над васьмю палкаводцамі быў спектаклем,

крывавым спектаклем, які, праўда, працягваўся не дваццаць хвілін, а больш за паўдзень, з загадка вядомай развязкай. Ульрых якраз і падыходзіў да ролі вядучага такіх спектакляў. Ён быў вельмі стараным выканаўцам.

Ён быў надзейнай часткай таго карнага механізму, які запусціў галоўны машыніст тэрору — Сталін. Не псууючы сабе настрою, нерваў, Ульрых падпісваў і падпісваў прыгаворы, спісы, «альбомныя» справы, плюшчыў жыцці і лёсы тысяч і тысяч людзей. Я не думаю, што ён у той час быў спакойны за свой лёс — тады кожны не адчуваў сябе спакойна і, можа, чакаў стукі ў дзверы, як чакалі яго мільёны. Але ноччу да яго так і не пастукалі. Яму ўдалося ўцялець і перайсці на ціхую пасадку. Значыць, Сталін не запоздзіў яго ў нявернасці, цаніў яго, Сталіну, а часцей адначасова і Молатаву, Ульрых рэгулярна разам з Вышыньскім дакладваў аб працэсах і штомесячна прадстаўляў «зводку» аб колькасці людзей, прыгавораных за «шпіянаж», «тэрарыстычную дзейнасць». Сталін чытаў «зводкі», распісваўся на іх чырвоным алоўкам, і яму здавалася, што ўсё яшчэ мала судзіць, мала расстрэльваюць. Сухарукі паранок патрабаваў усё большых ахвяр.

Што яшчэ дадаць пра Ульрыха?

Не магу не прыгадаць такі выпадак. Са мной у групе займаўся старшы лейтэнант Анатоля К., мой сябар. Нейкі час мы разам кватаравалі ў адной маскоўскай бабুলі. Адночы, калі я зайшоў на кватэру да Анатоля, то ўбачыў свайго сябра такім, якім ніколі не бачыў, — п'яным. Ён сядзеў за сталом перад напалову выпітай бутэлькай гарэлкі, падпёршы кулакамі галаву, расхрыстаны, ускудлачаны. «Што з табой?» — напалохаўся я. «Я ведаю цяпер, хто яго забіў». — адказаў ён і назваў прозвішча некалі добра вядомага ваеннага. «Яго судзіў Ульрых». — «І што табе да гэтага ваеннага?» — здзівіўся я. «Ён мой бацька». — «Дык у цябе ж іншае прозвішча?» — «Маці дала мне прозвішча другога свайго мужа». Да гэтага Анатоля і маці жылі верай, што муж і бацька іх жывы, знаходзіцца недзе ў лагерах, бо ім было пісьмо з НКВС, дзе ўказвалася, што ён асуджаны на дзесяць гадоў лагераў без права перапіскі. Яны і верылі гэтаму, чакалі б яшчэ столькі, калі б Анатоль не даведаўся ад самога Ульрыха пра сапраўдны лёс бацькі. У той дзень, нешта робячы ў кабінце Ульрыха, Анатоль і спытаў у яго, ці не даводзілася яму судзіць ваеннага. Ульрых адразу ж адказаў, што помніць, як была асуджана да расстрэлу цэлая група ваенных маракоў, і сярод іх назваў прозвішча Анатолевага бацькі.

«Слухай, — сказаў ён мне, як бы пытаючы парады, калі мы дапілі тую бутэльку, — я заб'ю гэтага ката. Зайду да яго ў «Метраполь» і прыдуш».

Вядома, гэта была пустая пагроза.

ЗА ЧАС сустрэч і разоў з Ульрыхам ніхто з нас ніколі не бачыў яго ў смутку, ніколі не чуў і ноткі шкадавання аб зробленым. Ну хоць бы калі яго ахапіў адчай, жаданне пакаянца. Так і дажыў ён спакойным гаварунком, чырванашчокам дзядком да канца. Памёр у ложку, як пісалі раней, «почил в бозе».

Было паважнае пахаванне: з ганаровай вартай, правамі, вінтавычымі залпамі над магілай. І помнік з добрага каменя стаіць на магіле. Толькі ці пакладзе хто да яго кветкі?

КУДЫ ПАДЗЕЛІСЯ РУЧАНЫ?

Зайшоўшы надоечы ў кнігарню, звярнуў увагу на кнігу Ю. Андрэева «Советская литература», толькі што выпушчаную выдавецтвам «Просвещение». Запыніла позірк і назва кнігі, і прозвішча аўтара.

Таму, хто ўважліва сочыць за станам сучаснага савецкага літаратуразнаўства, імя Ю. Андрэева німагла гаворыць. Ён адзін з найбольш аўтарытэтных даследчыкаў сучаснага творчага працэсу, часта ў гаворцы сваёй выходзіць на аб'ект шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Гэтая яго кніга адрасуецца вучням дзесятага класа. Выдавецкая анатацыя досыць данкладна характарызуе змест выдання: «Літаратуразнаўца і пісьменнік, доктар філалагічных навук Ю. А. Андрэеў стварыў гэтую кнігу для старшакласнікаў, якія падрыхтаваны да сур'ёзнага засваення тэорыі і гісторыі савецкай літаратуры. Першая і чацвёртая (заклучная) часткі кнігі — у асноўным тэрарыстычныя, другая і трэцяя часткі — гісторыка-літаратурныя, у іх утрымліваецца аналіз пэрапаўнага развіцця нашай літаратуры ад пачатку XX стагоддзя да сям'і апошніх гадоў, з арыеццёркай на творчасць віднейшых пісьменнікаў і асветленнем найбольш важных працэсаў, што адбываліся на працягу дзесяцігоддзя».

Зрэшты, падумалася, кніга будзе патрэбна не толькі школьніку, бо ў ёй ланкавана, на нейкіх дваццаці выдавецкіх аркушах, падаецца, па сутнасці, уся гісторыя савецкай літаратуры. І няхай не будзе ў кнізе поўнай вычарпальнасці, затое прыдасца багаты фактычны матэрыял.

З такімі думкамі я і купіў кнігу Ю. Андрэева. У патрэбнасці яе не сумняваўся і тады, калі знаёміўся з першымі раздзеламі: «Паняцце аб спецыфіцы літаратуры», «Паняцце аб сацыялістычным рэалізме і аб партыйнасці літаратуры». Праўда, крыху насцяржыла, што аўтар не нарта абапярэаецца ў сваіх разважаннях на апошнія выказванні па гэтых пытаннях, хоць, заўважу, рукапіс падпісаны да друку 02.09.88. Насцяржана сці пабольшала, калі звярнуўся да другой часткі кнігі, у якую ўвайшлі раздзелы «Руская літаратура пачатку XX стагоддзя. Сусветнае значэнне творчасці М. Горькага», «Тры вялікія паэты рэвалюцыі. Аляксандр Блок, Уладзімір Маякоўскі, Сяргей Ясенін». Нічога не маю супраць сляпных майстроў рускай савецкай літаратуры, але ж дапаможнік называецца — «Савецкая літаратура». Значыць, не толькі руская, а і ўкраінская, беларуская, узбекская, кіргіская... Калі ж Ю. Андрэеў пачне пра іх гаварыць?

Толькі ў раздзеле «Літаратура аб Вялікай Айчыннай вайне» на старонцы 191-ай ці не ўпершыню сустраку, у шэрагу іншых, імёны А. Адамовіча і В. Быкава. Васілю Уладзіміравічу «пашанцавала» і на наступнай старонцы, дзе называюцца яго аповесці «Трэцяя ракета», «Сотнікі», «Дажыць да святання», «Знак бяды»... На гэтай жа, 192-ой старонцы, згаданы і А. Адамовіч, як аўтар аповесці «Вайна пад стрэхамі», «Сыны ідуць у бой». І — хоць бы слова пра кнігу «Я з вогненнай вёскі...», унікальным дакументальным твор, напісаны ім разам з Я. Брылім і У. Калеснікам. Нічога не сказана і пра «Благодную кнігу» таго ж А. Адамовіча і Д. Граніна.

Заставалася надзея на раздзел «Сучасная савецкая літаратура». Ды і яна аказалася марнай: у пераліку названа толькі аповесць В. Быкава «Кар'ер». Ды і яшчэ ў раздзеле «Асабліва савецкай шматнацыянальнай літаратуры» (ую з чацвёртай, заключнай часткі кнігі) зноў жа ў пераліку ўпамінаюцца В. Быкаў і П. Броўка.

Ніхто з беларускіх пісьменнікаў не фігуруе і ў раздзеле «Савецкая літаратура ў кантэксце сусветнай літаратуры». Нават той жа В. Быкаў, творы якога перакладзіліся ледзь не ў ста краінах.

Я спыніўся толькі на фактах (правільней, на адсутнасці фактаў), якія тычацца беларускай літаратуры. Але ў аналагічным становішчы апынуліся і іншыя нацыянальныя літаратуры — ўкраінская, узбекская, кіргіская...

Магчыма, я няправільна разумею паняцце «савецкая літаратура», пашыраючы яго межы да паняцця «савецкая шматнацыянальная літаратура»? Біру на падмогу «Кароткую літаратурную энцыклапедыю», яе шосты том. Вось адпаведныя артыкулы: «Савецкая літаратура — мастацкая літаратура народаў Савецкага Саюза, якая ўзнікла пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі» (стар. 996).

Як жа ў такім разе растлумачыць тое, што адбываецца на старонках дапаможніка «Савецкая літаратура»? Чаму тут глыбокая, паўнаводная рана шматнацыянальнай савецкай літаратуры губляе ручаны, якія жы-
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ГЭТАЯ выстаўка — другая ў шэрагу рэспубліканскіх аглядаў выяўленчага мастацтва. Папярэднікамі жывапісцаў у залах Палаца мастацтваў былі мастакі-манументалісты — іх выстаўка прысвячалася 70-годдзю ленинскага плана манументальнай прапаганды, а цяпер у тых жа залах экспануюць свае творы майстры ўжыткава-дэкаратыўнага мастацтва.

Згодна са звычайнай экспазіцыю прысвяцілі 70-годдзю БССР і КПБ, а таксама залатому юбілею Саюза мастакоў БССР. Калі выстаўка манументалістаў сапраўды адлюстроўвала шлях за 70 год (гістарычны матэрыял быў прадстаўлены на фотаздымках і слайдах) і сваё прысвячэнне пэўным чынам апраўдала, — дык гэтая не мела ні тэматычнай дамінанты, ні рэтрспектыўнага раздзела. Прысвячэнне слаўным юбілеям было досыць штучным. А гэта ў сваю чаргу адбілася на фінансавым плане Палаца мастацтваў — не шануючы цяпер гледачы «творчых справаздач». Думаю, што сёлётнюю выстаўку шасці мастакоў на праспекце Машэрава наведала болей народу, чым тую рэспубліканскую, якой прысвечаны мае нататкі.

Можна шукаць вінаватых у гэтай «несправядлівасці» сярод мастацтвазнаўцаў, якія, на думку іншых твораў, дрэнна прапагандуюць іх прадуцыю. Толькі хіба пойдуць людзі на выстаўку «патрэбную», калі ёсць магчымасць наведаць цінаву? І цінавіць гледача не мастацтва ўвогуле, а канкрэтныя кірункі, асобы і нават канкрэтныя творы. Упэўнены, што калі б арганізаваў у Мінску прагляд адной карціны — «Грунвальдская бітва» Мацейкі ці «Чорнага квадрата» Малевіча, стала б чэргі. На п'янінах, з'езджах і сходах Саюза мастакоў даводзіцца чуць, што саюз — гэта не аддзел сацыяльнага забеспячэння, а творчая арганізацыя. Але набліжэнне да выстаўкі, і зноў: у аднаго пасада, у другога званне, у трэцяга ўзрост, гэты ветэран, а той выстаўляўся заўжды...

На Беларусі ёсць мастакі, якія паклалі пачатак тым ці іншым стылістычным кірункам, фактычна стварылі ўласную школу. Ёсць мастакі, чый талент выявіўся праз творчыя кантакты з аднадумцамі ў нефармальнах суполках. І ёсць члены СМ БССР, пазбаўленыя ўласнай сацыяльнай пазіцыі і ўласнага почырну. Такого і ў суполку не возьмуць, і персанальную выстаўку ён «не пацягне». Яму лепей скавацца ў хоры. Рэспубліканская выстаўка таную магчымасць дае.

Патрэбны, на маю думку, іншыя прынцыпы ўтварэння экспазіцыі. Мелі рацыю мастакі «Нямігі, 17», патрабуючы для сябе на выстаўцы жывапісу асобнага раздзелу. Розныя па настроі, фарматворных прынцыпах і ў рэшце рэшт па якасці палотны не павінны вісець побач толькі на той падставе, што яны прыблізна аднаго фармату. З пятнаццаці асобных раздзелаў складаюцца сёння ўсесаюзныя выстаўкі. З трох — рэгіянальных прыбалтыйскія. Можна, і на рэспубліканскіх трэба рабіць раздзелы творчых аб'яднанняў? Мабыць, варта прыслухацца і да тых, хто лічыць, што выстаўкі такога маштабу павінны фарміраваць не выстаўкомы (як бы яны сёння не называліся), а мастацтвазнаўцы...

ЭКСПАНОВАЛІСЯ на рэспубліканскай выстаўцы жывапісу палотны, створаныя пераважна ў апошнія гады. Удзельнікамі маглі быць выключна члены жывапіснай секцыі Саюза мастакоў і жывапісцы маладзёжнага аб'яднання — так вырашыла

секцыя, якой Саюз мастакоў даручыў арганізацыю выстаўкі. З гэтай прычыны шэраг вядомых майстроў, такія, як Г. Вашчанка, А. Кішчанка, З. Літвінава, М. Селяшчук, Г. Скрыпнічэнка, у экспазіцыі не былі прадстаўлены, хоць беларускі жывапіс без іх імёнаў уявіць немагчыма. На гэты раз не было таксама ніводнай карціны М. Савіцкага.

Былі пазбаўлены магчымасці удзельнічаць у выстаўцы (рэспубліканскай!) мастакі з

раэтыпы дэрабудавачнага часу. Так здарылася, што «прахаднал» тэма ў імгненне вонка ператварылася ў «небяспечную». І хоць вонка звычайна адзначала штампаваныя вывады будзёнавак і спляцовак метрабудаўцаў, удзельная вага такога мастацтва ў параўнанні з недалёкім мінулым паменшылася. Разам з тым стала больш «сачыненняў на вольную тэму». Ва ўмовах таго, што называюць галоснасцю, мастаку працаваць стала і лягчэй і цяжэй. Так заўжды: болей свабоды — болей адназначнасці.

Калі ў грамадстве пра балючае гавораць адкрыта, мова намёкаў і алегорый не збярэ

ную шмацфігурную кампазіцыю, карціну, якую можна закрасць далонню, ці палатно вялікіх памераў, — ён у рабоце выкладвае цалкам Дакладны малюнак, згарманізаваны колеравая гама, сюжэтна абгрунтаваная кампазіцыя, нейкая асаблівая, іскрыстая фактура — вось характэрныя адзнакі жывапісу Б. Казакова. Але галоўнае — ягоныя творы адпавядаюць высокім крытэрыям духоўнасці. На гэтай выстаўцы мастак быў прадстаў-

Людзі пакідаюць родныя мясціны. Апошні позірк на родны дом. А ягоная выява адбіваецца ў люстэрку трумо, што стаіць пасярэдзіне кузава...

ПЕЙЗАЖ — бадай, найбольш традыцыйны (нават ці не кансерватыўны) жанр беларускага жывапісу — набывае цяпер новыя якасці. Для прыкладу спашлюся на карціну Л. Шчамялёвай «Будуецца метро», своеасаблівую жывапісную ілюстрацыю да дыскусіі аб мэтазгоднасці пракладкі другой чаргі Мінскага метрапалітэна праз гістарычны цэнтр. Ф. Янушкевіч у палатне «Таўры жылі, як усё народы. (У. Караткевіч)» і А. Ксяндзоў («Сакавічкі апошні снег. Памяці У. Караткевіча») шукаюць выяўленчы эквівалент трагічнай і ўзніславай паззіі.

Ужо неаднойчы мастацтвазнаўцы адзначалі, што сёння жанр пейзажа набывае экалагічны кірунак, жывая прырода выклікае ў гараджаніна пачуццё настальгіі, а прамысловы крайд — пачуццё віны за знішчаную прыгажосць, трывогу за ўласную будучыню. А яшчэ зусім, здаецца, нядаўна мастакі захапляліся размахам будаўніцтва, рознакаляровымі дымамі заводскіх камінаў.

У пейзажных творах нават не ў самыя лепшыя для мастацтва часіны была тая апавядальнасць, якую і сёння цяжка ўявіць у межах іншых жанраў. Мастакамі створаны цэлыя галерэі партрэтаў перадавікоў, герояў, функцыянераў, чые кандыдатуры зацвярджаліся дырэктывнымі органамі. Пра тое, каб зацвярджаліся ў інстанцыях крайдвіды, я не чуў...

НА РЭСПУБЛІКАНСКАЙ выстаўцы жывапісу было на што паглядзець. Ад-

СПРАВАЗДАЧА ЦІ СПОВЕДЗЬ

Нататкі з рэспубліканскай выстаўкі жывапісу

абласцей на той падставе, што яны ўжо нядаўна выстаўляліся ў Палацы мастацтваў. І, зразумела, не маглі быць пры такіх умовах адбору пазасяюзных нефармалаў. Так што ў залах палаца былі не ўсе і не ўсё.

Тое ж, што было, яскрава сведчыла аб ваганнях беларускіх жывапісцаў паміж традыцыяналізмам і памяркоўным «авангардам». Нашы мастакі (гэта датычыць не толькі жывапісцаў) не выходзяць у сваіх творах за межы рэалістычных форм. Па меры таго, як «авангард» — нядаўні сціплы госьць на ўсесаюзных выстаўках, ператвараецца ў гаспадара становішча — мяняецца і агульнае стаўленне да рэалізму. Цяпер «авангард» — неабавязкова прагрэс, а рэалізм — неабавязкова «афіцыйны».

І ўсё ж, думаецца, у экспазіцыі рэспубліканскай выстаўкі жывапісу менавіта «жывапісу» — як формы мыслення — было не шмат. Штосьці нагадала расфарбаваны фотаздымак, штосьці паменшаную да памераў карціны фрэску, штосьці павялічаны да тых жа памераў графічны аркуш.

Творы, да якіх падыходзіць вызначэнне «эксперыментальны жывапіс», дэманстравалі на выстаўцы І. Басаў («На прыродзе», удакладню, што мастаку 70 год), А. Задорын («Жалобны мітынг у Куралатах»), Н. Залозная («Пярэварачень»), І. Цішын («У майстэрні»), А. Тарановіч («Пагоня Міхайлы Глінскага»).

Мэтанакіравана і ўпэўнена сцвярджаюць свае погляды на тэму і форму мастакі «Нямігі, 17» — А. Кузняцоў, М. Бушчы, А. Цыркуноў, А. Мацеевіч, А. Малішэўскі, С. Кірушчанка. Асобную групу на выстаўцы складалі творы В. Сумарава, А. Марачкіна, М. Кірзева, Л. Шчамялёва, М. Данцыга. Каб зразумець гэтых мастакоў, трэба бачыць іх у кантэксце часу, які фарміраваў іх мысленне і розныя грані якога адлюстраваліся ў іх палатнах. Гэта фактычна ўжо гісторыя — «суровы стыль», «этнаграфізм». Кажуць, што ўтрыманца на вышнім цяжэй, як яе дасягнуць. Тым больш прыемна адзначаць у карцінах вядомых майстроў новыя, нечаканыя рысы.

Твораў на гісторыка-рэвалюцыйную тэматыку на выстаўцы няшмат, і зарыентаваны яны ў большасці на ідэалагічныя стэ-

слухачоў. У той жа час жывапіс — не журналістыка і не ілюстрацыя да газетнай перадавіцы.

Тэма выкрыцця сталіншчыны ў нашым выяўленчым мастацтве, калі памятае глядач, упершыню прагучала на рэспубліканскай маладзёжнай. І вось гэтая тэма — у экспазіцыі выстаўкі «дарослай» «Сон» Р. Заслонова, «Успамін аб М. І. Вавілаве» В. Варэцы, «Зацьменне» (з серыі «Святло і цені») У. Тоўсціка. У палатне Р. Заслонова адчуваецца ўплыў творчасці М. Савіцкага, яго славутага цыкла «Лічы на срэчку». Аднак у гэтым выпадку стылістычнае перайманне не выклікае асаблівых прэрэчанняў. А вось карціна В. Варэцы ўспрымаецца як ілюстрацыя да газетна-часопісных публікацый, да таго ж досыць схематычная і прасталінейная.

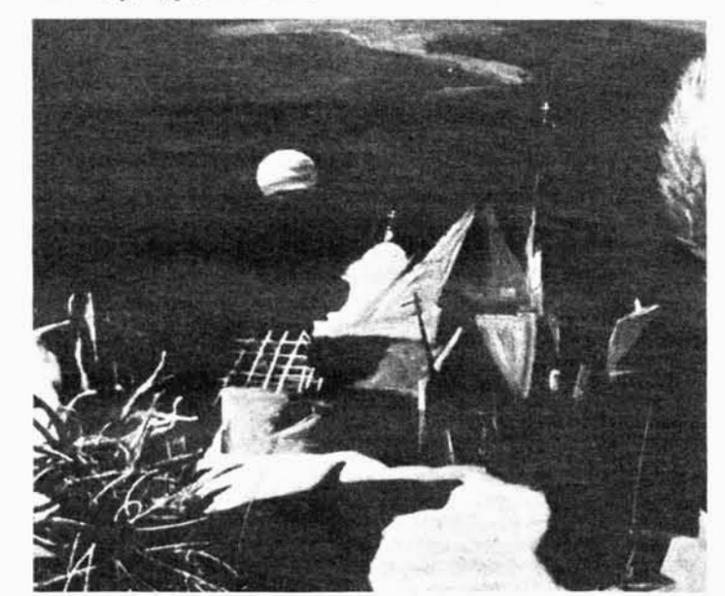
Палатно У. Тоўсціка трэба бачыць побач з другой карцінай ягонага цыкла «Святло і цені» — «На зямлі». Не адразу ўгледзіш на карціне маленькага нязграбнага чалавечка Сталіна ў хаосе зацьмення. Але манументальна паўстаюць постаці маці з дзіцем і старой кабеты па баках дзвярэй — як выявы святых ля храма.

ПАЧЫНАЮЧЫ з зацвярджэння ў савецкім мастацтве «суровага стылю», ідуць спрэчкі мастацтвазнаўцаў аб крытэрыях станковага жывапісу. Ці далучаць да яго ўсё, што намалевана фарбамі на палатне, ці ўсё ж такі трэба акрэсліць сістэму элементаў, з якіх павінна складацца карціна? Сапраўды, калі параўнаць палотны «перасоўнікаў» і сучасных мастакоў (скажам, з «Нямігі, 17»), дык відаць, што ў разуменне «карціна» ў розныя часы ўкладваецца розны сэнс.

Асабіста я бачу ў ліку значных дасягненняў сучаснага станковага жывапісу Беларусі творчасць Б. Казакова. Каля яго карцін спыніцца кожны. Хоць бы для таго, каб зразумець «як гэта зроблена». Што б мастак ні рабіў — крайд з адзінокім дрэвам, ці панарам-

лены трыма палотнамі — «Бяда» і «Крыўда» (з серыі «Падлетак»), а таксама «Восень у садах зніклай вёскі» (вайна? Чарнобыль?)

Як сучасная прытча прасвінню і жалуды, карціна В. Лемачкі «Без назвы». Адзначу высокую жывапісную культуру мастака. Гэты твор (як і творы Б. Казакова) можна лічыць карцінай без усякіх агаворак. Сюжэт прости і жудасны. На ссечаных і складзеных гароў яблыневых дрэвах адпачываюць пасля «праведных трудов» дзядзькі рабочага трыяду, ядуць яблыкі. Ва-

А. КСЯНДЗОЎ. «Памяці Уладзіміра Караткевіча».

У. ТОЎСЦІК. «На зямлі».

кол — плён іхняй працы, пустка на месцы саду.

Яшчэ адзін зварот да тэмы «чалавек і асяроддзе» — «Сон у мясяцовую ноч» Н. Лівенцавай. Вуліца. Зіма. Цёмна і холадна, на снезе бяздомныя сабакі. Гэтым жывым істотам няма месца ў «другой прыродзе», створанай чалавекам.

Ды і самому чалавеку становіцца няўтульна ва ўласным свеце, губляецца сувязь з зямлёю. «Асушэнне» — карціна У. Кожуха. На кузаве грузавіка сям'я са сваім скарбам.

нак экспазіцыя нічога не страціла б, калі б яе скарацілі на меншай меры на трэць (а калі ўсур'ез — дык і напалову). А так голас мастакоў, якім ёсць што сказаць, патанаў у мантонным хоры. Гэтая выстаўка ўжо не зусім «справаздача» — на ёй яскрава выявіліся супярэчнасці і перабудовы мыслення. Аднак далёка і не споведзь. І мастакі, і гледачы яшчэ не гатовыя да плённага дыялога.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

У. КОЖУХ. «Асушэнне».

МУЖНАСЦЬ РЭВАЛЮЦЫЯНЕРА

(Пачатак на стар. 4).

Дзесянні абласнога цэнтра ў нацыянальным пытанні абвясціліся адзіна правільнымі. А ўсё тое, што не адпавядала ім, лічылася буржуазным нацыяналізмам, антысаветызмам і наогул контррэвалюцыяй.

Неспакойная народная памяць і праз дзесяцігоддзі зноў і зноў будзе звяртацца да пачатковых этапаў будаўніцтва сацыялізму і з вышынні на запашанага вопыту, спасцігаючы заканамернасці грамадскага развіцця, даваць сваю ацэнку падзеям і працэсам, якія адбыліся. Уважлівы, аб'ектыўны аналіз мінулага патрэбны, перш за ўсё, для таго, каб у ходзе рэвалюцыйнага абнаўлення абараніць грамадства ад спаўзання да «сілавога» аўтарытарнага кіравання грамадскімі і дзяржаўнымі справамі, стварыць дзейсны механізм самаачышчэння сацыялізму ад усяго чужага, што тармазіць яго прагрэс.

Першы крок у рэабілітацыі Д. Жылуновіча быў зроблены ў 1955 годзе. Рэспубліканская пракуратура вынесла пастанову аб спыненні крымінальнай справы Д. Жылуновіча «за недаказнасцю саставу злачынства». Рэабілітацыя з агідкай. Не за адсутнасцю саставу злачынства, а за яго недаказнасцю...

Шоў час. Набіраў сілу рух за аднаўленне добрага імя Д. Жылуновіча. Літаратары, гісторыкі, журналісты на падставе праўдзівых фактаў аднавілі многія старонкі яго жыцця і шматграннай дзейнасці, выдатнага чалавека, самародка, выхадца з народных нізоў.

Да 100-годдзя з дня нараджэння Цішкі Гартнага добрым словам пра яго адзваліся «Літаратурная газета», рэспубліканскія перыядычныя выданні. У «Нёман» (1988, № 2) была апублікавана дакументальная апавесць Э. Ялугіна «Пасля нябыту», якая выклікала шырокую чытацкую цікавасць. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпускае шматтомны збор твораў Цішкі Гартнага.

Нарэшце, праз 32 гады пасля свайго першага заключэння, Пракуратура БССР, на падставе ўсебаковай і стараннай праверкі, прыняла новую юрыдычную формулу спынення крымінальнай справы Д. Жылуновіча — «За адсутнасцю ў яго дзеяннях саставу злачынства... Існаванне ў Мінску контррэвалюцыйнай фашыскай арганізацыі, удзельнікам якой быццам бы быў Д. Жылуновіч, не пацвердзілася».

І ўсё-такі 100-годдзе з дня нараджэння Д. Жылуновіча — Цішкі Гартнага ў 1988 годзе было адзначана сціпла, асцярожна і толькі як пісьменніка.

Справа ў тым, што да апошняга часу Д. Жылуновіч не быў рэабілітаваны ў партыйных адносінах. Не адзін раз грамадскасць ставіла пытанне аб разглядзе абгрунтаванасці выключэння яго з рады ў КП(б)Б. З рэзкай крытыкай гэтай дзіўнай маруднасці выступіў Васіль Быкаў у артыкуле «Пытанні, якія чакаюць адказу» («Советская Белоруссия», 1988, 3 студзеня). І вось, нарэшце, у кастрычніку 1988 года камісія партыйнага кантролю пры ЦК КПБ паведала пра тое, што партыйная рэабілітацыя Д. Жылуновіча адбылася.

Нам усім трэба аддаць належнае памяці віднага грамадска-палітычнага дзеяча Беларусі, выдатнага вучонага, пісьменніка, першага старшыні першага беларускага савецкага ўрада — Дзмітрыя Фёдаравіча Жылуновіча.

ПЕРШЫ МУЗЫЧНЫ ПЕДСАВЕТ

У Гродне адбыўся першы ў нашай краіне музычны педагогічны савет на тэму «Музычна-эстэтычнае выхаванне дзяцей у агульнаадукацыйнай школе: вопыт, праблемы, шляхі ўдасканалення». У рамках абласнога музычнага педсавета праведзена сумеснае пасяджэнне пасяджэнне камісіі музычна-эстэтычнага выхавання Цэнтральнага праўлення Усесаюзнага музычнага таварыства і Музычнага таварыства БССР. У гэтым форуме дзеячаў музычнага выхавання ўдзельнічалі прадстаўнікі Масквы, Ленінграда, Калугі, Варонежа, Кастрэмы, Свядлоўска, Кіева, Кішыніва, Мінска, рэспублікі Сярэдняй Азіі, абласных і раённых цэнтраў Беларусі. Узначальваў работу музычнага педсавета старшыня камісіі па музычна-эстэтычным выхаванні дзяцей і юнацтва Цэнтральнага праўлення Усесаюзнага музычнага таварыства кампазітар А. Фляркоўскі.

Гродзенскі абласны музычны педсавет — гэта першая спроба ўкаранення новай формы арганізацыйна-метадычнай нарады, закліканай на ўзроўні вобласці, рэспублікі, краю, усёй краіны вырашаць актуальныя пытанні музычна-эстэтычнага выхавання. Пытанні, узятыя на дыскусію ў Гродне, ахоплівалі праблемы матэрыяльнай базы музычнага выхавання, недастатковай колькасці часу, які адводзіцца цяперашняй праграмай на ўрокі

музыкі, сацыяльнага становішча настаўніка музыкі і нізкай прэстыжнасці гэтай прафесіі ў нашым грамадстве і інш. Лейт-матывам музычнага педсавета быў тэзіс аб тым, што краіна павінна павярнуцца да школы — школа павінна павярнуцца да мастацтва — мастацтва павінна павярнуцца да выхавання.

Вялікую цікавасць выклікала наведванне школ Гродна і раёна. Так, па аднадушнай думцы ўдзельнікаў педсавета, заслугоўвае ўвагі і распаўсюджвання вопыт вёскі Путрышкі, дзе пад адным дахам у тыповым школьным будынку пільна супрацоўнічаюць агульнаадукацыйная і дзіцячая музычная школы, што дазваляе вырашаць адразу некалькі складаных праблем: база, кадры, аплата настаўнікаў, гадзіны на ўрокі музыкі. А галоўнае — тут паспяхова рэалізуюцца задачы комплекснага падыходу ў музычна-эстэтычным выхаванні дзяцей.

Сур'ёзная перашкода ў развіцці музычнага выхавання ў нашай краіне — недавальнічае інфармацыйнае забеспячэнне сістэмы масавага музычнага выхавання. У сувязі з гэтым прынята рашэнне аб наданні часопісу «Музыка в школе» ўсесаюзнага статусу, выказана таксама думка пра неабходнасць усесаюзнай музычнай газеты. Прынята рашэнне аб арганізацыі ў рамках Музычнага таварыства асацыяцыі музычных педагогаў.

В. ЯКАНЮК, старшыня камісіі па музычна-эстэтычным выхаванні дзяцей і юнацтва рэспубліканскага праўлення Музычнага таварыства БССР.

Некалькі дзён у рэспубліцы знаходзіўся, па запрашэнню АДН, Хірошы Хасэгава, карэспандэнт японскага грамадска-палітычнага штотыднёвіка «Аэра» (выдаецца буйнейшай японскай газетай «Асахі»). Мэта пездэні — расказаць на старонках «Аэра» аб перабудове, аб актуальных працэсах, якія адбываюцца ў грамадска-палітычным і культурным жыцці нашай краіны. Японскі журналіст наведваў таксама рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва» і меў гутарку з яе супрацоўнікамі. Яго цікавілі пытанні, звязаныя з тым, як ідзе перабудова ў рэспубліцы, які ўдзел у ёй прымае творчая інтэлігенцыя, якія захады прымаюцца па рэабілітацыі рэпрэсіраваных у гады культуры.

На здымку: Хірошы Хасэгава ў рэдакцыі «ЛіМ». Фота і тэкст Ул. КРУКА.

БТ: ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

ЁСЦЬ СЭНС ПЕРАЧЫТАЦЬ...

У адрозненне ад многіх маладнякоўцаў, чые імёны толькі згадваюцца ў школьных падручніках, Паўлюк Трус не пакрыўджаны наступнікамі. Творы яго і вывучаюцца ў школе, і шмат разоў перавыдаваліся. Цяпер, калі да нас вяртаюцца паэты незаслужана забытыя і недастаткова ацэненыя, ёсць сэнс перачытаць і Паўлюка Труса, што і зроблена ў лістападзе тэлевізійнай рэдакцыяй перадач для дзяцей, «Жыццё, і муза, і любоў...» — так называецца перадача, створаная А. Бралюўскім (яго апошняя работа) і Л. Тарасавай.

Напачатку аўтары мяне дужа аздачалі, прадстаўішы свайго героя як «беларускага Чурлёніса, мастака, кампазітара, паэта». Няўжо, думаю, вывеліся нейкія новыя звесткі? Аказалася — не, гэта толькі гіпербала, спроба заінтрыгаваць, прыцягнуць увагу гледача.

Паўлюк Трус сапраўды быў рознабакова адораным чалавекам: вядома, што ён дуоўноа малываў. Як паэт ён толькі пачаў складвацца — 25 год было адпушчана яму лёсам (ён памёр у 1929 годзе ў час наамандзіроўкі на Палессе). Нам не дадзена ведаць, у якім кірунку развіваўся б талант гэтага пышнавалосага, голага тварам юнака. У час, калі лічылася нормай наступача на горла

ўласнай песні», і ён напісаў нямала агітак тыпу «не плач — жыццё перайнач». Звон малатарні ў адным з яго вершаў нечакана перагукваецца з новай апавесцю Васіля Быкава «Абалава» (урывак з яе друкаваўся ў «ЛіМ»). Там селяніна залічылі ў кулакі і саслалі з сям'ёй менавіта з-за малатарні — далучыўся, так скажаць, да прагрэсу...

Нельга сказаць, што перадача адірвае нам новага П. Труса ці па-новаму асэнсоўвае яго час. Пра тагачасную лямку вясковага жыцця гаворыцца як пра незабывнасць, а сам паэт прадстае песняром «роднага кута». Нас не зацікавіць біяграфічнымі звесткамі, не паназваюць з экранна кнігі і фотаздымкаў. Тое, што звычайна завецца відэарадам, мае на мэце данесці да нас нягучны, але чысты голас паэта-лірыка. Вершы гучаць часцей за кадрам, а засяроджаная, нетаропкая намера разам з намі ўглядаецца ў каменчыкі на дне рачной плыні і ў россып лугавых зёлак, прыкмятае чараду гусей на вясновай вуліцы, прыязнага да воза сабаку, блізна, якая развешана ля хаты, і многа-многа іншых — звычайных і такіх мілых вочу драбніц. І ўжо не толькі паэт вяртаецца ў сваё дзіцтва, што прайшло ў смутні і ў радасці, але і мы самі.

«ПОЛЫМЯ» Ў СТУДЭНТАЎ

Адбылася сустрэча супрацоўнікаў рэдакцыі і аўтарскага актыву часопіса «Полымя» са студэнтамі і выкладчыкамі філалагічнага факультэта Мінскага педагогічнага інстытута імя М. Горкага. З уступным словам да прысутных звярнуўся доктар філалагічных навук, прафесар А. Семяновіч. «Вучыцца гаварыць з моладдзю», — так можна вызначыць тэму выступлення галоўнага рэдактара «Полымя» С. Законнікава. Пра публікацыі, якія рыхтуе «Полымя» ў рубрыцы «Старонкі нашай гісторыі», гаварыў А. Письмянкоў. Д. Бугаёў закрануў пытанні, звязаныя з перспектывамі развіцця сучаснай беларускай крытыкі.

У сустрэчы прынялі таксама ўдзел пісьменнікі, супрацоўнікі «Полымя» К. Цвірка, А. Сілян-

коў, В. Супрунчук, В. Шырко, якія адказалі на пытанні прысутных.

Выкладчыкі кафедры беларускай літаратуры А. Рагуля і М. Мішчанчук у сваіх выступленнях гаварылі пра больш шырокае і грунтоўнае асветленне на старонках часопіса пытанняў, звязаных з развіццём крытычнай і філасофскай думкі на Беларусі, з літаратурным працэсам 20—30 гадоў.

Ю. ГАРБІНСКІ, аспірант кафедры беларускай літаратуры МПІ імя М. Горкага.

ПА ТРАДЫЦЫ Ў ВІЦЕБСКУ...

Канцэрты традыцыйных Дзён джазавай музыкі прайшлі ў Віцебску. Як ніколі раней, на сцэне гарадскога Дома культуры выступіла шмат зорак савецкага джазу — І. Брыль, Д. Крэмер, А. Фішар, Л. Пташка. Дэбютаваў на фестывалі Віцебскі біг-бэнд пад кіраўніцтвам А. Яскіна. У яго складзе ў асноўным маладыя музыканты, але аркестр, які выканаў творы джазавай класікі, зрабіў добрае ўражанне. Цікавасць віцбчан

да джазу прыкметна павясілася, пра што сведчыла значная колькасць слухачоў на канцэртах.

Усяго ў пяці канцэртах удзельнічалі музыканты з Масквы, Ленінграда, Рыгі, Уфы, Казані. Мінск быў прадстаўлены квінтэтам І. Сафонава і маладымі пілістам А. Пыталевым. Сюрпрызам для прысутных стала вялікая выстаўка плакатаў з партрэтамі зорак савецкага джазу амерыканскага мастака Анкі Рамзеса з асабістай калекцыі Ю. Кірылаўскага з Лучка.

Збор ад канцэртаў фестывалю быў пералічаны ў фонд пацярпелых ад землетрасення ў Арменіі.

П. ЗМІТРОВІЧ.

У ЦЭНТРЫ ЎВАГІ— УМОВЫ ПРАЦЫ І БЫТУ

Адбылося сумеснае пасяджэнне сакратарыята Саюза пісьменнікаў БССР, партыйнага бюро, мясцовага праўлення Беларускага аддзялення Літаратурнага фонду ССРСР, рэвізійнай і жыллёвай камісіі. На ім абмяркоўвалася пытанне «Умовы працы і быту беларускіх пісьменнікаў». Шляхі іх палепшэння. Вёў пасяджэнне Максім Танк.

Удзельнікі яго заслухалі справаздачу дырэктара Беларускага аддзялення Літфонду ССРСР В. Вільгоўскага. Ён расказаў аб захадах па палепшэнні жыллёвых умоў пісьменнікаў і супрацоўнікаў устаноў і арганізацый сістэмы СП (з 1981 па 1988 год палепшылі жыллёвыя ўмовы 126 сем'яў), а таксама, што апошнім часам павялічаны выдаткі на творчыя камандзіроўкі, на

матэрыяльную дапамогу маладым літаратарам, што пісьменнікі пачалі атрымліваць творчыя стыпендыі, што на 1990 год плануецца пачаць рэканструкцыі пісьменніцкай паліклінікі, спыніўся на іншых пытаннях, якія тычацца палепшэння умоў працы і быту пісьменнікаў.

У абмеркаванні прынялі ўдзел В. Рагойша, Л. Прошка, А. Емяльянш, галоўны ўрач паліклінікі Літфонду М. Ладуценка, В. Коўтун, Я. Лецка, В. Адамчык, намеснік дырэктара Беларускага аддзялення Літфонду ССРСР В. Гаршыноў, П. Малаль, К. Шэрман, Я. Брыль, А. Гардзіцкі, А. Жалызюўскі, А. Масарэнка, А. Жук, Т. Бондар, а таксама Н. Гілевіч.

НАШ КАР.

Сённяшняя вёска зноў-такі дзіўным чынам перагукваецца з той, даўняй, і не скажаш, каб надта яны адрозніваліся. І не патрэбны нікому стары плуг на водмелі, і рэштні паламанай лодкі на сухы мый ўспрымаем як сімвалы, як знакі — калі не бяды, дык вялікага запустцення, да якога ў рэшце рэшт давяла многія гаспадаркі шматгадовая «ломка».

Перад намі, такім чынам, усе прыкметы літаратурнага тэатра. Звыш дзесяці гадоў працуючы ў гэтым жанры, рэжысёр Людміла Тарасова выпрацавала свой стыль, свой творчы пошчырк. Для кожнага літаратурнага матэрыялу — проза гэта ці вершы — яна знаходзіць сваю вобразную сістэму. Скізным матывам у перадачы пра творчасць П. Труса праходзіць абрыс анна. Праз гэта невялікае затуманенае акно вядучы (артыст У. Караткевіч) зазірае не проста ў вясковую хату — у наша мінулае. З другога боку шыбы — мілы дзіцячы тварык. Можна, гэта сама будучыня? Можна, за адным з такіх акон вырастае новы паэт?

На жаль, не ўсе метафары рэжысёра працываюцца. Што азначаюць, прынамсі, патоні дажджы, якія праз анно ліюцца на пісьмовы стол? У гэтым ёсць пэўная штучнасць, надуманасць.

У чым галоўны сакрэт эмацыянальнага ўздзеяння перадачы? На экране прысутнічае тое, чаго няма ні ў сцэнарыі, ні нават у вершах (артыст А. Падабед чытае іх са звычайнай задуманасцю, якая стала штэмпам беларускага эфіру). На экране — глыбіня і праўда па-чуцця, свет чалавечай душы,

якая вяртаецца да сваіх вытокаў. Здраецца, самакаштоўнасць відэарада паэтычнае слова робіць неабавязковым. Не ў вершы ўслужваецца рэжысёр, а ў слёбе, у сваё адчуванне, сваё разуменне свету.

Што паэзія не проста перанесці на экран — ясна ўсім. Самы просты і ходкі прыём — пасадыць перад камерай самога паэта і хай чытае — што хоча і як умее. Лявіла намера ўтаропіцца ў яго і нават зрушыцца не жадае — як быццам аператар адшоўся пакурыць. Куды больш магчымасцей у літаратурнага тэатра. Вось дзе прастор для пошуку, для фантазіі!

Маюць здабыткі ў гэтым жанры рэжысёры літаратурнай рэдакцыі У. Трацінкоў, Н. Арцімовіч, Г. Краўчанка, Н. Гаркунова. Цікавыя задумы былі, помніцца, у Л. Нямычнавай. Іншая справа, што далёка не заўсёды добрыя задумы ўвабляюцца ў жыццё. Творчы рост маладых тэлевізійных рэжысёраў (які, дарэчы, і тэатральных) марудны і цяжкі.

Людміла Тарасова, якая звязала свой лёс з дзіцячай рэдакцыяй тэлебачання, прыкметна хінецца да перадач «дарослых», да літаратуры. Паустоўскі і Грын, Брыль і Панчанка, Шамякін і Стральцоў... Творы гэтых і многіх іншых аўтараў набылі з яе дапамогай экраннае жыццё. Перадачы «Жыццё, і муза, і любоў...» сама яна не лічыць сваім дасягненнем. Магчыма, так яно і ёсць. Тым не менш — зроблены яшчэ адзін крок, пераадолена лямчэ адна прыступка — на шляху да ўдасканалення, да высокага мастацтва.

Г. КАРЖАНЕУСКАЯ.

Беларуская маці

НАВЕЛА

Было ў бабулі Матруны трое сыноў.

Старэйшы, Іван, пятнаццацігадовым, пайшоў у партызаны. Найлоўны іх атрад налятаў на нямецкія склады, пасты, чыгуначныя пуці... І знікаў, як прывід. Немцы мясцовых паліцаў, як наждаком, драілі, пагражалі ў распыл пусціць, калі партызанскую вольніцу не накрывуць. І надта ж радаваліся паліцаі, калі высачылі, схпілі сонных, заначавушых у пуні, трох з атрада — Матрунінага сына Івана, Кузьму і яшчэ аднаго, па прозвішчы Паклёўка...

— А ўжо ж сыночак быў! Усё мне зробіць, нават карову падоіць... Быў бы ён, гора б цяпер не ведала. Ён мне на старасці часта з лучынай у кулачку сніцца. На вярчоркі перад вайной збіраліся маладыя. Са сваёю лучынаю. Як пачне з палена лучыну шчапаць, я яму: «На сяло, сыночкі!» А ён: «Пайшоў я, мама...»

Паліцаі злоўленым партызанам скруцілі рукі, кожнаму да нагі па вярчоркі прывязалі, каб яшчэ больш унізіць, і пагналі так на рынак. Здекаваліся, маўляў, кульгавых пеўняў на вярчоркі вядуць... Тузалі за вярчоркі, звальвалі з ног у пыл: «Смейся, народ! Вылавілі бандытаў!»

Толькі народ на рынку не смяяўся, расступаўся, апуская долу вочы. Паліцай качан капусты з прылаўка падкінуў і на лятю яго распалавіў. Шмякнуліся качанныя паўшар'і ў рыначную грязь, войкнула гандлярка, заціскаючы даланёў рот, а паліцаі завершчэў: «Галовы парасквашваем, хто супраць нас!» Але на рынку Івана, Кузьму і Паклёўку яшчэ не мучылі, — толькі вусна зняслаўлялі.

— Хоць бы сыночак мой на вайне загінуў, калі на раду напісана... А звары-мучыцелі... Не магу гаварыць...

Паліцаі пакуражыліся, а паліца допыт учынілі.

«Дзе атрад? Колькі вінтовак?» Маўчалі героі-пакутнікі. Шалелі каты, — якую ласку будуць мець ад немцаў, калі бязмоўныя палоннікі іхнія? Узмоклі паліцаі, пена на губах, як у жарабкоў, а нічога не выбіць. І ад шаленства, ад бяссілля, ад няведання свайго ўласнага лёсу ўспаролі Івану і ягоным таварышам жываці, патронаў усярэдзіну наклалі, конскіх яблык аў накідалі, зарэўлі, людзей палыхаючы: «Глядзіце, якія партызаны!»

І падпалілі трупы, а патроны ў іх вантрабах узрывацца пачалі.

— Спачатку не ведала я пра нечуванна пакуты сыночка майго. Мая стрыечная сястра бачыла і сказала адно мне, што сыночку вока выкалалі... А пасля ўжо ўведала, што спалілі іх. Пастухі яловымі лапкмі абгарэлыя целы прыкрылі, і я, сама не свая, дзён праз дзесяць сабрала чорныя костачкі ў мяшчак і ў бацькаву магілу пахавала. А пра тое не ведаю, чые костачкі — ці то Вані майго, ці то Кузьмы, ці то Паклёўкі...

Пальцы ў бабулі Матруны не як ува ўсіх людзей. Нагад-

ваюць яны карані, — вузлаватыя, акальцаваныя мазолістымі нарасцямі, быццам скрозь зямлю прарасталі, а пасля да даланы прыстылі. Як яна імі кубак, лыжку трымае, — дзіўна!

— Ад даення пальцы паскручвала. Ад даення. Я, лічы, усё жыццё даіла. Вымя апрастаць — сіла патрэбна. Ціскаеш, ціскаеш, цягнеш, размінаеш... Я без малачка жыць не змагу. Звыклася. Цяпер ужо на пенсіі, на трыццаці васьмі рублях жыю, а кароўку трымаю, не магу без кароўкі... З сенам цяжка. Старшыню прашу сена даць, кажы, карміць няма чым. А ён: «Іш ты! За так! Сена табе! Ты з поля бяры бурак, лён... Будзе тады і сена!» А дзе ўжо мне бурак браць ды лён? Восемдзсят гадкоў ужо. Было б здароўе — рабіла б і ў калгасе. А няма яго... Каб сыноч жыў! Ваня... Меншы ды сярэдні жывыя. Меншы — на шахце, далёка, не ў нашай нацыі... Жонка ягоная надта ж чужых мужыкоў любіць. Старэйшая дачка ў яго — гатовая. Ды яшчэ хлапец і дзеўка. Я яму казала: «Едзь дамоў! Будзеш жыць і песні пець...» Куды там! Не адлепіцца ад сваёй шалахавосткі. А ў мяне за меншага сэрца бальціць. Я яго ў год вайны знайшла...

— Як — «знайшла»?

— Значыць, нарадзіла... А сярэдні — у Мінску, юрист. Ён заняты вельмі. На хвіліну прыскочыць калі, а каб пажыць — заняты. Я яму: «Ты б, сыноч, з надбаўкай па пенсіі памог». Ён мне: «Ты сама, сама! Хоць галаву адсячы, — не магу часта прыезджаць!» Я яму масле саб'ю, смятанкі набіраю... З'ездзіла я тут сама ў райвыканком. Ужо не за пенсію прашу. Хату паправіць трэба. Як мэрзоз, з-пад падлогі холадам цягне. Прынялі мяне там уважна, паспачувалі, паабіцалі старшыню паўшчуваць. А прыйшла да старшыні, дык ён на мяне зірнуў, дакумент мой на стол шпурлянуў: «Бяры з поля бурак ды лён! Тады і хату падрамантуем». Я яму: «Была б дужая...» Ён адно чаўпе: «Бяры, бяры...» Хутэй бы бог смерць даў!

Развітаўся я з бабуляй Матрунай. Падслепавата жмурачыся, у валёначках, ссохлая, праводзіла яна ад парога. Прашамкіла бяззубым ротам:

— Майго сярэдняга, юриста, калі ў Мінску напаткаеце, скажыце, што я маселка збіла...

Кранулася машына па слізкай гліністай дарозе, бліскучай ад дажджу, срабрыстай нават.

А пасля быў Мінск, пустыя і бадзёрыя гаворкі, ажыўленыя застоллі з бясконцымі пажаданнямі і падвядзеннем радасных вынікаў. І блякла ў памяці бабуля Матруна, забывалася. І нікога мы не папракнулі, як меркавалі напачатку: ні старшыні калгаса, ля канторы якога праскочылі, спяшаючыся кудысьці і часосці, ні сярэдняга сына, чый нумар тэлефона недзе згубіўся... Саміх сябе таксама не папракнулі. А за што? А ні за што.

І не пабаяліся, што, калі нам раптам стане кепска, нехта сябе таксама ні ў чым не папракне.

Пераклад з рускай.

22 ЧЭРВЕНЯ 1941 г. ранічкою я ішоў у Левінскую бібліятэку. Назаўтра ў нас меўся быць першы экзамен — па гісторыі СССР.

Праходзячы міма суседняга з бібліятэкай будынка, дзе ў той час на вул. Чырвонаармейскай размяшчаўся ЦК КП(б)Б, я міжволі звярнуў увагу на паставы у міліцэйскай форме, што стаялі каля вуглоў будынка і ля ўвахода ў яго. Хто за павольваў тут хаду і цікаўна ўзіраўся ў дзяжурных, тых ветлівенька прасілі не затрымлівацца і праходзіць.

Такога раней не бывала, ды я не надаў убачанаму асаблівага значэння. Сеўшы ў чытальнай зале бібліятэкі за свой

чатыры дні ў горад уступіць немцы?..

Яшчэ некалькі налётаў на Мінск было зроблена ў той дзень. Бамбавозы скідвалі свой страшны груз на цэнтр горада, на важныя аб'екты, на жылыя кварталы, і шматлікія пажары бушавалі то тут, то там. На наступны дзень налёты былі больш масіраваныя і больш працяглыя. Горад палаў у моры агню, гмахі шматлікіх камяніц ляжалі ў руінах.

У ноч з 24-га на 25-е чэрвеня група студэнтаў і выкладчыкаў універсітэта сабралася ў падвале хімічнага корпуса. Хаваліся ад бамбёжкі і думалі пераначаваць тут.

Сну, можна сказаць, і не было. Ці ж заснеш, калі творыць

прывалы і начлежкі, дзе давадзецца, дзень за днём мы кляпалі далей і далей. Група наша пакрысе меншала — сёйтой падаваўся ў бок родных мясцін.

А іспі з кожным днём рабілася ўсё цяжэй. Над Магілёўскай шашой, гэтай магістраллю, па якой у тыя пякельныя дні і ночы, ратуючыся ад фашысцкай навалы, няспынна імкнулі на ўсход людзі, фурманкі, машыны, — над гэтай шашой усё часцей і часцей сталі баражыраваць нямецкія самалёты. Знішчальнікі бязлітасна секлі з кулямётаў, бамбавозы бамбілі. Здаралася, выкідвалі паветраныя дэсанты, сустрача з якімі нічога добрага не абяцала... Нарэшце самалёты ўзялі

Старонкі ўспамінаў

Іван КУДРАУЦАУ

З ПАМ'ЯЦІ ЗДАБЫТАЕ

звыклы стол, паглыбіўся ў матэрыялы да заўтрашняга экзамена.

Нешта пад дванаццаць гадзін па зале прайшла чутка, што чакаецца перадача па радыё вельмі важнага ўрадавага паведамлення...

І вось ажыў рэпрадуктар у адным з куткоў чытальні, прагучалі дванаццаць удараў Крамлёўскіх курантаў. Дыктар аб'явіў аб выступленні Народнага камісара замежных спраў СССР В. М. Молатава.

Вайна...

Той яе першы дзень урэзаўся ў памяць і неверагоднай узрушанасцю, тлумам, што панавалі ў горадзе ўсуды, ва ўсім, і жаданнем спазнаць, разабрацца ў тым, што дзесяцца навокал...

Экзамен па гісторыі СССР 23 чэрвеня ўсё-такі адбыўся. Мы, некалькі студэнтаў, сядзелі кожны за асобным столікам, рыхтаваліся адказваць на пытанні, што значыліся ў выцягнутых білетах. Экзаменатар Канстанцін Іванавіч Шабуня, загадчык кабінета гісторыі СССР, будучы прафесар, член-карэспандэнт АН БССР (цяпер ужо нябожчык), тупаў па аўдыторыі, слухаў чарговага студэнта — то ўважліва, засяроджана, то, здавалася, нека адчужана, няўцямяна. Падыходзіў да акна і ўзіраўся ў бок вакзала (адсюль, з трэцяга паверху білагічнага корпуса універсітэта, ён быў, як на далоні).

Надышла мая чарга, і я даволі бадзёра пачаў адказваць на пытанні, пастаўленыя ў білетце, — матэрыял мне быў добра знаёмы. Калі завяршыў гаворку па трэцяму пытанню, у аўдыторыю з расчыненага акна нечакана ўварваўся незразумелы гуд. З кожнай хвілінай ён усё мацней і мацней і хутка быў заглушаны блізкімі разложыстымі выбухамі...

Мы ўсе кінуліся да акна і ўбачылі вакзал у стаўбунах дыму, пылу, агню. Знямелыя, узірліся ў тое шаленства смерці, што тварылася так блізка ад нас, на нашых вачах...

Гэта быў першы налёт на Мінск, першая яго бамбёжка.

Мы неўзабаве пакінулі аўдыторыю і падаліся, хто куды. Вядома, ніхто з нас не ведаў, ці адбудзецца згодна раскладу чарговы экзамен. А хто ўвогуле мог уявіць сабе, што праз

ца такое, калі нервы напружаны да вышэйшай мяжы, калі ў кожнага з прысутных — знаёмых і незнаёмых — столькі ўражанняў ад перажытага сёння, учора, пазачора, і тыя ўражання з кожнага рваліся вонкі, ператвараліся ў расказы, якія гучалі ва ўсіх кутках таго нашага прыстанішча-сховішча...

Недзе каля поўначы адбыўся налёт — начны, які звычайна страшнейшы за дзённы.

Пад раніцу ў групе выпела задума-рашэнне — пакінуць горад і падацца на ўсход. Сярод нас быў рэктар універсітэта Парфен Пятровіч Савіцкі, ён санкцыянараваў гэтую задуму і ўзначаліў паход.

Як добра развіднела, выйшлі. Выкіраваўшыся на Магілёўскую шашу, узялі курс на Магілёў.

Запомніўся першы прывал, калі мы, пратопаўшы кіламетраў з пятнаццаць, спыніліся крыху адпачыць. Мясціна, якую мы абралі, уяўляла сабой высакаваты ўзгорак, з даволі густым нубком лесу. Тут, у засені дрэў, мы, трохі стомленыя, і прыхаваліся ад сонца, якое было ўжо досыць высока і добра-такі смаліла. Адсюль адзіраліся шырокія прасягці. Перш за ўсё кідаўся ў вочы недалёкі Мінск. То ў адным, то ў другім месцы ён цягнуў у бязвольнае неба чорныя бухматыя клубы дыму, часам перавітыя вогненнымі стужкамі. Над кварталамі некаторых раёнаў у нярушным паветры звісалі шэрапопельныя хмары не то пылу, не то дыму, — там, мабыць, нядаўна адбушавалі пажары, і куродым ад іх, як і ўзнятыя выбухамі пылавыя аблокі, яшчэ не аселі на зямлю і не развеяліся. Добра былі відаць у многіх месцах груды размаітых руін сярод шматпавярховых будынін, пачарнелыя каробкі згарэлых датла мураванак...

Калі наша група ўжо збіралася рушыць далей, я падышоў да К. І. Шабуні, які аказаўся з намі, і жартам папрасіў:

— Канстанцін Іванавіч, можа, паставілі б мне адзнаку за экзамен — ва учарашнім жа тлуме мы пра яе забылі... — і працягнуў студэнцкую заліковую кніжку.

Горка ўсміхнуўшыся, ён узяў кніжку, накрэсліў «выдатна», распісаўся і вывёў страшную дату другога дня вайны...

Здабываючы па дарозе, дзе ўдасца, сякі-такі харч, робячы

дарогу пад такі кантроль, што рух па ёй у светлы дзённы час амаль спыніўся. Мы пераклачыліся на начную хаду: удзень для адпачынку забараліся ў якое-небудзь гумно ў прыдарожнай вёсцы або спыніліся проста ў недалёкім ляску, а ўсю ноч ішлі.

Праз восем сутак наша значна парадзелая група дабрала да Магілёва.

Было гэта 3 ліпеня. Фронт, пагрозна прасоўваючыся на ўсход, падступаў і да гэтых месцаў.

Недзе пад вечар мне ўдалося ўбіцца ў эшалон з фабрычным абсталяваннем, што эвакуіраваўся ў бок Масквы, і я пашыбаваў з ім у сваю невадомасць.

Некалькі доўгіх дзён і начэй, незнаёмыя станцыі, мясціны, пра якія толькі чуў, і вось канцавы пункт нашага маршруту — станица Мардовіі Саранск.

Уладкаваўшыся на працу ў сельскую школу, я паўгода настаўнічаў. У канцы лютага 1942 года быў выкліканы ў ваенкамат і прызваны ў армію. Трапіў у школу малодшых камандзіраў, якая размяшчалася пад горадам Арзамасам, што ў Горкаўскай вобласці.

Месяцы праз два заняткі ў школе скончыліся. Я выйшаў з яе сяржантам, камандзірам мінамётнага разліку. Мог быць таксама ручным кулямётчыкам, аўтаматчыкам.

Нас прывезлі ў г. Горкі. Там фарміравалася 192-я асобная танкавая брыгада, з якой мне і накіравана было прайсці ўсю вайну.

...Эшалоны нашай брыгады шыбавалі курсам на Маскву, спыняючыся толькі на буйных станцыях. «Зялёнай вуліцай» шыбавалі, — мабыць, была на тое патрэба. Пасля Масквы, калі ўзялі кірунак на Калугу, зраўнулі, што едзем на Заходні фронт. Выгрузіўшыся ў Сухінічах, далей падаліся сваім ходам — на танках і аўтамашынах.

Неўзабаве пасля з'яўлення ў вызначаны пункт брыгада была ўведзена ў бой.

Тое 5 мая 1942 г., тое баявое хрышчэнне нашы танкісты, якія прынялі яго і якім пашчасціла застацца жывымі, ніколі не забудуць. На фронце ўсялякае здаралася, але каб васьм так ды ў першым жа баі...

У той час на нашым участку фронту сяды-тады адбываліся баі мясцовага значэння — на паляшчынне пазіцыі, на выхад да зручных рубяжоў. Падобная задача была пастаўлена 5 мая дзюм танкавым брыгадам — нашай і суседняй.

Наша брыгада мела англійскія танкі — «Матільда» і «Валентайн». Гэта былі машыны са сваёй адметнай канфігурацыяй, рухавяў, увінняў. Недахопам іх — і сур'ёзным — з'яўлялася тое, што працавалі яны на бензіне. Дастаткова было іскаркі, як адбывалася загаранне, якое амаль заўжды завяршалася выбухам і гібелью танка і аэкіпажа.

Брыгада суседзяў была ўзброена нашымі «трыццацчацвёркамі» — слаўнымі машынамі, якія прайшлі ўсю вайну і надзвычай шмат зрабілі для разгрому гітлераўцаў.

У час бою здарылася так, што нашы танкісты прарвалі пярэдні край немцаў, на некалькі кіламетраў прасунуліся і павялі бой у глыбіні абарончага рубяжа. У суседзях жа выйшла замінка, ім не ўдалася знамаць супраціўлення праціўніка. Тузаючыся то туды, то сюды (мясцовасць была пералескавая), яны ўзбіліся на паласу наступлення нашай брыгады. Заўважыўшы сілуэты незнамых ім танкаў («Матільдаў» і «Валентайнаў») і прыняўшы за варажыя, давай малаціць іх. Набліжаючыся ледзь не ўсутыч, часцей за ўсё збоку і ззаду, гахалі і гахалі. Адзін за адным запалалі танкавыя кастры...

Праз пару гадзін у нашай брыгадзе з 48 танкаў у страі засталіся два.

Брыгада была знята з пярэдняга краю і адведзена на дафарміраванне. Атрымаўшы танкі — на гэты раз родныя «трыццацчацвёркі», зноў накіраваліся на фронт, цяпер ужо Варонежскі. Тым летам 1942-га, як вядома, гітлераўская армія рвалася да Сталінграда і на Каўказ, і Варонежскі фронт быў у няспынай баявой дзейнасці. Не выходзіла з баёў і наша танкавая брыгада. Стрымліваючы шалёны націск немцаў, трымалі абарону на Доне.

Наступленне разам з іншымі часцямі на Белград, вызваленне яго, паход на Харкаў, адвод знясіленай брыгады для папаўнення, абарона на ўсходзе Белграда — у Кашары...

За кожным з гэтых сціслых паведамленняў — дні і ночы бязлітасных франтавых будняў, якія вызначалі і вырашалі хаду падзей на вайне і, вядома ж, вызначалі і вырашалі лёс яе ўдзельнікаў.

Той лёс салдацкі на вайне ўвогуле быў абсалютна непрадбачаны і непрадказальны. Згадваючы, як гінулі на фронце таварышы і аднапалчане, раздумваючы над асобнымі выпадкамі, можна часам упасці ў містыку: як куля, асколак міны, бомбы, снарада выхоплівае сярод некалькіх іменна гэтага воіна, а не таго? Чаму той, хто асабліва баяўся смерці і ўсяляк асцерагаўся ў баях, у час артыялетай і бамбёжак, — найчасцей і гінуў?

Зразумела, вельмі актыўна дзейнічаў на фронце яго вялікасць Выпадак. Мабыць, ніхто не злічыць, колькі салдацкіх жыццяў ён загубіў і колькі ўратаваў...

Былі і ў мяне з ім сустрэчы. Вось адна з іх.

Са штаба батальёна ў нашу мінамётную роту з'явіўся пасьпешны перадачы загал — накіраваць мяне на камандны пункт батальёна: паводле звестак разведкі, на яго меўся быць напад немцаў, якія прарвалі дзесьці праз наш пярэдні край і шастаюць у раёне дыслакацыі брыгады. Вышэй я заўважаю, што ў школе малодшых камандзіраў, акрамя мінамётнай, атрымаў і спецыяльнасць ручнога кулямётчыка. Вось мне і загадана было з'явіцца на КП батальёна, з англійскім кулямётам «Брэм» і быць гатовым да адбіцця магчымага нападу.

Ідучы на камандны пункт, я камандзір мінамётнага разліку, на час маёй адлучкі камандзірам пакінуў наводчыка Леаніда Сінёва. Ён са сваёй акупчыка перабраўся ў мой.

...Мінала гадзіна за гадзінай, дзень пачаў хіліцца на вечар, а нічога асаблівага ў батальёне і роце не адбылося, калі не лічыць даволі інтэнсіўнага артылерыйска-мінамётнага абстрэлу тэрыторыі, дзе размяшчалася наша часць.

Вярнуўшыся ў роту, я скалачуся ад жахлівай весткі — загінуў Сінёў... Буйнакаліберная міна ўцэліла ў акупчыка, у які ён перасёў са сваёй. Акупчык заваліла так, што ён амаль зраўняўся з зямлёй. Сям-там з яе прабіваўся дымкі. Згадаў: там, у акупчыку, я выштукаваў нішу, у якой захоўваў чатыры бутэлькі з гаручай сумессю: у тое лета яны былі нашай добрарай зброяй у барацьбе з нямецкімі танкамі. Разбітыя мінай, бутэлькі загарэліся і падпалілі часовага гаспадара акупчыка... Гэта гарэў Лёня, якога той усемагутны Выпадак пасяліў на згубу сюды, а мяне ўратаваў, паслаўшы на КП батальёна...

...Адышоўшы ранняй вясной 1943-га з пад Белграда, наша брыгада некалькі месяцаў ваявала на Куршчыне. Ёй выпала з 5-га да 24-га ліпеня ўдзельнічаць у слаўтай і грознай Курскай бітве — і на самым яе пачатку, калі ў шырокіх стэпах гэтага краю ўсчаліся танкавыя пабоішчы з удзелам многіх соцень браніраваных волатаў, і калі нашы войскі, вытрымаўшы надзвычайнай сілы шквал варажых атак, перайшлі ў контрнаступленне.

...Мне згадваецца поле бою, на якім толькі што адгрымеў вогненны смерч. Здратаваная гусеніцамі зямля, з глыбокімі ранами-варонкамі, нанесенымі цяжкай артылерыяй і бамбаванамі. Куды ні зірнеш — разбітая, знявечаная, згарэлая тэхніка, якая некалькі гадзін назад была баявой і сама селя смерць: танкі, браневікі, гарматы, самаходкі... Вунь, крыху воддаль, тырчыць з зямлі чарнакрыжны хвост знішчальніка, што ўрэзаўся ў пульхную курскую ніву... А вось відовішча, якое дзавялося ўбачыць упершыню: два ўздыбленыя танкі, наш і нямецкі. Сутыкнуўшыся лбамі, яны, як тыя стаеннікі, узвіліся ў паветра і застылі ў мёртвай схватцы. Вядома ж, абодва згарэлі. Густа пафарбаваныя чорным куродымам, яны стаялі — нібы нядаўна адліты помнік-манумент. Непадалёку ад яго ляжаў вялікі, у рост чалавека, асмалак — тое, што засталася ад танкіста, невядома якога — нямецкага ці нашага: пасля сутычкі машын яму, ахопленаму агнём, мабыць, удалося выскачыць, крыху адбегчыся і ператварыцца ў вось гэты асмалак...

Так, у час Курскай бітвы, калі на лавіну нямецкіх танкаў выходзіла лавіна савецкіх, здараліся танкавыя тараны — самаахвярнасць нашых воінаў не ведала мяжы. Таму і сарвана была гэта старанна падрыхтаваная бітва, на якую Гітлер ускладаў столькі надзей. Не ўратавалі яго ад разгрому ні маса сцягнутых з іншых франтоў войск, ні звышмагутныя навінкі — танкі «Тыгр», самаходкі «Фердынанд».

Выведзеная пасля баёў на Курскай дузе на чарговае дафарміраванне, наша брыгада пэўны час дыслацавалася пад Тулай. Папоўніўшы асабовы склад, атрымаўшы патрэбную колькасць танкаў, накіравалася на фронт. Праз Калугу, Вязьму, Смаленск прыбыла на месца выгрузкі — станцыю Рудню. Адтуль нашы танкі і аўтамашыны ўзялі курс на Віцебск, на 1-ы Прыбалтыйскі фронт, які праходзіў тады непадалёку ад гэтага горада. Там, вядучы баі

мясцовага значэння, і праваява-ла брыгада пазноў вясень 43-га года, зіму і вясну 1944-га.

Раніцою 23 чэрвеня наш 1-ы Прыбалтыйскі фронт разам з 3-ім і 2-ім Беларускамі рушылі ў наступленне — пачалася слаўная стратэгічная аперацыя «Баграціён», у выніку якой была вызвалена ўся Беларусь, вялікая тэрыторыя Прыбалтыкі, частка Польшчы, нашы войскі дасягнулі граніц Нямеччыны.

...Мы ступалі па ёй, роднай беларускай зямлі, знявечанай фашысцкімі прыблудамі за тры гады гаспадарання тут. Спаленыя, знішчаныя дашчэнту вёскі і пасёлкі... Многія-многія кіламетры пройдзены пасля прарыву варажых рубяжоў — і ніводнага жывога чалавечага жылла... Толькі потым сталі трапляцца яны, сталі сустракацца і першыя жыхары ў гэтым спустошаным краі...

Тыя сустрэчы абяздоленых людзей са сваімі вызваліцелямі і сёння стаяць перад вачыма. Ці ж забудзецца дзеўчанятка гадоў пятнаццаці, якое, вышмыгнуўшы аднекуль у бязлюдным, здавалася, хутары, падбегла да мяне і, кінуўшыся на шыю, нешта гораха-гораха шаптала на вуха, з чаго я, акрамя слоў «дарагі», «дзядзечка», так нічога і не разабраў...

За ўдзел у вызваленні Віцебска наша 192-я танкавая брыгада была ўдастоена звання гвардзейскай, узнагароджана ордэнам Суворова і стала называцца — 39-я гвардзейская ордэна Суворова Віцебская танкавая брыгада.

Гвардзейцаў 39-й пасля вызвалення Віцебска чакалі новыя баі, і з тых баёў брыгада не выходзіла няспынна. Яе пераможны шлях пралёг па шматлікіх вёсках, пасёлках, гарадах, сярод іх такія, як Бешанковічы, Чашнікі, Лепель, Глыбокае, Паставы. Потым баявая дзеянні перакінуліся на зямлю Латвіі, і брыгада ў раёне порта Ліепая выйшла да Балтыйскага мора.

З выходам нашых часцей да Балтыкі была адрэзана вялікая (трохсоттысячная) групоўка нямецка-фашысцкіх войск — так званая Курляндская. Баі на знішчэнне гэтай групоўкі наша брыгада разам з іншымі часцямі вяла да самага канца вайны — ужо ў складзе 2-га Прыбалтыйскага, а потым Ленінградскага франтоў. Баі ўпартыя, зацятныя. Прарвацца акружаным не было куды — у той час фронт ужо бушаваў у далёкай адсюль Германіі. А капітуляваць баяліся: і катэгарычны загад фюрэра забараняў, і фанатыкі-прапагандысты пужалі расплатай за ўсё, што натварылі на савецкай зямлі. Нават калі здаўся Берлін, у нас яшчэ гримелі баі. Яшчэ 8 мая вечарам мы збіраліся ўступіць у чарговы бой — танкі і машыны выстраіліся на шашы даўжэнай калонай у чаканні баявога загаду. Сюды падвезлі вячэру, мы падсілкаваліся, і кожны на сваім месцы сядзім і ўсё чакаем...

Але ж нешта празмеру доўга няма таго загаду. Чаму?..

Ды вось недзе нарадзілася і папаўзла-панеслася ўсцж па ўсёй калоне, ад машыны да машыны — адно-адзінае слова: «Перамога!..»

Што пачало тварыцца ў той масе людзей і тэхнікі, пераказу не паддаецца, тое трэба было бачыць і быць яго ўдзельнікам. Амаль імгненна ўсчаліся і скаланулі наваколле гамана, крыкі, страляніна. Смалілі ў неба з вінтоўкаў, аўтаматаў, ручных кулямёткаў, танкі неаднаразова бабахнулі па тым баку пярэдняга краю...

Гэта быў салдацкі салют здабытай у суровых баях, выпактаванай Перамозе...

Наш каляндар

Споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння ўдзельніка Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі, грамадзянскай і Айчыннай войнаў, пісьменніка Мікалая Аляксеева (1898 — 1985). Ён выступаў у друку з 1939 года. Пісаў на рускай мове. Аўтар раманаў «Яков Железнов», «Испытание», «По зову сердца», апавесцей «Вот так-то, Николай!», «Сухарь», дакументальнай апавесці «Осколком оборванной жизни».

Не пакідаў

ён строю...

Мы з вайны вясенняю парою
Зноў вярталіся на свой прычал.
Ну, а ён? Не пакідаў ён строю
Да канца жыцця, наш генерал.

Не царпеў хлусні ён і падману,
Не любіў загадамі «хлыстаць».
На старонках жа свайго

Змог і сам з героем побач
рамана
стаць.

Помню дні:
У светлым майскім часе,
Калі толькі вішні зацвілі,
Афіцэры — ў баявым запасе —
Па знаёмай мы ішлі зямлі.

Першы дожджык кропелькі
рассяюў
Па зялёных маладых лістах.
Генерал наш, бацька Аляксееў
Па сваіх нас веў былых
франтах.

Дрэздэн, Веймар, Лейпцыг нас
віталі
І Берлін у засенях прысад.
Зноў перад рэйхстагам мы
стаялі,
Ды не так, як сорак год
назад...

Мікалай Іванавіч на словы
Быў скупы там, больш за ўсё
маўчаў,
Толькі скажа: «Тут былі з
Чуйковым,
А вось тут нас Жукаў
сустрэкаў...»

Не зламала нас бяды навала,
Толькі пылам падала з плячэй.
Ад усмешкі, песні генерала
Нам, байцам, заўжды было
лягчэй.

Сам з маленства быў заўжды
ў паходзе
Петраградзец, хлопец малады.
Са старога ў новае стагоддзе
Ён ішоў на многія гады.

З Беларуссю слаўнай лёс
байцоўскі
Паяднуў ён з маладых гадоў.
Разам з генералам
Чарняхоўскім
Ад Дняпра да Балтыкі ішоў.

Усяго сябе, усю адвагу
Да канца Радзіме аддаваў,
З рук не ўтраціў баявога
сцягу,—
Толькі ўнукам, дзецям
перадаў.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

Часопісы ў снежні «ПОЛЬМІЯ» «БЕЛАРУСЬ»

«У нас у гасцяў часопіс «Вітчизна» — пераважная большасць матэрыялаў нумара дзавалюць перагарнуць асобныя старонкі ўкраінскай літаратуры. Паззія прадстаўлена творами Б. Алейніка, І. Драча, Д. Паўлючкі, П. Кастанка, Р. Лубніўскага, П. Скуця, Д. Чарадніцкага, П. Маха, У. Сасюры, В. Сіманенкі, перакладзенымі Н. Гілевічам, В. Жуковічам, К. Цвіркам, В. Коўтуном, С. Законнікавым, В. Рагойшам.

Змешчаны часопісны варыянт рамана У. Дразда «Спентакль» (пер. Я. Лецін), апавяданні А. Ганчара, Ю. Мушыцкіна, В. Шаўчука (пер. А. Клышні, У. Рагойшы, А. Жука).

Т. Кабржыцкая расказвае пра стаўленне Ц. Гартнага да творчасці М. Хвількоўскага — «Слова пра двух камунараў». Апавяданні М. Хвількоўскага пераклаў У. Рагойша.

У раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства» — артыкулы В. Рагойшы «Вяртанне метэора» (пазія Г. Чупрынін), Н. Лапідуса «Песні розных народаў у пераспевае Максіма Багдановіча», У. Содаля «Крупнінкі» (пра перапіску з З. Верас).

Прапануюцца артыкулы У. Вярнадскага «Украінскае пытанне і расійская грамадскасць», Я. Юхно «Снабніца прававой культуры», А. Сыса «Радзіма Паўлюка Багрыма ў мінуласці», «Лісты Уладзіміра Караткевіча да Рамана Іванчука» (уступнае слова і публікацыя В. Рагойшы).

«МАЛАДОСЦЬ»

У паэтычным раздзеле — творы Т. Зіненкі, Д. Бічэль-Загнетавай, М. Пазнікова, А. Звонака, С. Басуматравай.

Друкуюцца гумарыстычныя апавяданні П. Кавунова, гістарычная драма В. Адамчына «Раніна Грамычына», заканчэнне апавесці В. Гілевіча «Пераверцець» і гістарычных нарысаў М. Ермаловіча «Старажытная Беларусь».

Да 70-годдзя БССР і Кампарты БССР прымеркаваны артыкул В. Салабана і М. Шумейкі «Імем вольнага беларускага народа...».

«Мяне зрабіў Слуцкаў...» — пазірк А. Сыса ў гісторыю слуцкіх палсоў.

Любоўную лірыку У. Караткевіча аналізуе Ар. Русецкі — «Загадкавае, пляшчота, цеплыня».

І. Афанасьёў рэцэнзуе кнігу Д. Бугаёва «Васіль Бынькаў».

«Зямля — любоў мая і боль» — маналог старшыні калгаса імя Леніна Іўеўскага раёна У. Баўма.

Змешчаны публіцыстычныя развагі Л. Шчамялёва «Будучыня вырастае з нашых спраў», У. Дамашэвіча «Мы расцём і мужнем», В. Лапіна «Роднай мовай не валодаю...», пачатак дарожных нататкаў В. Вялескі «Амерыканскія сустрэчы», навелы К. Кірэнкі, чарговая старонка «Анталогія беларускай паэзіі 20-х гадоў», урывак з аўтабіяграфічнай апавесці Н. Гілевіча «Перажыўшы вайну», вершы М. Кусянкова, У. Шаўчука, а таксама грузінскага паэта Б. Харанаулі, перакладзеныя А. Разанавым.

Е. Бондарэва аглядае стужкі беларускіх кінадакументалістаў — «Перамена фокуса», Г. Сачанна разважае пра творчасць маладога графіка К. Шаранговіча — «Магія першай лініі».

Л. Суханова гутарыць з членам урадавай камісіі, створанай для расследаванняў злучыстваў у Курпатах, народным мастаком СССР М. Савіцім — «Горыч ачышчэння».

«Народны календар» — публікацыя А. Лозкі.

«НЕМАН»

У падборцы «Свет убачыць цудоўны і новы» аб'яднаны творы У. Дубоўкі, У. Хадзікі, Я. Пущы, І. Дварчаніна, Т. Кляшторнага, У. Жылкі, перакладзеныя П. Юшалева і Б. Спрыччанам.

Нізка вершаў К. Кірэнкі «Матчына хата» прапануюцца ў перакладзе Б. Спрыччана.

У раздзеле прозы — апавесць К. Каліны «Ціжкая палата» (аўтарызаваны пераклад Ю. Канэ), другая частка «Аповесці для сябе» Б. Мікуліча (пераклад У. Жыжэнкі).

Да 70-годдзя ўтварэння БССР і Кампарты Беларусі — артыкул М. Сташкевіча «Па волі народа».

Пад рубрыкай «Нёман» на Палессі» змешчаны нарыс М. Сердэжова «Пануль гаспадар у ад'ездзе».

Друкуюцца артыкулы Е. Бондарэвай «Рэжысёр у люстэрку фільмаў», С. Паўлюскага «Аб планаце», рэцэнзіі на новыя кнігі.

Агромністы платан на на-
бярэжнай Ялты, напоўнены
птушным шчабтаннем,
заўсёды выклікае ў мяне
вобраз нашай планеты. Мне
захацелася напісаць верш
«Планета птушак» (шкада,
што не напісаў). Тады я не
ведаў яшчэ пра кнігу Сент-
Экзюперы «Планета лю-
дзеў».

Дарэмна В. Прышвіна ста-
раецца дзвесці чытачам,

склянкі, як бы арыентуючы
тых жураўлёў, якія яшчэ
дзесьці на падлёце. Мар-
ская салідарнасць.

Прачытаў К. Чукоўскага
аб творчасці Уолта Уйтмена.
Вельмі своеасаблівая літа-
ратура. Ён, відаць, прабаць-
ка сучаснага аерлібра. Мя-
не ён, як паэт, не хвалюе.
Ён больш цікавы, як публі-
цыст. Ці не з «Дэмакратыч-
най далечы» ўзнікла «За
даллю даль»?

— А чаму?
— Ды таму, што яно ма-
ладое.

Абляжны дождж ішоў тры
дні, не перастаючы, і на-
рэшце выдася. Неба яшчэ
нейкае мутнае, дрэвы стра-
саюць з сябе ваду. Пара ўжо
ім абсохнуць, ды рэдкія
кроплі ўсё яшчэ кранаюць
лісце. У зялёных шатах та-
поляў уздыгаюць то
адзін, то другі лісток, не
ўсе, не кожны, а выбарна.

ЗЛОЕ ДРЭВА

Ля абочыны гарадской ву-
ліцы добры чалавек паса-
дзіў вясной дрэва. Тонь-
кае, з ізумрудным лісцем,
яно ласкава шапацела ад
кожнага павеу ветру. Каб
нікому не перашкаджаць
сваімі галінкамі, яно з усіх
сіл цягнулася ўгору, што-
годна адкладваючы кальцо
ў сваёй сарцавіне. Яму цяж-
ка было расці на непрыгод-
най глебе, дзе каменне пе-
рамешана папалам з іржа-
вым жалезам. Ды каб жыць,
трэба было ўтрымацца
што б там ні было, і дрэва
ўсімі сваімі каранямі пра-
білася ўглыб, з вялікай
цяжкасцю здабывала сабе
сокі.

Доўга ніхто не звяртаў
увагі на адзінокае дрэўца—
расце сабе і расце. І гэта
была самая шчасліва пара
ў жыцці маладой таполі.
Толькі сонца і дажджы не
забывалі свайго выхаванца і
ў цяжкую хвіліну заўсёды
прыходзілі на дапамогу.

Ды вось і людзі пачалі
звяртаць увагу на прыкмет-
на акрэплую тапольку. Спа-
чатку хлопчыкі зрывалі зя-
лёнае лісце і спрабавалі на-
гнуць гібкі ствол, але дрэва
спружыніла і зноў выпра-
млялася, з дакорам хістаючы
кронай. Суседскі хлопчык,
які ў сваім жыцці не паса-
дзіў ніводнага дрэва, вы-
пальваў штогодна на ствале
таполі павелічальным
шклом сваё імя, ды час,
раўнадушны да добра і зла
і абыхаваў да словалюбст-
ва, настойліва сціраў гэтыя
літары. Яны зацягваліся ка-
рой, пакідаючы на ствале
шурпаты сляды. А калі воз-
чык будканторы востра ка-
лесаў садраў цэлы казалак
драўніны, час зарубцаваў
рану толькі на краях, а
ўсярэдзіне засталася дупло.
Цяпер былыя саюзнікі дрэва
— сонца і вецер—зрабіліся
яго ворагамі, і зусім несва-
дома падточвалі сілы дрэва,
яно не паддавалася часу і
натужна скрыпела, калі
вельмі назавальваўся на яго
вецер. Ды ніхто не прыслу-
хоўваўся да голасу дрэва,
і людзі раўнадушна прахо-
дзілі міма.

Аднойчы бура пахіснула
дрэва, і яно не магло вы-
праміцца. Марудна, з шу-
мам яно падала на тратуар;
як магло, яно папарэджва-
ла прахожых аб небяспечна-
сці. І тут чалавек застаўся
верным сабе: — «Падумаеш,
дрэва!» і не паглядзеў уго-
ру. Гэта была апошняя па-
мылка чалавека, ды ўжо вы-
правіць яе было немагчыма.
Чалавек і дрэва загінулі ад-
начасова. Каля іх тоўпіліся
людзі, і нехта сярдзіта ска-
заў:
— Якое злое дрэва.
Чалавека павезлі на ма-
шыне, а дрэва стары воз-
чык і вяртаўнік парэзалі на
дровы. Неўзабаве і піла-
вінне разнесла ветрам.
Гісторыя гэтая даўно ўжо
забылася, нават пень вы-
карчавалі людзі. Стары воз-
чык у печы спаліў сухія дрэ-
вы, успамінаючы злое дрэ-
ва. А дрэва зырка гарэла ў
печы, саргваючы людзей
сваім цяплом. Нават зга-
раючы, яно працягвала за-
ставацца добрым.

Іосіф ВАСІЛЕЎСКИ

«КВЕТКИ ПАСАДЖАНЫ ДЛЯ КРАСЫ...»

З ЗАПІСНОЙ КНІЖКІ

што Міхаіл Міхайлавіч
Прышвін усёй сваёй творча-
сцю імкнецца пераканаць
чалавека ў неабходнасці ра-
дасці «праз успамін сябе».
Ніколі і нідзе ён не мі-
руўся з несправядлівасцю і
не адмаўляўся ад асабістай
волі. Прышвіна сама пры-
чыць, калі апісвае ўсе хва-
ляванні Міх. Міх. пасля ад-
маўлення часопіса публіка-
ваць яго раман. Супакаення
і волі ён шукаў на прыро-
дзе, таму і бег да яе.

Як гэта недарэчна і крыў-
на, што многія вялікія та-
ленты становяцца шырока
вядомымі толькі пасля сваёй
гібелі. Пры жыцці чамусьці
іх імёны рэдка гучаць. Яны
да нас прыходзяць, як саята
пагаслых зорак: Вампілаў,
Рубцоў, Шушын, Прасо-
лаў...

Як гэта агідна гучыць:
«Лепшыя людзі вобласці»,
«Лепшыя людзі горада» і
г. д. Можна ўявіць сабе вы-
сакамер'е снаба, які прыду-
маў гэта. Ён жа, вядома, лі-
чыць сябе лепшым—перша-
сортным, а ўсе астатнія—
другі і трэці сорт. Жалі!

Божа, як я ачарсцаеў ду-
шой. Гэтай зімой нават пту-
шак не карміў.

Першага красавіка пасля
дзясці гадзін вечара ляце-
лі з-за мора жураўлі. Якое
вясёлае ажыўленне было ў
іх пераможным крыку над
Ялтай. Шчасліва! Якую дэ-
леч адмахалі! Дзесьці ў га-
рах будуць начаваць. Пера-
дых неабходны пасля такога
пералёту. Над морам і над
горадамі—туман, жураўлёў
ледзь відаць. Пераляцеўшы
мора, яны перастраіваюць-
ца, ляцяць не клінам, а ша-
рэнгай, у лінію, рыхтуючыся
да пасадкі. Яны ляцяць з
розных месцаў, нібы згаза-
рыліся раней аб часе пера-
лёту. Ляцяць менавіта ў
першы дзень вясны. Колькі
загадавага ў гэтым свеце,
які мы яшчэ дрэнна ведаем.
У 11 гадзін на караблі білі

Глядзеў «Сення ў свеце».
Добрая напачатку перадача
стала не вельмі цікавай у
заканчэнні. Мала рэпарта-
жаў. Узнік экспромт.
Ах, Фарид, Фарид,
Всё расказывае,
Очень много говорит,
А не показывае.

Калі быў здаровы, усе на-
вокал здаваліся мне ста-
рэйшымі за мяне, а цяпер
раптам усе яны здаюцца
маладзейшымі. Усё зале-
жыць ад здароўя.

Ступень таленту—гэта сту-
пень праўдзівасці аўтара.

Калі сланы ідуць па зям-
лі, пра мурашак яны не ду-
маюць.

— Навошта ты яе крыў-
дзіш! Душы ў цябе няма.
— Я адношуся да яе ду-
шэўна.

— А пабіў за што?
— Выходзіць, трэба.
— А раней, калі кахаў, не
крыўдзіў?
— Усяк было. На тое і
слова ж такое: кахаў.

«Штурхнуць прамову». Гэ-
ты выраз нарадзіўся ў наш
час. Калі шмат гавораць, ча-
сам не тое, што думаюць,
прамова не ліецца, яна ўпі-
раецца, а яе сілай выпі-
хаюць. Вось нехта дакладна
знайшоў гэтаму азначэнне—
штурхнуць прамову!

Мастака мала цікавіць
роўны і гладкі ствол дрэва,
яго ўвагу прываблівае яка-
небудзь кривуля.

Лісце дуба моцна тры-
маецца за голле нават і за-
марозкамі. Магутны ствол
жывіць іх сваімі сокамі. Лю-
дзі—як лісце дуба.

— Але першым усё ж
ападае лісце, якое бліжэй
да ствала, хаця соку атрым-
лівае больш, чым іншыя.

— Так, не ўсе адразу ад-
падаюць.

— На кончыках галін ліс-
це далей застаецца зялё-
ным.

І кожны лісток уздымае,
як уздымае конь вухам,
зганяючы мух.

У сваім выступленні на на-
радзе драматургаў і рэжы-
сёраў, развіваючы думку аб
самым галоўным, я забыў
сказаць пра тое, што маста-
цтва ў рэшце рэшт павін-
на не толькі жыць розуму
і сэрца,—яно павінна лячыць
душы!

ПАГАВАРЫЛІ...

Даждлівым і халодным
красавіцкім днём я вяртаў-
ся са станцыі Есентукі ў
свой санаторый і звярнуў
увагу на дзяўчынак, якія
старанна рвалі на газоне
першыя фіялкі. Дзяўчынкам
было гадоў па пяць, адна з
ярка-блакітнымі вачамі, дру-
гая больш бойкая, чарнаво-
кая, мусіць, каўказскага па-
ходжання, ростам вышэй за
сваю сяброўку, бачна па
ўсім—завадатар гэтай заба-
вы. У руках яны трымалі вя-
лікія букецікі, аднак яны не
здаваліся сваім поспехам
і працягвалі рваць фі-
ялкі.

— Навошта вы гэта робі-
це?—спытаў я і пачаў гаво-
рыць імі, што кветкі ў гора-
дзе пасаджаны для красы,
для ўсіх, што рваць іх не
дазваляецца. Імі можна
толькі любавання.

— А калі ў мяне дзень
нарадзэння?!—сказала бой-
кая.

— Тады дастаткова сар-
ваць некалькі кветак.

— А калі мне трэба мно-
га!—настойвала чарнавокая.

— Але ж кветкі патрэбны
не толькі табе адной, я
таксама хачу любавання імі.

— Ты ўжо вялікі, гэта та-
бе не трэба.

Спрэчка цягнулася доўга.
Дзеўчане не адступалі ад
свайго, і я ў рэшце рэшт
сказаў настойліва:

— З цябе ў такім выпадку
не выйдзе добрага чалаве-
ка.

— А навошта?.. Я, можа,
хачу быць ведзьмай?

І, састроіўшы мне пагра-
жальныя гримасы, кінулася
бегчы.

3 26 СНЕЖНЯ ПА 1 СТУДЗЕНЯ

27 снежня, 21.55

«ЛІРА»

Спаўняецца год з дня выхаду ў
эфір гэтай мастацка-публіцыстычнай
праграмы. Пра тое, якімі былі пера-
дачы і водгукі на яе, разважае пісь-
менніца В. Іпатава.

28 снежня, 19.25

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы Г. Містраль у перакладзе
Р. Барадуліна чытае Г. Кухальская.

28 снежня, 21.50

В. Вярбоўская. «Я, Іван Дамініна-
віч...». Прэм'ера тэлевізійнага спек-
такля.

31 снежня, 11.45

«СВЯТА У ВІЛЕЙЦЫ»

Перадача аб адкрыцці Дома маста-
цаў імя Н. Сілівановіча ў Вілейцы.

31 снежня, 12.25

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ»

Будзе расказана пра паездку бела-
рускіх пісьменнікаў на радзіму К. Ка-
ліноўскага, паказаны кінаарыялы пра
ветэрана вайны і працы М. Біяліна з
Зэльвенскага раёна.
Вядучы — Ю. Голуб.

31 снежня, 14.10

«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»

Сёлета споўнілася 90 год вядомаму
беларускаму пісьменніку, заслужана-
му дзеячу мастацтваў БССР Р. Кобецу.
Вы павяваеце на вечары, які адбуў-
ся ў Доме літаратара з гэтай нагоды.

31 снежня, 16.00

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

У чарговым выпуску — нататкі з
плenums праўлення Саюза пісьменні-
каў БССР, прысвечанага праблемам
літаратуры маладых.

Аб задачах таварыства «Мартыра-
лог Беларусі» расказваюць С. Грахоў-
скі і У. Арлоў. Свае новыя вершы чы-
тае А. Сыс. Г. Далідовіч знаёміць з
планамі часопіса «Маладосць».

31 снежня, 17.40

«СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ»

«Яблыневая кветка». Тэлеспектакль
паводле апавядання П. Раманава.
Рэжысёр — С. Зубчонак.

Ролі выконваюць: народныя артыст
БССР П. Кармунін, Е. Кавалёва,
М. Смірноў.

31 снежня, 23.05

Прэм'ера Дзяржаўнага канцэртнага
аркестра Беларускай ССР. У прагра-
ме музыка Лучанка, Глебава, Смоль-
скага, Алоўнікава. Мастацкі кіраўнік
і дырыжор М. Фінберг.

1 студзеня, 13.40

«РОДНАЕ СЛОВА»

Пра гісторыю напісання і абвешчэн-
ня Маніфеста часовага рэвалюцыйна-
га рабоча-сялянскага саветаўнага ўра-
да Беларусі пойдзе гаворка ў першым
сюжэце. Затым донтар філасофскіх
навуц У. Конан расказае, як выраша-
лася моўнае пытанне ў нашай рэспуб-
ліцы ў першыя гады Савецкага ўлады.

1 студзеня, 15.25

Прэм'ера песні. І. Лучанок. А. Ля-
чылаў «Мая Беларусь».

1 студзеня, 17.10

Канцэрт майстроў мастацтваў
БССР. Запіс на трансляцыі з Дзяр-
жаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра
оперы і балета БССР.

1 студзеня, 19.25

Канцэрт ансамбля народнай музы-
кі «Жывіца» Дзяржтэатраў БССР.
Мастацкі кіраўнік заслужаная ар-
тыстка рэспублікі В. Пархоменна.

1 студзеня, 23.05

«СУСТРЭНЕСЯ

ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

УДАКЛАДНЕННЕ

У крытычным матэрыяле А. Пад-
лужнага «Паводле чужой канцэпцыі»
(«ЛіМ» за 9 снежня г. г.) па віне аўта-
ра дапушчаны фактычны памылкі.
У прыватнасці, прыводзячы прыкла-
ды тэнставага супадзення ў кнізе
Л. Антанюк, ён не заўважыў спасыл-
ку на першакрыніцу.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэр-
ства культуры і правлення Саюза пісателёў
БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01522 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
на сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і
нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65,
аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, ад-
дзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра,
кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі —
33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы
помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці
і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфарма-
цыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і
фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктар-
скай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ».
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэдагуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Аляксей
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар
ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.